

România literară

SĂPTĂMINAL
AL
UNIUNII SCRITORILOR

24

Joi 13 iunie 1991

(Anul XXIV)

EMINESCU — 102

La o aniversară

PUBLICĂM în numărul nostru de astăzi (în paginile 3, 4—5, 7, 12—13) câteva comentarii referitoare la viața și la opera lui Eminescu, de la a cărui trecere în neființă se împlinesc la 15 iunie una sută doi ani. Cine ar avea curiozitatea să deschidă colecția revistei noastre ar vedea că am procedat la fel și în trecut, cu ocazia celor două aniversări binecunoscute ale poetului național, 15 ianuarie și 15 iunie. Și nu numai noi am făcut așa. Este un obicei, încetățenit în presa culturală românească, de a respecta cadența datelor de naștere și de moarte ale lui Eminescu.

Până la revoluție, prima dintre cele două sărbători era tulburată de coincidența ca poetul să se fi născut în aceeași zodie (la o săptămână distanță) cu Elena Ceaușescu și cu unsprezece zile înainte ca întreaga suflare a țării să fie silită la corvoada glorificării lui Nicolae Ceaușescu. Cineva a relatat, mi se pare, anul trecut într-un articol publicat de noi, la ce subterfugii trebuia să recurgem spre a evita de exemplu să punem pe prima pagină a numărului Eminescu portretele unuia ori altuia dintre cei doi dictatori sau felul în care ne era calculat procentul de pagini afectate poetului național în raport cu acelea de adulare a dictatorilor. În încapătarea de a menține vie sărbătoarea marelui poet, printre atâtea false sărbători la care eram obligați, poate fi văzută una din formele rezistenței noastre prin cultură.

Se pune întrebarea dacă mai are rost să păstrăm și acum, după revoluție, obiceiul de a consacra lui Eminescu o parte din paginile revistei, de două ori pe an, la date care nu sînt, firește, întotdeauna rotunde. Întrebarea nu e fără teme: nu procedăm (în general, nu se procedează) astfel cu nici un alt scriitor român.

Trebuie să recunoaștem că perpetuarea, în cazul lui Eminescu, a obiceiului deosebit nu numai respectul aproape religios pe care îl avem în fața poetului național, ci și o oarecare doză de inerție. Ne desprindem cu greu de trecutul apropiat, cînd aniversarea lui Eminescu ne apăsă ca o opoziție moralmente obligatorie față de celelalte aniversări la care ne-am referit. Aceasta face și ca aniversările să nu fie grozav de productive valoric. Multe din articolele care apar sînt convenționale ori, mai grav, păcătuiesc prin acea lipsă de spirit critic care s-a răspîndit ca o epidemie și care constă în a trata pe marele poet ca pe sfintele moaște. Au fost ani în care orice observație adusă unui aspect ori altul al operei lui Eminescu trecea drept impietate. Cenzura scotea pur și simplu articolele socotite insuficient de elogioase. Să sperăm că ne-am vindecat de această boală, semn de primitivitate morală și intelectuală, ca și triumfalismul politic. Poate că la anul sau peste alți cîțiva ani, nu ne vom mai opri la zilele nașterii și morții lui Eminescu decît atunci cînd ele vor reprezenta date rotunde. Poate că vom continua ca pînă acum să-i acordăm acest privilegiu, neîmpărțit cu nimeni altcineva din istoria culturii naționale. Nu știu. Și, în fond, nici nu are importanță. Vom trăi și vom vedea.

În cultură, ca și în alte domenii, există ritualuri care durează, dincolo de orice explicații raționale, marcînd ritmul scurgerii timpului cultural. Se prea poate ca sărbătorirea lui Eminescu să fi devenit, pentru noi, românii, un astfel de ritual, mînit a ni-l readuce în minte pe autorul *Lucafărului*, în fiecare an de două ori, o dată cînd Capricornul declină spre Vărsător, a doua oară cînd Gemenii sînt pe cale să ajungă din urmă Racul.

Și, fiindcă va fi în curînd 15 iunie, să nu uităm că cel mai de seamă biograf, pînă astăzi, al lui Eminescu a exprimat, în stilul său muzical și înalt metaforic, ideea legăturii dintre dispariția poetului național și marile cicluri ale cosmosului, idee ce ar putea sta la baza transformării unor date calendaristice în ritualuri. A scris G. Călinescu în chiar ultimele rînduri ale biografiei apărute în 1932: „Astfel se stîns în al optulea lustru de viață cel mai mare poet pe care l-a ivit și-l va ivi vreodată, poate, pămîntul românesc. Ape vor seca în albie, și peste locul îngropării sale va răsări pădure sau cetate, și cite o stea va vesteji pe cer în depărtări, pînă cînd acest pămînt să-și strîngă toate sevele și să le ridice în țevă subțire a altui crin de țaria parfumurilor sale”.

Deocamdată, locul îngropării lui Eminescu este tot acela din urmă cu un veac. Dar, dacă știrea pe care am primit-o nu este doar o legendă, din chiar miezul despiciat al teului de la Ipotești, locul nașterii poetului, dă să iasă la iveală de cîtiva vreme un lăstar, un fraged pui de tei, ca un simbol de regenerare perpetuă a tot ce se leagă de Eminescu.

Nicolae Manolescu

URI — Vitraliu heraldic atribuit lui Anton Schiterberg (cca. 1532). Număr ilustrat cu reproduceri din albumul lui Hans Dürst, Vitralii vechi din Elveția (Editura Office du Livre)

DIN SUMAR :

- Eseuri de Alexandru George și George Banu ● Jurnalul unui poet în exil ● Sine ira... ● Proză de Gabriela Adameșteanu ● Costin Cazaban, Costin Miereanu, Horațiu Rădulescu, Radu Stan: Convorbiri despre muzică ● Borges — Sábato: Cuvinte pentru mai apoi

EMINESCIANA

Studii și articole de George Munteanu, Mihai Cimpoi, Valentin Silvestru, Irina Andone, Adriana Iliescu, Nicolae Tatu. De vorbă cu editorul D. Vatamaniuc

Uite popa, nu e popa

INTR-UNA DIN ZILELE SAPTĂMÂNII TRECUTE, CU OCAZIA DEBÎȘNĂTEI CONFERINTEI PE PREȘEA A GUVERNULUI, dl. Eugen Dijmărescu a făcut câteva declarații politice neașteptate, referitoare la posibilitatea organizării de alegeri legislative anticipate. Declarațiile ministrului de stat n-au rămas fără ecou. Reacțiile au venit din toate părțile și au fost, la rîndul lor, mai mult sau mai puțin surprinzătoare. Parlamentul reunit în adunare constituantă a ascultat opinia foarte critică a președintelui senatului, dl. Alexandru Birlădeanu, care a reproșat guvernului modul senzațional în care a lansat ideea modificării calendarului electoral. Trebuie ca primul ministru însuși să se adreseze parlamentului cu această propunere, a spus în esență dl. Birlădeanu. Și, fapt semnificativ, parlamentul a aplaudat frenetic rezerva președintelui senatului, distanțându-se astfel de poziția presupusă a aparținătorilor guvernului condus de liderul național al partidului care deține majoritatea în cameră. A avut loc o întâlnire la președinție cu liderii formațiunii de guvernământ. În scenă, președintele României intră de-a dreptul o zi mai târziu, convocând o conferință de presă, în cadrul căreia ridică obiectivul de a se organiza în decembrie următoare alegerile legislative anticipate. Din pricina întârzierii votării Constituției, alegerile n-ar putea avea loc mai devreme de primăvara viitoare: asadar, nu de o veritabilă anticipare s-ar cuveni să vorbim, ci, cel mult, de o grăbită cu o lună sau două. Duce cum se observă, președintele țării adoptă o poziție de mijloc, între guvern și parlament. Mai cîndat este că însuși primul ministru pare să fie de acord mai degrabă cu președintele decît cu ministrul său. La o întâlnire cu ziaristii, cu ocazia unei cine la Palatul Elisabeta, dl. Roman spune textual: „Vreți alegeri? Noi sîntem dispusi la alegeri! Realist vorbind, însă, parcursul etapelor nu permite să avem alegeri nici în septembrie, nici în octombrie, mai puțin noiembrie-minunilor în care 500 de parlamentari ar fi de acord cu fiecare articol al Constituției” (Curierul Național, 8 iunie). Nu pot scăpa atenției nici usoara ironie la adresa celor 500, nici faptul că, se pare, de cite ori dl. Roman vorbește în sau despre parlament recurge la termenul românesc. Opoziția nu rămîne nici ea în expectativă

Simbătă 8 iunie, presa publică o scurtă declarație a Convenției Naționale pentru Instaurarea Democrației referitoare la condițiile necesare pentru desfășurarea alegerilor legislative. Condițiile ar fi următoarele: legislativele trebuie să fie precedate de alegeri locale; actualele administrații numite de guvern trebuie să fie schimbate, în vederea unei corecte desfășurări a alegerilor, cu structuri acceptabile pentru toate părțile; în fine, se impune definitivarea de către parlament a Constituției și a pachetului de legi electorale. Ultimul act al piesei este și cel mai senzațional din toate. Biroul Executiv al Colegiului Director al FSN dă publicității în aceeași zi un comunicat în care „consideră oportună organizarea în această toamnă de alegeri locale — comunele și orașenești — pe baza unei legislații a cărei elaborare și aplicare să fie concordante cu tezele Constituției deja adoptate” (Azi, 8 iunie).

SE POT FACE CITEVA CONSTATĂRI FOARTE SIMPLE PE MARGINEA SUGESTIEI DLUI DIJMĂRESCU ȘI A URĂRILOR EI. Prima este aceea că nu e de presupus ca dl. Dijmărescu să fi făcut o propunere atât de plină de conștiință fără o consultare preliminară cu guvernul său. Mai degrabă, d-sa pare a fi avut sarcina lansării unui balon de încercare. Despre alegeri anticipate a mai vorbit și dl. Brucan, în două interviuri recente, unul în ziarul Libertatea, altul la televiziune. Dar cum dl. Brucan nu e persoana oficială, opinia d-sale n-a fost luată cu seriozitate în considerare. A doua observație este că, probabil, guvernul a vrut să ia nu doar temperatura politică a opoziției, dar chiar și pe aceea a partidului propriu. De vada ar putea fi aceea că primul ministru a preferat conferința de presă ca mod de a sugera eventualitatea anticipării alegerilor, evitînd o intervenție directă în parlament. O altă observație privește reacția la ideea guvernului. Majoritatea fesenistă a parlamentului nu pare să agreeze ideea. Ne îndoiim că aplauzele pe care le-a primit dl. Birlădeanu au semnificat exclusiv dezacordul cu maniera în care guvernul și-a anunțat intenția. Mai degrabă, dezacordul pare să fie de fond. Majoritatea parlamentară nu dorește părăsirea camerelor in-

te de termenul de doi ani decis la consultarea electorală din 20 mai 1990. Nici opoziția n-a reacționat cum ne-am fi așteptat, lucru pe care dl. Iliescu l-a remarcat în treacăt cu ocazia conferinței de presă de la Palatul Cotroceni: după ce a cerut, uneori insistent, și de o lungă bucată de vreme, alegeri anticipate, acum, la însușirea ideii de către guvern, opoziția dă înapoi și ridică dificultăți, cum ar fi ținerea de alegeri locale preferabile. A patra observație este că FSN, prin conducerea lui, se rialiază la opinia opoziției, în privința anticipării alegerilor, în pofida reacției parlamentare feseniste de care am amintit. Ba chiar, liderii FSN admit, ca și opoziția, prioritatea alegerilor locale. Oricît de logic ar fi ideea, nici această coincidență nu era de prevăzută cu puțin timp înainte. Ultima observație este că formulările succesive ale puterii referitoare la alegerile anticipate indică faptul că ele îi apar deopotrivă teoretic necesare și practic imposibile. De aici impresia de uite popa, nu e popa pe care formulările ne-o lasă. Care să fie motivele acestei confuzii sau, dacă sîntem optimiști, ale reorientării politice a guvernului, ajuns deodată să sprijine solicitarea cea mai veche și mai importantă a opoziției?

ÎNAINTE DE A-MI PRECIZA OPINIA ÎN ACEASTĂ PRIVINȚĂ. VREAU SĂ ADAUG LA OBSERVAȚIILE ANTERIOARE UNEA DE O NATURĂ DIFERITĂ. O fac cu titlu separat, fiindcă ea nu mai are caracter de evidență, fiind mai curînd o opoziție. Guvernul nu par, judecînd după cum se comportă, să fie foarte siguri ei însiși de tactica politică pe se cuvine adoptată și nici să fie cu toții de acord asupra celei mai potrivite căi de urmat. Modificările din declarațiile succesive, tatonările, deschirarea de vederi dintre majoritatea parlamentară și guvern, pe deoparte și dintre această majoritate și conducerea FSN, pe de alta, tentativa de mediere a președintelui, toate acestea arată și prea puțină decizie, și absența unui consens. E clar că există diferențe de apreciere cu privire la situația politică între acțiunile și nivelurile puterii actuale, poate chiar conflicte serioase, o confruntare de interese între membrii echipei din fruntea țării. Diferențele de apreciere — ca să rămîn la ceea ce se poate obiectiv con-

stata — ne furnizează ele înseși citeva dintre posibilele motive ale reorientării din ultima vreme a politicii guvernului și partidului de guvernământ. Un motiv de neocolit este criza — economică, socială, morală — în care se află țara la un an de la alegeri și de la debutul propriuzis al reformei. Mi se pare inutil să stărui. Toată lumea, de la dl. Iliescu la muncitorii de la Faur, recunoaște deschis aceste lucruri. Criza înseamnă însă două lucruri: nu numai o perioadă dificilă inevitabilă, dar și un eșec. Pînă de curînd, guvernul nu ne asigurau că tranziția și reforma creează în mod fatal greutățile prin care țara trece. Hotărîrea de a grăbi consultarea electorală pare să indice că guvernul nu are acum că au intrat într-un impas. De altfel, dl. Dijmărescu a afirmat clar că fără o schimbare a imaginii în afară a României nu va veni nici un ajutor substanțial și, fără un astfel de ajutor, reforma va eșua. În aceste condiții blocajul financiar și așa foarte sever amenință să se generalizeze. Un alt motiv al reorientării este politic. Pe măsura trecerii timpului și a agravării situației din țară, șansele FSN de a-și păstra supremația ca partid se diminuează. Acest lucru a fost recunoscut de comentarii politici ai Frontului, în gazetele oficiale ale acestuia. Promisiunea de a anticipa alegerile ar trebui în principiu să stopeze procesul scăderii de popularitate. Un indicu că liderii Frontului și-au făcut acest calcul tactic îl constituie chiar declarațiile lor, care apolează acum la argumentul că alegerile anticipate sînt o expresie a democrației. Tema legitimă, dominantă înainte, a căzut în desuetudine. Acești lideri nu merg, e drept, pînă la a recunoaște că ceea ce susțin ei astăzi au susținut ieri reprezentanții opoziției. Dar aproape toate argumentele sociale economice ori de politică internă și externă, inclusiv necesitatea refacerii țării de vizită, care apar acum în discursul politic al Frontului au fost folosite de opoziție cu luni în urmă. E destul a fi recitite, de exemplu, în România liberă din 20 decembrie 1990. Punctele de vedere prezentate de către delegația Alianței Civice președintelui țării sînt a se observa că, dacă nu încă dl. Iliescu, dar în orice caz liderii FSN și ai guvernului împărțasesc, acum, cu o întârziere de șase luni, păreri foarte asemănătoare. Dl. Iliescu

a fost prevenit atunci că timpul joacă în defavoarea ideilor de reformă promovate de guvern și că se va ajunge la o gravă criză socială. Nu este exclus nici ca schimbarea limbajului să aibă scopuri pur demagogice, adică să urmărească a calma o opinie publică din ce în ce mai nemulțumită prin promisiuni care, oricum, n-au mari șanse să fie respectate. Chiar faptul că de la intenția unor alegeri anticipate s-a trecut pe nesimțite la aceea a unor alegeri mai timpurii cu o lună-două poate oferi sprijin acestei bănuiri. Frontul ar putea dori o reelegitimare, fără efortul real al unor alegeri noi, doar prin cuvinte sau, poate, prin antrenarea celorlalte partide într-un guvern de coaliție care să gestioneze ruina economică. De altfel, comunicatul amintit al Biroului Executiv al FSN reafirmă necesitatea dialogului, a menținerii contactelor cu membrii formațiunilor de opoziție. Aceiași comunicat reia și alte teme ale discursului politic al opoziției, cum ar fi inventarierea arhivelor fostei securități, punerea SRI sub control strict al parlamentului, combaterea refacerii vechilor structuri, ba chiar „urgentează înființării unor mass-media private în domeniul audio-vizualului”. Am citat după ziarul Azi. Aceste teme sună curios în gura unui partid care le-a refuzat sistematic pînă deunăzi, mai ales ultima, aceea a unui canal de televiziune privat, pe care președintele Iliescu a respins-o recent pentru a nu știu cîta oară, la o întâlnire cu o delegație americană. Ce concluzii putem trage? Prima este una optimistă: împinsii de nevoie, o parte din guvernul s-au decis să curme procesul deteriorării credibilității FSN, prin alegeri, care fie vor infuza formațiunii lor o nouă energie morală, fie o vor aduce în situația de a împărți cu alții răspunderile eguatei reforme. A doua este una sceptică: guvernul, Frontul caută să cîștige o doză de bunăvoință și, eventual, un moment de respiro, prin promisiunea apăsării la măsura alegerilor anticipate, fără însă vreoa intenție reală de a-i da curs, decît poate cu citeva săptămîni înainte de expirarea termenului de doi ani.

N. M.

NE SCRIB CITITORII...

ATENȚIE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI!

CUM FIECE român trebuie să-și păstreze integritatea — de orice fel ar fi ea —, stimați compatrioți, ferii-vă de această instituție, care, deși e confundată de unii cu Paradisul, nu o să vă dăruiască nimic bun. Dacă n-ați fost încă acolo e foarte bine, iar dacă ați fost, amintiți-vă ce mare nedreptate suferă oricine în fața tomurilor groase și a liniștii. O liniște falsă, domnilor. Dați-mi voie să vă spun că nimic nu este mai periculos decît această clădire. Acolo se „cercetează”. Doar dacă aveți marele ghinion de a trebul să vă dați examenul de licență sau doctoratul, numai atunci să intrați, cu condiția să lăsați orice speranță — nimeni nu spune un cuvînt, și se înfățișează nu-

măi vietăți ciudate, în aceste săli ce seamănă cu interioarele unui Titanic scufundat de mult, monștri care stau nemișcați și inghit prada dintr-o dată, persoane serioase care n-au, desigur, umor și nu se știe dacă mai trăiesc, cărora doar goana secolului le mai mișcă vreo pagină.

Dealtfel, biblioteca e și bine „păzită”. Nu intră cei sub 79 de ani. De studenți, nici vorbă. Ei dau prea repede paginile și astfel cărțile obosesc. Aici nu se află decît un mit: „cercetarea” — care, se știe, ca oricare mit, nu e decît o minciună.

Dacă, totuși, cineva se abate de pe călele Domnului, — care, vai, multe sînt — să știe să se ferească de omul roș, ca și de omul spin. Aceștia se mai numesc și Director. El este binevoitor, te ascultă circa 17 secunde, ride cu tine, își aduce aminte de tinerețea dumnealuj și oftează, apoi devine dintr-o dată drastic. Îți spune că n-ai ce căuta acolo, că cine ești tu de fapt ca să vii să citești căr-

țile fermecate din care îți dă de înțeles că a scos toate inimile și le-a pus într-una singură. N-ai ce căuta și, dacă te mai prinde, să știi că acolo unde îți stă capul, acolo îți vor sta și picioarele. A, ești student la Litere în anul întâi? Și ce dacă? Îți trebuie pentru examen? Nu? Păi atunci? Aici sînt într-adevăr multe cărți ce nu se găsesc în altă parte, dar cîtește-le mai întii pe celelalte. Și fiiu meu e student la medicină și nu vine aici să citească. Mai bine vedeți-vă de treabă, oameni buni.

Nimic să nu vă abată deci spre Biblioteca Academiei. Vă spun asta ca să nu pierdeți timpul. Și oricît de mare dreptate avea Borges că Paradisul este o bibliotecă, să știți că drumul pînă la ea nu e mai puțin decît un adevărat Infern. Veți suferi o mare înfrîngere și apoi vă veți plimba, triști, pe... Calea Victoriei.

CĂTALIN CIOABA

„DOMNU Dumnezeu a luat pe om și l-a așezat în grădina Edenului, ca s-o lucreze și s-o păzească. Domnul Dumnezeu a dat omului porunca aceasta: „Poți să mănînci după plăcere din orice pom din grădina; dar din pomul cunoștinței bineului și răului să nu mîninci, căci în ziua în care vei minca din el, vei muri negresit.”

De unde se vede clar că regimul care s-a instaurat la noi de vreo 50 de ani încoace respectă aproape cu sfințenie dogma. Spunem „aproape”, căci, în fapt, deși apăra cu toate puterile pe tineri, oprindu-i a gusta din pomul cunoașterii, el îi scapă de sub control odată înaintați în vîrstă; probabil că atunci e deja atît de tirziu, încît pînă și păcatul originar se bucură de circumstanțe atenuante.

Tinerii aceștia nu știu multe, sînt gata oricînd să cadă în păcat, sînt chiar înștați de el, așa că trebuie ținuti în friu. Bine se procedează deci atunci cînd se

îngrădește pomul mai sus amintit cu rețele de „nu-uri”. Totuși, tinerii sînt viitorul de aur, floarea nației, floare ce nu trebuie călcată în picioare decît atunci cînd nu-și mai vede lungul tulpinei. Ea trebuie întreținută cu griji multă și trebuie hrănită cu pipeta; zîmbet cu zîmbet.

Căci pânăcîtoși de noi încercăm a pătrunde în sălile orgiastice, de păcat și de scîrnă, ale Bibliotecii Academiei, fără să cugetăm o clipă măcar că aceasta ar fi spre pierzania noastră. Și vrurăm, nemernici și smeriti studenți de la Litere, din primul an, să ne întinăm tinerețele, lustruindu-ne sezuturile acolo pe unde numai încercații de soartă și încercații de ani mai dau din cînd în cînd, fugind însă repede să nu fie cuprinși pe de-a-ntregul de diavol. Dar, spre marea mila lui Dumnezeu, bunul și înțeleghătorul părinte al nostru, directorul lăcașului mai sus amintit, fără a ne repezi dintr-o dată, ci dimpotrivă, numai zîmbet, ne aduse într-o cunoștința bietelor noastre minți că sub nici un cuvînt nu aveam-vom drept de intrare și pas de a gusta din păcat.

Geaba încercăm noi cu mișelie a-l învocea lipsa unor tomuri scumpe și groase în alte biblioteci, căci domnul director ne făcu să înțelegem cum stau lucrurile printr-o singură dumnezeiască vorbă: „Vă trebuie pentru examen?” Și-nțeleșerăm în adevăr că sfinția sa, gîndindu-se poate că păcatele noastre sînt chiar prea multe, vroia a spune: „Nu le-ai mai terminat, maică? Păcatele mele!”

DRAGOȘ MORARU

N.B. Dacă ar fi fost aceasta o simplă problemă personală, merita s-o trecem cu vederea; este însă o problemă nerezolvată a generațiilor foste tinere și, încă, a generației tinere de azi.

„Eu e Dumnezeu“

INTRAREA operă a lui Eminescu la înfățișarea unei drame cu doi actori care-și asumă în mod interminant și rolul de regizori: Poetul și Demiurgul.

Este un teatru profund ființial, căci, vorbind în termeni heideggerieni, însăși conștiința că Demiurgul stă inert în preajma omului eminescian ca om al acestei lumi generează fundamentalul mod de Ființă existențial.

Dialogul Poetului cu Demiurgul cunoaște toate treptele scării ontologice a căutării Ființei și este pătruns de un puternic suflu tragic, de esență elină și dacică în proiectul de tinerete al **Dodecameronului dramatic** și de esență moritică și totodată problematic-axiologică în sensul gândirii moderne la etapa finală.

S-ar părea că între Poet și Demiurg nu există decât raporturi armonioase, căci cinstirea este existență, iarși heideggerian vorbind, iar rostirea poetică este prezență în preajma zeului și pentru zeu. În acest caz nu este nevoie de vreo încordare, de vreo intenție specială, de voință; este suficient să lasi în voie să fi se rostească prezența zeului. **Sonetele către Orfeu** ale lui Rilke ar fi o mărturie autoritară în acest sens. Demiurgul nu poate fi conceput ca o forță opozitivă și perceput empiric ca un obiect oarecare, comunicarea fiind una spontană, organică. „Nu e nevoie de nici o discuție pentru a arăta că la baza întrebării privitoare la o gândire și la o rostire adecvate se află întrebarea privitoare la ființa ființării, așa cum se arată în fiecare caz în parte“ (Martin Heidegger, **Repere pe drumul gândirii**, Buc., 1998, p. 434). „O suflare în jurul a nimic“ trebuie captată fără eforturi și lăsată să se rostească și, totodată, să răspundă la ceea ce a fost rostit.

Si totuși, nuanțele opozitive nu lipsesc, deși ele vor fi estompate de „autoritatea“ prezenței zeului în actul rostirii poetice.

La începuturi, Dumnezeu eminescian apare adesea ca ceva profund opozitiv: întrebările existențiale, înfrigorate și invălmășite, se izbesc de el ca de un sfynx cosmic ce ține taina ființei pecețluită, ca de un zid insurmontabil care neantizează toate căutările ei. (O întreagă cascada de interogații febrile de acest sens conține **Mortua est**: „La ce?... Oare totul nu e nebunie? / Au moartea ta, inger, de ce fu să fie? / Au e sens în lume?“) Cerul apare, în invălmășeala întrebărilor, ca un adevărat cimitir al lumii, cu morminte deschise care înghit visele angajate într-o goană sub semnul Nimicului: „Văd vise-ntrupate gonind după vise, / Pină dau în morminte

DECAPITAREA SFINTEI ECATERINA (1325-1330)

ce-așteaptă deschise...“ Reacția poetului este absolut neputincioasă și agravată de un șoc psihic; el se întreabă în ce să-și stingă gândirea: să ridă ca nebunii? Să-i blesteme? Să-i plîngă?

Suflul tragic irezistibil vine dinspre țării, învederind singurătatea iremediabilă cu gust de cenușă, abisul ce se cascadează în preajma sa, închiderea în cercul autarhic al propriului eu, înunțarea tuturor zărilor. Cu cât mai febril se întreabă poetul asupra sensului lumii, cu atât acesta se obscurizează și intră în domeniul incertitudinii. Gîndul oscilează între hamletianul a fi, între general-metafizicul care e ființa ta (este întrebarea lui Decabal din drama omonimă) și întrebarea inversată ce vizează identitatea și esența Zeului **Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?**

Deci, cine-i Dumnezeu prin intermediul căruia caută să înțeleagă dacă e sens în lume.

Firește, este Divinitatea instauratoare de ordine și de ființă, fără de care omul, ca individ participant la Tot, nu-și află careva rosturi. „Herghelia“ de întrebări cunoscute spațiile interstelare, îndreptate fiind chiar spre punctul prim al creației divine. Dar ele se întorc și asupra eului: „Dumnezeu e în noi, în mintea omului“, „Eu e Dumnezeu“, iată notele care revin mereu în caiete.

Mortua est și variantele **Scrisorii I** ne-ar revela, după Rosa del Conte, un Demiurg în care pare să se reflecteze o poziție metafizică ce face să ne gândim mai curînd la Plotin decît la Schopenhauer, un Păpușar ce minulește abil sfările marionetelor sale, înzestrîndu-le cu un rol fără voia lor și fără a fi înțeles ca atare de ele.

Dumnezeu începuturilor eminesciene este figura divină profetică.

El este mai degrabă Dumnezeu gnosticilor îndepărtat de lume, dar care poate fi revelat prin luminarea parțială a Tainei. De aceea, poetul se va simți cu sufletul-n lumină, cu gîndurile-n cer, deci sub semnul gîndului trimis spre sfera divinității.

Mai poate fi și Dumnezeu maniheic care, ca stăpînitor al Lumii, creează omul primordial și Cosmosul spre a purifica lumina absorbită de arhoni: desprinderea de haos și izvorirea de lumină sint motivele care atestă a-nume o astfel de Divinitate.

Am putea identifica, firește, o similitudine cu Unul lui Plotin sau cu Prim-motorul lui Aristotel.

Oricum, el rămîne intelectul Demiurg platonician din virful piramidei Universului care este un Dumnezeu viu ce însuflă viață Cosmosului.

Dacă Dumnezeu „apune de pe cerul cugetării“ (**Memento mori**), se instaurează Golul și are loc „asfințirea de idei“.

Ajuns la conștiința tragică a amurgului zeilor, eul eminescian se dedă acțiunii de recuperare și de reinstaurare grabnică a lor în spațiul dezeificat.

Omul, după Heraclit, nu respectă decît două principii ontologice: pune legile omenești sub o unică lege, divină, și se încrede Logos-ului propriului suflet, sporindu-se pe sine însuși.

E ceea ce face și omul eminescian în aventura cunoașterii ființei, numai că punerea legilor omenești sub legea divină trece și printr-o fază de demonizare: este cuprîns, văzînd cum se întinde Neantul pe lumile murînde, de dorul nebun de a striga „Mărire, ție, Sa'an“ și de a-l ruga să-l învețe „cuvîntul nimicirii, / Adînc, demonic, rece“ (**Mureșanu**). Demonizarea eului eminescian este doar incidentală și convențională, căci aceeași rugă este adresată lui Dumnezeu: „Stînga, puternic, Doamne, cuvîntul nimicirii / Adînc, demonic-rece, ce-n sufletu-mi trăiește...“

CAUZA demonizării nu e prezența divină ca atare, ci a unui Dumnezeu bătîntă a lumii de jos.

„Cine ești?“, va întreba poetul zguduît de figura lui „sîntă și mare“ semănătoare de stele în cimpii de caos și de voință în lume.

Întrebările își sporesc tensiunea și, neobținînd răspunsuri lămurite, aduc revelația Golului sufletesc: „O, Demiurg, solie cînd nu mi-ai scris în stele / De ce mi-ai dat știința nimicniciei mele? / De ce-n al vieții mijloc, de gînduri negre-un stol / Mă fac să simt în minte și-n inimă un gol?“ (**O, stingă-se a vieții...**)

La Eminescu găsim activizarea progresivă a unui element în timp ce celălalt se află în repaos sub legea contradictoriului, a recesivității: „De-ai fi noaptea-ăș fi lumină“. Odată cu conștiința „vremii ce vremuiesc-e-adînc în tot ce e“, a unui proces al devenirii într-o ne-ființă care înghit gînduri ce păreau nemuritoare și ființele îmbrăcate în „purpura“ vremelniciei și cerînd „brevet la nemurire“ se manifestă conștiința înălțării alternative a „munților de vecinici gînduri ridicînd / A lor trufașă frunze către cer“.

Printr-o asemenea verticalitate a gîndirii omul eminescian evoluează de la Dumnezeu gnostic doar revelat prin fasciole de lumină intensă la Demiurgul ontologic cu care este consubstanțial, ca geniu în care sint puse „nemargini de gîndire“.

Filosofia existențială s-a marcat adesea într-un dialog teologic, generînd o anumită ambiguitate a gîndirii mo-

INTRAREA IN PARADIS (1447-1450)

derne, relevabile la Hegel ori Heidegger. Ea l-a marcat și pe Eminescu, fiind difuză în toată poezia lui și concentrîndu-se într-un nucleu radiant în **Luceafărul** (v. Svetlana Paleologu-Matta, **Eminescu și abisul ontologic**, Aarhus, 1988, p. 152). Indiscutabil, gîndirea cea mai adîncă eminesciană ia forma unui dialog cu Demiurgul.

E Unul indivizibil ce unește ordinea înaltă și cea obișnuită din sfera cotidianului, Cosmosul paradigmatic inteligibil și Cosmosul perceput prin simțuri (în sens platonician), cercul strîmt al „micului eu“ (expresie dintr-o variantă a **Luceafărului**) și macrocercul Eului lărgit, Ființa și Neantul.

Este solitarul tragic cufundat în propriul plîns, ce-l revelează crugul închis al morții: „De plînge Demiurgos doar el aude plînsu-și“ (Plînsul universal al Demiurgului închis în sine pregătește, desigur, plînsul universal al materiei, la Bacovia: „De-a-întea nopți aud plouînd, / Aud materia plîngînd“). La fel, și pentru Heidegger, gîndirea Ființei este ceva care se revelează în auz, este „o ureche a gîndirii“ (Ohr des Denkens).

Prin oricare din năzuințele sale formative („individua-lizare“, „tipizare“ platoniciană, elementalizare sau reducere lor la „stoicheion“), spune Blaga, artistul sau creatorul în genere aspiră la transcendență, la un Demiurg imanent, la o lume a valorilor supreme de dincolo de realitatea imediată, concretă, ce formează „cercul strîmt“. Este absolutul pe care îl caută cu o febrilitate deosebită Eminescu. Firește, comunicarea cu El, transgresiunea spre transcendent ca unică realitate adevărată se face într-un fel unic, Demiurgul nefiînd la el un liber-arbitru, lăsat în voie să dispună de puterile sale absolute, ci o făptură subordonată sieși sub semnul determinismului cosmic tragic, iar omul eminescian nefiînd un individ dumnezeit pur și simplu, ci un eon, un creator ce-i seamănă intru totul. Consubstanțialitatea cu divinul este datul său ontologic fundamental.

Mitul Demiurgului, care este un mit-umbrelă ce-și asociază mitul Voievodului (= al Regelui), mitul Călugărului și mitul Geniului (nu numai al Poetului, ci și al naturii catilinare în genere), se prezintă ca un model existențial suprem. Raportul Poet-Demiurg este prin excelență un raport ontologic (ființial). Trăirea Absolutului cu tot hybridul și pragul psihic de jos se traduce, desigur, în dor ca ipostază tipic românească a existenței umane.

Lecția dată de Demiurg lui Hyperion nu este una de insensibilitate, răceală și nemurire sterilă, acestea fiind doar semnele unei reacții etice gata de închiderea în „cercu strîmt“. Demiurgul eminescian e un zeu viu în sens platonician și eoul învață de la el întreaga odisee ființială: faptul că adevărata creație este facerea lumii și că mai întii a fost cuvîntul, că intrarea în durată e echivalentă cu degadarea, „asfințirea de idei“, că tot ce ține de cosmos este sacru („Cosmosul e capodopera zeilor“, notează Mircea Eliade), că singurătatea este moarte scufundată în sine, plînsul haosului, al increatului, că moartea presupune în mod dialectic și regenerarea sub semnul Eternei Reîntoarceri („Dar piară oamenii cu toți, / S-ar naște iarăși oameni“), că toate coloniile de lumi pierdute vin, atrase în viață de un dor nemărginit, de la punctul „întii și singur“ care desparte creatul de increat, că toată depînd de începutul absolut, de origini („Pentru homo religiosus, esențialul precede existența“, spune același mitog-af), că lumea e „o clipă suspendată“ între întunericul trecutului și întunericul viitorului, că înainte abisului ontologic ființa scintilează, apare-ntr-o lumină orbitoare.

Ca și Demiurgul, Poetul cunoaște o dramă ființială cu facere (creare) de Cosmos și cu timpul circular al morților și renașterilor, al deschiderilor spre lume și închiderilor în propriul plîns.

Demiurgul l-a pus pe frunte „o gîndire bogată“, care înseamnă chiar gîndirea Lui.

Omul este mai mult decît omul ca atare. Verificîndu-se, kantian, cu omul divin din sine (să ne aducem amînte și de goetheanul cm-zeu), el se prezintă, nici vorbă, ca esență superioară: „Omul în măsura în care este om, este raportat la ceva celest, măsurat cu acesta“ (Heidegger). Dialogul dintre Demiurg și Hyperion, ca zei platonicieni de rangul doi care își făuresc singuri lumea sub semnul necesității tragice (ananké), este, în fond, dialogul dintre Eul celest și Sinea celestă a lui Eminescu. Cătălina (Cătălin) fiind ipostaza „micului eu“ peste care se revărsă — doar instantaneu și compensativ — lumina siderală ca răspuns la „visul de luceferi“.

Mihai Cimpoi

mai 1991

Pe mine mie, redă-mă!

ÎN EMINESCOLOGIE, prima incursiune critică de amploare, care a cercetat integral statuia latentă în blocul de marmură, este, cronologic, *Opera lui Mihai Eminescu*. Prima, deci cea mai liberă de „presupoziții” culturale; scrisă de G. Călinescu, așadar și cea mai liberă de prejudecăți, s-ar părea. Nu se poate însă omite faptul că înaintea întreprinderii călinesciene se pronunțase decisiv asupra postumelor Nicolae Iorga, în felul: „Un nou Eminescu apărură”, formulă ce avea să facă autoritară și îndreptățită opoziție atitudinii lui G. Ibrăileanu în aceeași privință.

Cartea lui Călinescu a absorbit, axiologic, judecata estetică a lui Iorga; și nu numai atât; ea este stingherită, aproape complexată, de anvergura judecății culturale a savantului care scrisese: „Inchipuiți-vă (...) o națiune crescută ca pentru dînsul (...), gândiți-vă la Eminescu vorbind unei mulțimi care să-l înțeleagă (...)” Ce alt fel de poezie, într-adevăr în rîndul literaturilor celor mari ar fi răsărit din el! Și ce nu s-ar fi ales din oamenii pe cari i-ar fi încurajat și condus către aceeași biruință a sufletului românesc, ridicat la înălțimile cele mai mari ale cugetării contemporane! (Printr-o ciudățenie, putem de aceea alături numelui lui G. Călinescu de acela al lui Constantin Noica, ale cărui eseuri adunate în *Eminescu sau Gînduri despre omul deplin al culturii românești* ambițioasă să înlocuiască prima rostire aparținînd lui Iorga și produsă în 1929: „Eminescu — expresia integrală a sufletului românesc”!).

Cele trei fragmente din Iorga cîntăresc cit o exegeză. Cuvintele lui memorabile (și atât de rar citate!), semănînd a butade rostite de pe scena tragică a unei culturi ce se teme de ea însăși, privesc intern un Eminescu pe care îl înscriu sintetic în interiorul și în interioritatea culturii noastre. Odată cu aceste judecăți privind „noul” poet din postume, cartea lui Călinescu și-a însușit însă și un „stil”. Ceea ce la Iorga era stilul unui pasaj, al unei butade, al unei sentințe a devenit, la Călinescu, stilul unei cărți. Obiectul ei nu era, desigur, la început și în mod explicit, întreaga cultură românească ori, mai exact, destinul acestei culturi. Pe măsură ce te afunzi în Eminescu, descoperi că o carte despre un singur poet poate deveni un text despre o întreagă literatură. Or, *Opera lui Mihai Eminescu* poate și nu poate să-și asume această neașteptată răsturnare de perspectivă; cînd e aproape gata s-o facă, autorul o ocolește, cu o bine disimulată infricoșare subsidiară, preferînd fie o severă ancorare în singularitatea textului poetic, fie o grațioasă luncare pe gheața lucie a literaturilor europene de secol optsprezece și nouăsprezece!

Nimeni nu ar nega subtilitatea și adevărul altor excerpte din cartea lui G. Călinescu, după cum puțini ar fi îndreptățiți să accepte nuanțele reductive, grăbite și fabulatorii ale sentințelor călinesciene asupra eroticii, de exemplu. Stranie este totuși fuga lui Călinescu de ilustrul înaintaș Iorga și de-a dreptul amar este, privind diacronic, epigonismul cert, precar escamotat al întreprinderilor exegetice post-Călinescu, epigonism deopotrivă, al stilului și al judecăților.

În 1961 apărea în Italia cartea Rosei Del Conte, *Eminescu sau despre Absolut*,

atît de tirziu redată mediului ei lingvistic natural, într-o tălmăcire nu lipsită de imperfecțiuni. A fost nevoie de un demers hermeneutic din afara culturii noastre pentru a reorienta eminescologia? Se pare că da.

Contribuția fundamentală a acestei cărți, este reasezarea hotărîtoare a poetului național în ceea ce *Opera lui Mihai Eminescu* eluda făcînd, nu o dată, fie și la adăpostul strălucitor al ușurinței asociative, curată sursologie. Cercetătoarea italiană repudiază din principiu asociațiile întemeiate pe un capricios „air de familie”; cartea se nutrește din tehnica „prin învățare”: face demers cultural fără a-și înțepeni privirea în cultură, pornește strict de la textul eminescian fără a-l absolutiza în singurătate-i. Rosa Del Conte intuieste genuina difuzie a lui Eminescu în lucrurile „culturii” și ale „naturii”, fixînd totodată și deopotrivă strictul contur al statuii.

Și încă: putem aprecia, astăzi, laturile „absolute” ale acestei cărți despre două absoluturi și pentru că, deocamdată, ea nu și-a produs epigonii, ce nu vor intrizia să apară.

FĂRĂ tentația subtrăcită și neproduktivă a aceluia cu orice preț, așa crede că, în afara acestor două cărți privind integralitatea viziunii eminesciene (ceci numai la acestea mă refer aici), ceea ce ne lipsește, după studiile acum conștante, în materie de Eminescu este privirea „mai pură” asupra poetului, în detașare (pe în ignoranță de filosofia dobîndită în Universități și, asemenea, în detașare de un anumit tip de considerare a formei lingvistice a poemelor). Acestea îmi par a fi cele două mari sîrme în apele hermeneuticii eminesciene impuse fatal de prima privire critică stăruitoare asupra poetului (1989, Maioreanu).

De ce în detașare de filosofie? Este un „ce” trist și narcisic în căutarea începutului unui text eminescian într-un sistem filosofic articulat, fie și pentru că referențial fără echivoc al filosofiei e Absolutul, care poate fi oricum, se poate numi oricum, chiar și personificat — Idee, Voință — dar rămîne în mod fundamental de domeniul Cunoașterii. Chiar și atunci cînd exegeții par a părăsi acest domeniu (I. Negoieșcu), ei se îndreaptă, prin alte mijloace, e drept, pe același drum — Absolutul reprezentat — căuțînd magna imaginației eminesciene în aparițiile ingereștii copleșite de un „aer de aur”. În zborurile interplanetare ale magilor pe aripi obosite, în sfîrșit, în reprezentarea — tragică — a principului ultim al lumii ca esență tristă: „De plînge Demiurgos doar el aude plînsu-și”. Ajungem astfel de unde am plecat, poate (de) la reminiscențele de filosofie schopenhaueriană ori indiană tratînd despre asceza spiritelor superioare. Încît se naște întrebarea: de ce, la critic, citarea copioasă a reprezentărilor de arhetipuri platoniciene? De unde — o mărturisește: din prea plinul, prea organizatul pe care antumele îl ofereau. Dar, de ce? Nu găsim un răspuns satisfăcător în carte (*Poezia lui Eminescu*, 1970). Ori, poate, iată unul: din pre-judecata exaltată că poetul are neapărat orizontul Absolutului iar despre Absolut e mai lesne să vorbești fără frică de greșeală atunci cînd e sigur că el, Absolutul exhaustiv, pleonastic e „tema”.

O nouă întrebare: de ce predilecția pentru comentarea textelor ample? Pe de o parte, pentru a se rupe de rigiditatea formei verbale, de structuri, de jakobsoniana definiție a poeziei ca „repetiție regulată de structuri echivalente”, pe de alta — și aici se luminează frustrarea ce ne-o dă Eminescu cel slefuit pînă la pur din poemele analizate în facultăți, traduse pentru străini, antologate — pentru că naivitatea noastră construită de cititori nenaivi caută în Eminescu din compunerile haotice și neterminale acea stare de grație a genului inconștient de sine, acela conștient fiind povară prea grea rezistenței noastre comune la încordare.

Cercul vicios apare însă pe dată: sînt invocați ingerii pali care străbat poezia din 1816 pînă în 1889 sau (I. Em. Petrescu) incintă și sperie — ca urmași ai lui Dan Barbilban căruia i-am asimilat lecția de stilist — rigida imbinare formă-idee, în pasaje de pură „muzică a sferelor”, proeminente în poemele teatrale „scenografice”. Reține tot forma de nedislocat a unei idei poetice de imprumut din filosofie. Uimește duhul nou al formei: „Idee, / Pierdută-ntr-o palidă fce / Din planul Genezei, ce-aleargă / Ne-ncreagă!” peste aburul mai vechi, antic al *Banche-tului*.

De ce în detașare de cunoștințele noastre de structuraliști? Fiindcă structurile — de la sunet la sintaxă — construse încet și neobservat un Eminescu de antologie, adică tot ce poate fi mai impropiu cînd se încearcă o privire a lui dinlăuntru. Antologiile sînt pentru străini. Și pentru că structurile, ce ne oferă un pămînt mai ferm, le încărcăm tot cu ceea ce intuiția neudecătă anume ne prilejuia sau cu reminiscențe de lecturi critice autoritare. Mai grav însă — desigur, acesta nu e un proces structuralismului — se caută, într-un singur text, *Eminescu întreg*, orientîndu-ne, cum ar face străinii, în intuirea întregului după un număr restrîns de texte perfecte, antologice.

Încep să înțeleg pe Ibrăileanu susținînd în *Curs* că de cele mai multe ori abordarea postumul neînșinat de autor ar fi o impietate, o indiscreție în lumea artelor pudice. Ibrăileanu simțea teama: și el e singurul care o recunoaște, e drept, disimulat, dar în afara oricărei retorici a mirării ca falsă modestie.

EXISTĂ un Eminescu de care ne temem: acela cu accente atroce în vocea omenească și ascet dintr-o pornire originară. Un străniu eremit în slujba diavolului, mișcat de instincte de autodistrugere ca și cum și-ar fi sîși materie prea grea, prea „corporală”, bună doar de strîns în cămașa otrăvită a lui Nessus (sau Hercule?). Chipul din tinerețe, dinaintea lecturilor confirmative.

În poezia dinaintea perioadei vieneze, crește un Eminescu al spaimii primare, fără „gîndiri”, cu angoase solitare, neînscrise în echivalente convulsii cosmice. Spaima omului singur într-o lume care nu poate experimenta aceleași spaima ca el. Omul infricoșat de el însuși, căruia estetologia nu-i oferă încă, oricum liniștitor, o alegorică reprezentare a sinelui ars de ruină. Căruia nu i se arată, încă, un „lac” să îndure tainic povara suferinței în greutatea florilor de nufăr și căruia cornul îi sună ca trimbița Zilei de

Apoi, nefiltrîndu-și sunetul printre ramuri de arin. Care vede în ape frica: „Un minut dacă te-ai pierde, / Tu, măcar, / Sub noianul mării verde / Și amar, / Colo-n umeda-i pustie, / Ca-n sicriu, / Te-ai simți pe vecinicie / Mort de viu”; în noaptea, coșmarul: „Vezi cum luna înghețată, / Printr-al nouilor hău, / Trece ca și visul greu — / Sună-n noaptea descîntată / Cîntul trist din ceasul rău. / / Și bătrîna noapte toarge / Gîndul ei în nefinit: / Zilele din vine-ți storce / Și cînd capu-ți se întoarce / Bagî de seamă c-ai trăit.”

Este, acesta, poetul gestului simplu, abrupt, un om care merge pe un drum și deodată drumul se face „cale” și „cale-mi”, și întoarce capul și vede nu „întunericul” sau „întunecare” sau „timpul” cadaveric întins peste lume sau firmamentul în cădere simbolică, ci, brusc, moartea, fără meteor, paloare, aripă, coroană de spini, fără facă întoarsă.

Moartea însăși, aceea, în 1866 atît de stranie sub numele greu „a lumii paranimfă”, pe care încă nimic din estetica ciudățenie nu o face mai dulce. Acum e singurătatea omenească absolută, necomplăcită de conștiință, quietistă, a singularității. E monumentalitatea persistentă pînă în *Odă...*, a durerii omenești, nu aceea a alesului între oameni Lucafer.

Tot acum, un poet care, trăind spaima, trăiește și puterea, și legea de o responsabilitate interzisă a lui „totul este permis” — unde înfloresc distrugerea. Acele texte nutrite cu venin, înnegrîndu-și solul în care sapă și ivind în sus potire de otravă ca într-o ceremonie de un misticism fără religie: „De ce nu sînt un rege să sfarm cu-a mea durere, / De ce nu sînt Satana, de ce nu-s Dumnezeu, / Să fac să rump-o lume (...) // Și-aș pune soarta lumii pe buza-ți purpurie, / Aș pune lege lumii rîzîndul tău delir, / Aș face al tău zîmbet un secol de orgie, / Și lacrimile-ți mir. // Căci te iubesc, copilă, ca zeul nemurirea, / Ca preotul altariu, ca spaima un azil; / (...)”

Este, acesta un Eminescu care nu poate fi ignorat și încă unul „mai pur”, altfel întrevăzut și sub vălul gros de meditații filosofice, și pe după corul îndesat de ingeri. Un Eminescu radical, nemilos, mizantrop, care spre a se defini nu-și caută locul în lume, căci lumea este numai (în) El, singur cunoscător și păzitor stranic al legilor ei. Și nu este doar acel Eminescu tinăr surprins într-o creștere. E vocea latentă pînă la sfîrșit, mai aparentă în textele brutale care aruncă anatema „întepăciunii cu arpi de ceară” sau chiar „adevăralu sublim” și, în urmă, omului „ogînd-a lumii / Cu capul șui și sec”.

Desigur, se iese întrebarea dacă și cele spuse pînă aici nu dau decît tot o imagine, una din infățișările posibile, nu mai puțin ocolită de exaltarea pe care o impuntam celor conturate de abordările structuraliste și filosofice? Nu se poate răspunde onest decît că este. Însă în ea e acel Eminescu originar care înspăimîntă „mort de viu”, cum în secolul următor va umple de groază chipul crispăt din goulurile bacoviene.

E acel Eminescu în al cărui cuvînt cu o crudă disecție gramaticală a eului „... pe mine / Mie redă-mă!” ne-am prea obișnuit a vedea statuia înaltă și nu ruina colțuroasă a unei fortărețe imperiale.

Irina Andone

CERCETÎND caietele eminesciene, Constantin Noica a găsit în manuscrisul 2275 B următoarele însemnări: „Gluma, Zeflemeaua.

Orice glumă e o sofismă”. Poetul gîndea, probabil, la faptul că vorba de duh violentează adesea logica, prezentînd, cum spunea Goethe „un adevăr modificat și incomplet, din nevoia de a se stabili un raport inexistenț anterior și surprinzător”. În acest sens vom întîlni și în dramaturgia eminesciană situații și contradicții vesele grefate pe absurd, amintindu-l pe Caragiale din *Căldură mare*. În alt manuscris (2269), Noica află, la fila 56, fraza „Om de spirit e acela care-n fundul inimii lui ride de toți și de toate. Om de geniu e acela care ride de el însuși”. Dacă ne amintim și de alte exprimări ale poetului, privitoare la „moft” ca noțiunea românească cea mai comică și la moftangiu ca un caracter comic prin excelență sau la specificul național al artei comediei la români, putem înțelege că travaliul său de comedio-graf are și un fundament de idei teoretice (dezvoltate, unele, de altminteri, și în cronicile teatrale publicate la Iași și la București). Ca autor dramatic era interesat și de o tipologie comică, după cum reiese dintr-o filă a unui manuscris (publicată în *Opere*, vol. 4, Ed. Minerva, de Aurelia Rusu): „La caz dacă ai vrea să compun o comedie cu un caracter care aparține mai multora cum: moftangii, întîmii, geloșii, pelticii... trebuie să caut mai multe exemple cu totul diferite care să lucreze în același spirit. Așa, moftangii, oameni care prin mofturi caută a se folosi unul de altul și (la furie) fiindcă sînt mofturi rămîn toți jucați... dar, fiecare moftangiu de speția și de felul său”.

După cit se vede din încercările comice proprii și din scrierile comice traduse, din reflecțiile asupra comicității scriitorilor geniali, ca Molière, Eminescu a fost interesat de detenta comică din

drame și tragedii ca de un contrapunct necesar. Și de existența, în această parcelă — a acțiunii dramatice grave — a unui măscărici, personaj naiv (sau o pereche) avînd funcțiile și constituția psihică ale bufonului shakespeareian. Cel mai adesea, acest personaj e Pepelea tuncori „cu consoții săi”, cum spune dramaturgul).

În drama *Emmi, amor pierdut, viață pierdută*, rolul e ținut într-o măsură, de bătrînul Niță, slujitor, care, cherchelîndu-se, rostește un monolog nostim despre venirea la Wiesbaden, unde se petrec întîmplările, a conuului „Vasile Al. poet”, încheiat cu o strofă soltică: „Aolică ce văzui, colo-n deal la Călmățui / Fată mare, moș bătrîn, cerînd fetei măr din sîn”. În *Bogdan-Dragoș*, după înfruntarea violentă dintre voievodul Dragul și mîșelnicul său văr Sas, Eminescu intenționa un moment comic în „sala de veselii”, unde are loc un, banchet, în timp ce în alte săli ale palatului se desfășoară tenebroasa conspirație de luare prin rapt a coroanei. A realizat doar o parte a episodului, din nou în manieră contrapunctică, în alternanță rafinată. Pepelea pare a fi protagonistul aceluși ospăt. El cîntă un indemn la petrecere: „Prindeți, neghiobi, ce sunteți, pîharele cu palma! / Sărute-și fiecare fetița și să cîntăm de-a valma”. Pepelea apare pe lista personajelor și în tragedia *Gruie Sînger* — unde e, probabil, unul din cei doi dialoganți nenumiți — într-o scenă de turlupinadă: unul zice „Bună vreme”, iar celălalt răspunde „Vremea rea. Dar de unde ajung la cîntea să vorbești cu mine?” „Bine mări, vechi prieteni.” „Prietenii. Poate și rude. A fătat mîra mea în ograda d-tale”. „Ce ai portare?” „Ce ai portare? E că nu voi mai fi

vecinic portar. Ce vrei?” „Cum stă, m. (măria) sa?” „Care m-sa? Cea veche? Mai rău nu se poate — cea nouă bine și vouă asemenea”. Etc.

E, desigur, o reminiscență din convorbirile celor doi comentatori glumeți din *Răzvan Vodă* și a celor asemănători din *Despot Vodă*. Dar în același timp e și o inflexiune shakespeareiană ținînd de considerarea bufonului ca un înțelept ce se ascunde sub masă a nebuniei: „Ciudat vorbești d-ta, pentru (că) hatmanul sînt eu”. „De cînd?” „De mină de poimîni dimineața dacă vrei”. „Dar nu ești încă”. „Ce va să zică încă? Încă e un cuvînt pentru neghiobi. Cine nu e încă acela nu va fi niciodată. Cine nu e încă cumîn-te la vîrsta mea, rămîne nebun cît trăiește. M-am cumînțit. Știi tu cînd am fost prost?” „Imj pare că acum”. „Ba pînă astăzi. De azi înainte sînt cumîn-te”. Perechea de rezonuri hitri reapare și la sfîrșitul fragmentului *Alexandru Vodă*, după înfruntarea domnitorului cu soția sa Ringala. În timp ce se face adunarea Direptății, unde se vor vesti schimbări Ciurbă și Dămăcuș gloasează, mucaliți, evenimentele. Și din nou ne întîlnim cu acest cuplu, comentînd cu o ironie mușcătoare felul cum face dreptate Alexandru Lăpușeanu, în fragmentul dramatic omonim, unde voievodul dă cu sila, de nevastă Vistiernicului, ucigașul viteazului Gruie, pe frumoasa văduvă a celui pierit. Aici personajele de care vorbim au chiar pecetea anonimului spre maximă generalizare și exponențializare, în spiritul demofil caracteristic întregii creații eminesciene. „Unul din mulțime” și „Altul” vîdînd din nou că poporul înțelege, intulește a-

devărul și batjocorește în felul său, cu necruțare pornirile mistificatoare. Iată cîteva din exprimările lor persiflorii: „Ce mai judecată, vere! Chiar tucească... fuse asta... / Ai ucis pe om în coruș... mergi acasă, la-j nevasta...”. Vistiernicul se închină lingusitor și slugarnic domnitorului, zicîndu-i „Aspru poate, dar ești drept”; omul din mulțime continuă cu jumătate de gură: „Drept ca gînjul”. „Si ca tufa — adaugă celălalt. Drept ca cirpa de la moșu... Judecată din poveste, cum o dă-mpăratu roșu...”

Un alt fragment *Bogdan Vodă*, e monologul ricanator al unui pezevenghi bătrîn, dascălul Damian, care-și aduce aminte, cu ris interior, de pătania fei voievodului, Domnița Mărioara, care „a făcut prunc la 15 ani” de „zicea unii din nărod ca să se fi coborît duhul sînt în chip de porumb asupra ei”. Tonalitatea hazlie și indoială vicleană sînt hotărît ale lui Creangă, ca și încheierea, care-l prevestește pe Sadoveanu: „Dar eu am scris drept și moldovenește, ceea ce știu eu, c-am doi ochi am și cit poate vedea om pămîntean cu doi ochi am văzut și eu — și m-am socotit că, Doamne, ce proastă-i lumea de crede așa lucru dișant. Dar vezi că pe vremea mea cine te-ngădușa să spui drept — că era lumea hitlesăgoasă și era rău om Bogdan Vodă. D-zeu să-l ierte... Imj mîncam capu de spuneam”. O apostrofă malițioasă la adaptările teatrale din vremea poetului e proiectul *Richard III* de Shakespeare, imaginînd o convorbire între doi oameni ai scenei din care unul propune ca autorul englez să fie „naționalizat”, începutul urmînd a fi făcut chiar cu riga din piesă: „Din rege facem o beșlea-gă turcească, din regină o vergină și din

„Nostalgia indică“

C UNELE intermitențe, Eminescu a fost, pentru Lucian Blaga, și a rămas, una din preocupările principale. Paralel cu elaborarea propriei opere, personalitatea lui Eminescu a revenit de mai multe ori în aria de interes a filosofului și a poetului. Cu mult înainte de a-i dedica paginile substanțiale din *Triologia culturală*, Blaga a cunoscut și îndrăgit poezia lui Eminescu, din care și traduce în germană citeva din poeziile preferate. Analiza cea mai amplă și mai profundă a personalității poetului rămâne însă aceea din *Spațiul mioritic*; mi se pare a fi și cea mai adincă din cite s-au scris. Nu-i totuși ultima, fiindcă Blaga, după ce-a scris despre o *Idee Eminescu*, revine din nou asupra figurii poetului, reținând aspecte nerelevante mai înainte. E vorba anume, despre ceea ce numește „nostalgia indică“ a lui Eminescu: o față nouă a personalității poetului, nu mai puțin semnificativă decât celelalte.

Deși formulate succint și numai tangențial (în paginile despre *Mahatma Gandhi, cum l-am cunoscut* (Saeculum, 1943), considerațiile lui Blaga merită atenția exegezei critice și filosofice, nu numai fiindcă întregesc imaginea poetului, ci și fiindcă aduc în discuție o problemă mai vastă, care privește însăși cultura română, în general și spiritul românesc. E anume „întrebarea palpitană“, cum o numește: „de ce oare filosofia indică a exercitat o atracție evidentă tocmai asupra unor eminente spirite românești?“. Întrebare tulburătoare, cu mari implicații, iruptă „în cercul luminos al conștiinței“, pe cind călătorea spre Lausanne).

În mersul trenului, gândurile îi fug „în altă parte“: tocmai spre acea incitantă întrebare, trezindu-i, într-o străfulgerare, asociații și analogii nebănuite. „Ținând seama de nivelul, de dimensiunile, de proporțiile interioare ale culturii românești, mi s-a părut dintr-odată, spune Blaga, că nicăieri în Europa gândirea indică n-a avut o înriurire de aceeași calitate ca tocmai în România“. Deși considera reflexiile momentului doar ca o „reverie“, întrebarea îl obsedează.

Bun cunoscător al limbii și culturii germane, stăpîn și pe istoria filosofiei contemporane, Blaga știa că pentru gândirea europeană din 1870, pentru cea germană îndeosebi, filosofia Orientului, în primul rînd cea indică, a suscitat un in-

teres foarte viu; aceasta datorită în mare măsură lui Schopenhauer, a cărui stea urca la zenit, după ce numele lui Hegel intrase în acel an în penumbră. Interesul publicului cult european pentru Orient n-a fost însă mai mult decît „o efemeră modă“, un fenomen cultural periferic. Masivele tomuri nemțești despre gândirea indică n-au avut un ecou profund și durabil în marea cultură germană. Cu toată erudiția desfășurată, cărțile inspirate de moda intelectuală „se pierdeau în uriașa producție literară și filosofică a timpului ca un riu într-un imens deșert de nisip“. Dar la noi? A fost oare tot o „modă“? Tot un fenomen marginal și trecător? Altfel stau lucrurile dacă ne referim la cultura noastră. „Un vag sentiment îmi spunea că înriurirea spiritului indică asupra culturii românești reprezintă intrucitva un proces de altă natură“. Un proces mai complex, mai profund și mai durabil decît în țările apusene. Argumente în sprijinul acestui „vag sentiment“, al unei intuiții nedecantate, ca să nu-i spunem certitudine îi stau la îndemînă; argumente elocvente, să recunoaștem, și poetul-filosof le invocă. În primul rînd sînt personalitățile de excepțională calitate, marii clasici din istoria literaturii noastre: Eminescu, Hașdeu, Coșbuc... Prin ei, prin opera lor „un oarecare duh indică a pătruns la noi“.

Valoarea și rolul acestor personalități, împreună cu momentul istoric în care ele intervin în procesul de formație a spiritului românesc sunt, după Blaga, „o cheazăie că gândirea indică a stîrni la noi alte coarde, mai intime și mai adînci“. Dacă sensibilitatea europeană și cultura germană, prin „masivitatea, bogăția și puternicia“ lor, aruncau „moda indică, oricît de vie... în penumbră“, în schimb marii noștri creatori au fost mai întîm și durabil marcați de acel ispititor „duh indică“. Prin înriurirea lor acest duh pătrunde în însăși formația noastră spirituală. Fenomenul e departe de a fi numai o modă.

„Poezia lui Eminescu, accentuează Blaga, este străbătută nu numai intim-plălor de motive indică“. Sunt apoi ceilalți contemporani iluștri ai poetului. Hașdeu — „filolog universal“, erudit interesat de sanscrită, este, și mai semnificativ, autorul acelei ciudate scrieri *Sic cogito*, care trădează o „pasiune nemicitoare“ pentru „doctrina teosofice de obîrșie de asemenea indică“. Gh. Coșbuc, poetul „despre care se susține... că ar fi un exponent nealterat al rasei, al țărânilor noastre“ s-a arătat îndelung „preocupat de literatura indică... de epica Mahabharatei și de poezia dramatică a Sakuntalei“. Acest interes n-a fost doar o întimplare. Mai aproape de noi, în sec. 20, Ion Pillat „a colindat prin meleguri budhiste în prima sa îndreptare“; iar Mircea Eliade a plecat în India pentru a studia filosofia și spiritul indică la fața locului, la izvoare. Menționind și cartea popu-

SCHIȚA PENTRU VITRALIU DE HANS HOLBEIN CEL TÎNĂR (pe la 1526)

lară atît de larg răspîndită Varlaam și Ioasaf, tot „o carte de origine indică“, Blaga este îndreptățit să invoce și cazul său. „Eu, din parte-mi, mărturisesc că n-am umblat pe sub zările Vedelor și mai ales ale Rigvedei și prin toată filosofia indică, de care m-am ocupat cu intermitențe în lucrările mele, numai așa din trecere de vreme, ci dintr-o pasiune și dragoste cu totul particulară, ce-o purtam spiritului indică“.

ATRAȚIA spiritului și filosofiei indică s-a exercitat, cum se vede, asupra celor mai înzerate personalități din cultura română. „Oare nu se manifestă, mă întrebam singur, în cele citeva exemple, oricum o înclinare vagă, dar aparte a ființei românești?“ Gîndul unei analogii, îl ispitește. Așa cum marii artiștii ai Germaniei „au fost toți deopotrivă stăpîniți de nostalgia italică“, la fel marii noștri creatori au cunoscut o „nostalgia indică“. În-uită cu nostalgia italică ea „arde molcom în sufletul lui Eminescu“.

Poetul nostru va fi fost la rîndu-l dominat de acel „apetit al ființei omenești de a-și găsi întregirea sau complementul“. În cazul lui Eminescu însă, este ce-

va mai puternic și mai adînc decît această sctă a împlinirii. Creatorul *Luceafărului* este mai mult decît un nostalgic al spiritului indică. Să urmărim îndeaproape, citînd propriile-i cuvinte, argumentarea lui Blaga, de-o originalitate ispititoare. Într-adevăr „izvoarele indică au fost asimilate de geniul poetic al lui Eminescu“ și prin opera lui „substanțele streine ne deveneau consubstanțiale“. Prin această operă „citeva din motivele creatoare ale gândirii indică îmbogățeau patrimoniul nostru spiritual prin creațiile unui mare geniu al poeziei, destinate să devină o permanentă inalienabilă“. Prin această totală motivele de proveniență indică au intrat în însăși ființa noastră, de unde ele nu mai pot fi smulse decît distrugînd țesuturile vitale. Oricum, astăzi noi nu ne-am mai putea încîmîbi cum s-ar vorbi despre Eminescu, deci despre spiritul românesc, făcîndu-se abținere de aceste nobile și fascinante infiltrații răsăritene“. După ce-și cristalizează concepția sa despre stil și despre cultură, despre problemele ridicate în *Spațiul mioritic*, nu vom fi surprinși că Blaga interpretează „nostalgia indică“ în sensul filosofiei sale. „Suprapusă unui ancestral fond mioritic, poezia neînțeleasă face parte din structura eminesciană, și ca atare ea a fost destinată să adauge o linie de particulară vază profilului spiritual românesc“. (s.n.).

În finalul considerațiilor stîrnite de „întrebarea palpitană“ care i-a purtat gîndul spre marile spirite creatoare românești, spre atracția gândirii indică asupra lor, reiese și mai clar interpretarea acestei înriuriri în perspectiva propriei filosofii. Mai mult decît o nostalgie, „Eminescu mai presimțea poate și o secretă afinitate între fondul dacic și modul spiritului indică. Scriind poezia intitulată *Rugăciunea unui dac*, Eminescu s-a simțit obligat să înzestreze sufletul Dacilor cu o concepție mai adîncă despre existență, dar, în căutarea unei vizionii potrivite spre a fi atribuită strămoșilor noștri, Eminescu n-a recurs nici la mitologia sau la înțelepciunea barbară a norodului, nici la înțelepciunea fără de prund a orfismului grec, cum poate că i-ar fi fost mai la îndemînă. Eminescu s-a hotărît să improprietească pe Daci cu o concepție indică despre lume și viață“ (s.n.).

Din citatele alese, reiese clar interpretarea, atît de personală, pe care filosoful culturii o dă acelei „nostalgii indică“ a lui Eminescu; și în general atracției pe care spiritul indică a exercitat-o asupra unor scriitori români de primă mîrimă. Fenomenul s-a produs, incontestabil. Întrebarea care ne solicită atenția: interpretarea dată de Blaga, ingenioasă, se deosebește și originală, este întrutotul întemeiată?

Nicolae Tatu

„Nostalgia italică“ este întîlnită la toți marii artiști ai Germaniei „de la Dürer la Goethe“, la Stefan George, Hans Carossa și la poeții din cercul acestora. Dorul sudului și tendința de a pleca în Italia insorită este „o trăsătură a omului de miazănoapte, a germanului“. Evadarea spre sudul italic, luminos și cald, s-ar datora și „unui apetit al ființei omenești de a-și găsi întregirea sau complementul“.

Valentin Silvestru

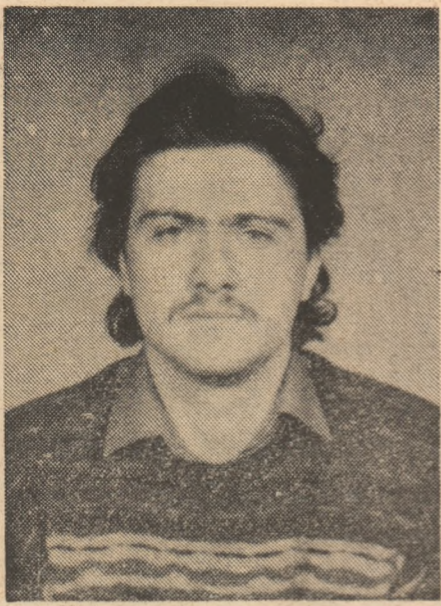
surîzînd...

R. III un izelut“. În proiectul *Cenușoacă* (tot o dramă, poate, din ciclul *Mușatinilor* — cum apreciază Călinescu — în care apar un fecior de volevod, un fost vornic, orfana unui fost pircălab) *Pepelea* e adnotat „măscărică a lui Vodă“.

Evident, îl vom găsi pe voiosul personaj în comedii, chiar cu numele lui, ca în admirabilul și atît de veselul basm *Împăratul, Împărăteasa*, unde vine ca reprezentant al obștei (din delegația pe care o conduce, mai făcînd parte numiții Strolea, Haplea și Ermolachie Chisăliță) cu o jălure împotriva babei Casandra, aceea fiind încriminată ca vrăjitoare, intrucit „bate grindina-n ogoară și mor vitele“ din cauza ei, mai avînd ea și prostul obicei „de mîncă șerpi“.

CĂLINESCU atribuie tot piesei *Alexandru Vodă* și un alt fragment, în care domnitorul judecă pricinii „și e ceea ce plăcea mai mult lui Eminescu, iubitor de justiție arhaică și sănătoasă“. Scena e comică și aduce un tip de „plaidur“. Acesta îmi pare a fi tot un fel de *Pepelea*, bun de gură și apucător. Îl cheamă Ștefan Vulpe și are un mod cervantin de a-și expune cauza, ceea ce-l face și pe Domnitor să zîmbească mehenghi, pe sub mustață luîndu-l ușurel peste picior („Vulpițe, voi-nice“) și atrăgîndu-i atenția, în apărute, Vornicului aflat de față „Să nu fie vreun tirie-briu, să-și bată joc de noi“. De un umor îmbelșugat, și cu multă truculență verbală *Minte și inimă* pune în dialog o bunică și doi nepoți, băiatul fiind isteț și șiret. Interpretînd în felul lui liber vechi istorii homerice: „Iar Achil pe Agamemnon / suduindu-l zice: „Cine! / Mi-l lua tu pe Brizeis / Dar ul-

tată nu-ți rămîne / Las' tu, lasă, măi jupine / Știu eu bine ce-am să-ți fac / Să-mi cazî tu odată-n labe. / Și-apoi las', că-ți vin de hac“. D. Murărașu e de părere că-i „un fel de comedie socială cu unele date evident biografice“. Într-o glumă usturătoare făcută pe seama lui Iacob Negruzzi (*Copil de pe natură*), care plagiasse într-o scriere dramatică *Viclenie și amor* comedia lui Moreto *Dona Diana*, rolul rezonerului comic și-l asumă chiar poetul, declarînd că i-a trimis autorului spaniol „o depeșă în regiunile cerești ca altădată de va îndrăzni să copieze în anul... o comedie scrisă românește în anul 1870, să aibă cel puțin precauțiunea — ca să puie pe doșcă: „Tălmăciți de pe moldovenie în anul cutare — da nu așa!“ Apoi intră în dialog direct cu înlăcrimata eroină, întrebînd-o, suav, de ce plînge. Ea răspunde că n-ar plînge dacă ar fi „traducțiune“: „Dar Negruzzi, mio caro / El a scris o comedie, / Comedie originală: *Viclenie și amor*. / Acolo mă vîd pe mine / Figurînd sub nume-Elena / Iar pe Manuel, îl caro, / Văd că mi-l numea Costică / Dară cum c-a imitat-o / Neci n-o spune, neci n-o scrie, / Ci pe mine mă silește să recit la versuri rele / Care sună ca drimbala / A ursarilor gitani“. În comedia *Gogu tatil*, un *Pepelea* e vîtaful strengar numit Pavel Intentionem, tip de Scapin ori de Figaro, vesnic infometat, care se mărturisește autobiografic a fi fost un seminarist picaresec, acum aflîndu-se „vechil la mîria voastră (adică la tînărul proprietar Barbu Vultureanu din plasa Dezbrăcătoreni — n.n.), sfetnic de talnă pentru mulțime de trebușoare anapoda; îți ajut să sari gardurile, să prapadești parale la cărți,

Justin PANȚA

Obiecte mișcate

A plecat de lângă tine,
o privești cum se întinde pe obiectul din lemn —
ce pe un pat masiv și confortabil ;
lemnul comunică rigiditatea sa cărnii,
umbra cade spre răsărit pe bucata de lemn
și-l pătrunde de limpezimea realității f/neii,
deșurubezi capul primei păpuși Matriona și găsești înăuntru o păpușă
identică, doar că dimensiunile sînt mai mici, și aceasta, a doua, cu baz-
maza roșie peste părul blond, pistruiată, zimbește, îi deșurubezi capul
și o găsești înăuntru pe Matriona, o soră mai mică și tot așa, o serie de
măști păpuși Matriona pe care le scoți una dintr-alta și le așezi în fața
ta pe masă, într-un șir descrescător — ele fac un unghi ascuțit cu pla-
nul mesei. Și iată că ajungi la penultima păpușă — aceasta cit un dege-
tel — o deschizi și nu mai găsești nimic — ultima păpușă lipsește, poate
un copil s-a jucat cu ea și-a rătăcit-o, atunci ți-aduci aminte de o altă
absență — doar că ea nu era blondă
caracterul este destinul.
O parte întunecată, umbra ei, ca un luciul pe lemnul de stejar :
umbra și femeia fac un unghi ascuțit
pînă cînd cade seara.
Cineva, atunci, va aprinde lumina
și va vedea o femeie sculptată în marmură roșie
pe un piedestal de lemn lustruit de mina artistului.

Paharul

În călătoriile ei nu și-a dat seama de trădarea pămîntului :
un strat gros de noroi se lipește de tălpi,
dîndu-ne iluzia că sîntem mai înalți, mai distinși.
O caut să-i explic, sînt asemenea omului negru
căutînd o pălărie neagră într-o cameră neagră ;
ajung cu trenul de noapte
paharul, deci. Venisem la tine la ora știută, nu m-a surprins ușa deschisă,
asta se mai întimplase. Dar toată mobila fusese mutată, camera pustie
Pereții goi, doar în colț etajera, am tras sertarul : mai rămaseseră citeva
scrisori. M-am îndreptat spre baie și am băut fulgerător citeva pahare cu
apă. Eram, firește, foarte emoționat. Am mai stat citeva minute, înmăr-
murit de surpriză și am plecat. Doar mai tirziu am realizat misterul pa-
harului din baie : era singurul obiect pe care nu-l luaseși cu tine, ca și
cum ai predestinat totul, uitîndu-l pe chiuvetă : mă aștepta, paharul, să
mă folosesc de el în acele momente intense. Am revenit peste citeva
zile, vroiam să-l păstrez, nu l-am găsit ; s-a făcut nevăzut
în stația terminus — nu cobor nici acolo.
Ceilalți pasageri mă privesc nedumeriți...
O găsesc în restaurantul de la marginea marelui oraș,
era și el acolo,
mă retrag într-un colț și-i privesc pe toți :
au terminat sandvișurile și se inghesuie să infulece altele.
Luasem hotărîrea să nu te mai vînt,
dar ce puteam pune în locul minciunilor mele ?
Acum, la masa de pe terasă, el vroia să pară amuzat,
de fapt era foarte trist,
în timp ce i-am turnat două degete de alcool
(nici un strop mai mult, hotărîsem)
I-am întrebat (eram aplecat peste paharul lui,
alesesem deliberat momentul acesta, nu ne puteam privi în față),
Acum ce ai de gînd să faci ?
Întrebarea l-a luat prin surprindere,
ca să umple cu un gest tăcerea
a dat pe gît tot conținutul paharului...

Moda, moda

Mai întii crezusem că este în doliu,
mergeam privind în pămînt și i-am văzut pantofii negri, mici de lac,
apoi am ridicat privirea —
ciorapi negri, fustă neagră, bluză neagră.
Se îndrepta grăbită spre mine, era foarte tinăra
și purta o pălărie roz.
Ea nu era în doliu, ea era foarte modernă.
cred că o anumită neglijență vestimentară poate da o notă de distincție
— dar ființa ei interioară este îmbrăcată ca un clown, un costum jumă-
tate alb, jumătate negru, (în partea stîngă negru), mai avea desenată pe

obraz, cu fard, o lacrimă, la circ se ride, dar cum să rizi de o lacrimă ?
Contrastul culorilor (alb-negru, roz-negru, galben-negru), neașteptat
este fatal pentru unii ochi neobișnuiți cu violența gesturilor potrivnice
o, miresele, filosofii gimnaști, maoiști, soldații
Dacă și-ar fi scos pălăria și ar fi așezat-o în cuier —
atunci ar fi fost în doliu.

Apoi și-ar fi pus-o cochetă pe cap și ar fi fost iarăși foarte modernă.
Dacă ar fi repetat mișcarea aceasta de mai multe ori
putea fi, în citeva minute, de zece ori îndoliată și de zece ori foarte

Mi-aș fi dorit atunci, în stradă, să apară după colț o bandă de derbedei
să-i smulgă de pe cap pălăria și s-o arunce, rizindu-și de ea,
de la unul la altul,

apoi să mi-o paseze mie.

Motivul ploii

Ploua pentru ca să se întimple —
alungat de stropii deși am intrat sub streășină să mă adăpostesc,
cra acolo, indiferentă, de parcă mă aștepta,
mușca dintr-o coajă de piine, m-a privit citeva clipe,
a mai rupt o coajă și mi-a întins-o. Am primit.
În camera de hotel, atunci, nu mînca niciodată seara (piine nici
peste zi),

după amiază citeva mere mici și acrișoare —
mușca pofticioasă — pocnetul cu care dinții rupeau mărul
împărțea în două tăcerea dintre noi —
tăcerea mea, sensibilă și tăcerea ei, odihnitoare.
Trecuse cu mult de sfîrșitul sezonului,
mai toate hotelurile închise, restaurante cu cite doi, trei clienți
jucam un joc inventat de noi, unul punea o întrebare, celălalt răspundea
cu totul altceva, apoi căutam un tîlc dialogului nostru. Odată i-am spus
Peste o săptămînă sau două îi va da telefon, a răspuns, Pe mine cea de
acum nu mă voi putea da niciodată uitării
plaja pustie ...
acum vorbeam nimicuri, dar la fel ca atunci,
mușcînd, împărțeam intențiile noastre în două :
cuvintele pe care le aruncam cu indiferență de la unul la altul
și gîndurile noastre ascunse, comunicînd cu tandrețe.
Ploaia s-a risipit, ne-am despărțit chiar sub streășină,
am pășit pe trotuar într-o noapte nesigură, ca o scîndură putrezită pe
care cald
și ți se poate rupe sub tălpi, să cazi într-un gol

LEGENDELE SFINȚILOR BENOIT (stînga) și BENEDICT (1457)

Poetul și Blajul

De vorbă cu D. VATAMANIUC

— *Eminescu a făcut trei călătorii în Transilvania în anii adolescenței. Cea mai importantă este cea din primăvara anului 1866, având drept scop cunoașterea Blajului. Ce l-a determinat să facă această călătorie?*

— Pentru această călătorie găsim cel puțin două explicații. Este în afară de orice discuție că joacă aici un rol important Aron Pumnul, care, deși nu i-a fost lui Eminescu profesor la clasă, cum se susține, se bucura în Bucovina de o mare autoritate, o autoritate a revoluționarului din 1848, strămutat pe pământul Bucovinei. Nu este de pierdut din vedere nici faptul că Aron Pumnul îi implică pe unii din școlarii săi în activități politice, motiv pentru care aceștia sînt siliți să părăsească cursurile liceului din Cernăuți și să-și continue studiile în Transilvania. Nu este o întâmplare că școlarii persecutați în Bucovina se îndreaptă spre Blaj. Vasile Bumbac, prieten apropiat al lui Eminescu, implicat în acțiuni politice în Bucovina, își continuă studiile aici la Blaj, pe care le termină în 1862. Blajul se înscrie și în biografia lui Vasile Bumbac ca un moment important, ce ar merita o cercetare pe baza arhivei școlare. S-ar putea să avem surprize privind tocmai legăturile Cernăuțului cu Blajul înainte ca Eminescu să descindă în orașul de pe Tirnave.

Există în opinia mea și o a doua explicație, de astă dată „subiectivă”, care este luată în considerare, deși prezentă o importanță aparte. Mă refer anume la legăturile ce le întreține Eminescu la Cernăuți cu colegii săi din Transilvania. Este ușor de presupus că aceștia prezentau ținuturile lor natale în culori aparte, ceea ce nu se putea să rămână fără rezonanță în sufletul viitorului poet. Nimic nu ilustrează mai bine acest lucru decît prietenia pe care o leagă la Cernăuți cu Ioan Neamțu, din Feldru, căruiu avea să-i închine și cunoscuta poezie, la moartea acestuia, în 1870. Din documente se vede că urmează școala la Cernăuți și Eugen Rusti, din Josenii Birgăului. Nu cunoaștem pină acum ce relații s-au stabilit — și dacă s-au stabilit — între Eminescu și Alexandru Kanczuki și Karl Hugo Nechay, amindoi din Bistrița, și Albert Gutter din Tîrgu Mureș. Ar trebui să se întreprindă cercetări la Bistrița și Tîrgu Mureș în legătură cu acești școlari cernăuțeni din perioada călătoriei lui Eminescu spre Blaj. Eu privesc cu mari rezerve memorialistica tîrzie și sînt înclinat să cred că Eminescu este mai curînd găzduit de colegii săi, în drumul spre Blaj, decît să doarmă în ușa unei biserici.

— *Itinerarul acestei călătorii este conversat. Care este opinia Dvs. asupra drumului urmat de Eminescu spre Blaj?*

— Este în afară de orice discuție că Eminescu intră în Transilvania pe la Vatra Dornei și călătorește cu trăsura părinților lui Ioan Neamțu sau Eugen Rusti.

Prezența lui Eminescu la Dej este semnalată în *Familia*, iar pentru Gherla găsim însemnări în manuscrise cu informații ce sînt ale unui martor ocular ce trece prin acest oraș. Să mai notăm că Eminescu cunoaște, cum se desprinde din proza sa politică, topografia Văii Someșului și vorbește de satele Salva, Romuli, Parva și Neșos.

— *Dacă admitem că poetul a venit prin Vatra-Dornei, se explică mai greu locul de la Gherla spre Tg. Mureș. Sinteti de acord cu ipoteza unui pasionat cercetător al legăturilor lui Eminescu cu Transilvania, N. Trifoiu, potrivit căreia Eminescu ar fi mers de la Gherla spre Tașca, spre a vedea unul din locurile legate de amintirea lui Gh. Sîncal, pentru care avea un adevărat cult, iar de aici și-a continuat drumul spre Tg. Mureș?*

— Împărtășesc opinia lui Nicolae Trifoiu, potrivit căreia Eminescu pleacă de la Gherla la Tașca, pe urmele lui Gh. Sîncal. Aron Pumnul consacră cărturarului transilvănean un capitol important în *Lepturarii românești* (Tom IV, Partea I, Viena, 1864, p. 31—34). În biografia pe care i-o face, Aron Pumnul arată că „își purta în spate în desagi operele sale cele pretioase, tezaurele națiunii române”. Aron Pumnul precizează că Sîncal moare, nu se știe unde și în ce zi. Este interesant de observat că Eminescu invocă numele lui Sîncal în mai multe rînduri în publicistica sa, cu informații ce nu se găsesc în tratatul lui Aron Pumnul. Poetul precizează că Sîncal moare sub un gard, amănunt ce-l știa, desigur, de la Aron Pumnul, dar care nu a crezut potrivit să-l includă în biografia cărturarului transilvănean. Eminescu păstrează între puținele cărți cronica lui Sîncal, *Hronica românilor*, pe care o donează societății studenților români din Viena. Tot acum elogiază activitatea lui Sîncal și în articolul *O scriere critică* din ianuarie 1870. Mai notăm că Eminescu vorbește despre Sîncal ca despre o mare prezență intelectuală a culturii noastre, însă și cu o evidentă simpatie afectivă.

— *Cînd a sosit Eminescu la Blaj?*

— Sosirea lui Eminescu la Blaj are loc între 3—5 iunie 1866. Această chestiune am clarificat-o definitiv prin descoperirea la Arhivele Statului din Alba Iulia a documentului pe care l-am publicat în *Vatra* în 1981 (nr. 3, martie, p. 2).

— *Popasul lui Eminescu la Blaj (iunie — septembrie 1866) este cunoscut mai ales din memorialistica adunată mai tîrziu de Elie Dăianu, Eminescu în Blaj — 1914, amintiri ale contemporanilor. Confruntate cu cercetările de arhivă pe care Dvs. le-ați făcut, ce corective aduceți acestor pagini de memorialistică?*

— Popasul lui Eminescu la Blaj, din iunie — septembrie 1866, este cunoscut din memorialistica tîrzie, pe care trebuie să o privim cu spirit critic. Este meritul lui Elie Dăianu de-a fi obținut de la Ioan Cotta scrisoarea pe care o publică în *Familia* în 1902 și asupra căreia revine în studiul din 1914. Cotta este foarte apropiat de adevăr cînd susține că pleca la Blaj, împreună cu Toader Cojocaru, în iulie 1866. Nu împărtășește însă acest

punct de vedere și propune ca dată a călătoriei „după Paști, pe la Dumineca Tomii”. Contribuția mea constă în elucidarea acestei chestiuni esențiale prin stabilirea, pe bază de documente, a călătoriei pentru 3—5 iunie 1866. Mai notăm și un alt fapt, foarte important, care vine, de asemenea, în sprijinul datei de mai sus. Cernăuțul este bintuit în primăvara anului 1866 de o epidemie de holeră, care alarmează administrația locală. Așa se face că școlile se închid în mai și școlarii părăsesc orașul. Eminescu îl însoțește pe Ioan Neamțu, la întoarcerea acestuia acasă, în părțile Năsăudului. Elie Dăianu își exprima speranța, încă în 1902, că va veni o vreme cînd se va putea stabili cu exactitate data călătoriei lui Eminescu spre Blaj.

Confruntarea cu documentele ilustrează faptul că mărturiile memorialistice tîrzii nu corespund întotdeauna realității. Este suficient să mai dau un singur exemplu. Întrebat doi ani mai tîrziu după călătoria sa, ce i-a plăcut mai mult în Blaj, Eminescu ar fi răspuns „măgărarul de la seminar, intrucît spunea povești minunate”, pe care le asculta „cu multă plăcere”. Sacagiul („măgărarul”) este identificat în persoana lui Nicolae Mihu, poreclit și Chenderi din Veza. Noi am cercetat registrele de stare civilă și găsim că „măgărar” în 1866 era Ioan Pop, iar Nicolae Mihu este succesorul acestuia mai tîrziu. Facem dreptate, pe bază de documente, lui Ioan Pop, acela care știa să povestească și pentru care Eminescu avea aprecieri laudative.

— *Blajul — vatra străbunilor lui Eminescu — nu mai este o ipoteză așa cum sugera articolul pe care vi-l publica revista „Manuscriptum” nr. 1/1976, ci o certitudine.*

— Studiul nostru din „Manuscriptum”, la care vă referiți, s-a publicat cu semnul întrebării. Ipoteza părea prea îndrăzneată și redacția nu a vrut să-și asume răspunderea. Punctul nostru de vedere s-a impus și istoria noastră literară vorbește astăzi de originea transilvăneană a străbunilor lui Eminescu.

— *Ați vorbit cîndva despre o familie Eminescu în Blaj. Ce ne puteți spune acum în această chestiune?*

— Prezența unei familii Eminescu în Blaj este semnalată de Adrian Fochi într-o notă din ediția sa a colecției lui Ioan Urban Jarnik și Andrei Bărbăntu, *Doine și strigături din Ardeal* (București, 1968, p. 95). „Ca o ciudățenie, ce poate interesa pe istoricul literar — scrie A. Fochi — menționăm existența, în protoarele liceului din Blaj, a unui Ioan Eminescu, elev cl. I în 1873/74, de cl. II în 1874/75 și de cl. III în 1875/76. E fiul unui oarecare Basiliu, cantor în 1873, econom (adică țaran) în 1874—1876. E originar din Lupu, comitatul Albei Inferioare. În primii doi ani de școlaritate a avut o situație „eminente”, în semestrul II al clasei a III-a „a dezertat”. Avea atunci 17 ani. Era de religie greco-catolică. Nu apare în controalele următoare. Am refăcut toată informația, cum se vede din articolul nostru publicat în „Tribuna” (nr. 3, 13 ianuarie 1979), extinzînd investigațiile și la starea civilă. Ioan Eminescu era, în adevăr, din comuna Lupu

Blaj — teiul lui Eminescu

și frecventează liceul din Blaj. Ioan Eminescu „dezertează” de la școală, în înțelesul că „se retrage”. Din protocoalele liceului din Blaj rezultă că era bolnav, motiv pentru care își întrerupe studiile. Din registrele de stare civilă, păstrate, cînd le-am cercetat înainte de 1979, în comuna Cergăul Mare, se vede că moare în 27 martie 1877. Se specifică faptul că era „student” și avea 20 de ani. Se născuse prin urmare în 1857. Tatăl său, Vasile Eminescu, moare în 10 februarie 1876 de „oftică”. Era plugar și avea 50 de ani. Se născuse în 1820. Nu am găsit registrele de naștere, să putem preciza cînd apare numele Eminescu în Blaj. Sînt necesare aici noi investigații. Este posibil ca în 1866, cînd Iosif Vulcan îi schimbă numele poetului, din Eminovici, în Eminescu, să fi avut cunoștință de existența acestui nume în Blaj.

Mai notez că în registrul de stare civilă al comunei Lupu se găsesc informații legate despre familia lui Aron Cotruș al cărui tată a păstorit aici ca preot, mulți ani și este înmormintat în această comună.

— *V-am ruga să schițați cîteva din semnificațiile popasului blăjean.*

— Blajul ocupă un loc important în biografia lui Eminescu. Călinescu remarcă, pe bună dreptate, că odată cu călătoria din 1866, Eminescu ieșea din vîrsta copilăriei. Blajul ocupă pe de altă parte un loc important și în creația sa artistică. De trecerea lui prin Blaj sînt legate unele poezii, proza *Geniu Pustiu*, texte din manuscrise și comentarii din proza politică.

— *Ce ar trebui să facă Blajul pentru cinstirea lui Eminescu?*

— O bună funcționare a instituțiilor culturale și, în primul rînd, a bibliotecii, cu un program respectat cu strictețe, mai multă grijă pentru vechile edificii și chiar pentru cimitir, loc istoric prin personalitățile înmormintate aici în cursul anilor. Mai presus însă de toate, să reînvie atmosfera culturală din vremea lui Eminescu în popasul său blăjean.

Ion Izași

Ediția Morțun

ÎN 1990, Editura „Eminescu” a retipărit, într-o copie fidelă, o carte apărută la Iași, în urmă cu o sută de ani: este vorba de un volum, editat de V.G. Morțun, cu titlul *Proză și Versuri*. Există și o Addenda în care se tipărește studiul „Mihai Eminescu și Vasile G. Morțun. Geneza și destinul unei ediții” și se oferă o explicație, în definitiv, necesară în condițiile în care opera Luceafărului poeziei românești — antume, postume, publicistică — a fost popularizată în ediții înfinit mai bogate atît în ceea ce privește „tabla de materii” cit și „notele”, „subsolurile”, „comentariile” — „aparatură” bine cunoscută al edițiilor critice. Florin Rotaru își justifică demersul: „Reeditarea acestui volum, în zilele dinaintea împlinirii unui secol de la apariția lui, reprezintă un omagiu adus valorilor noastre spirituale și ne dă posibilitatea să înțelegem etapele tipăririi operei sale, a modului în care creația Luceafărului s-a impus în conștiința noastră publică. Din asemenea fapte de reconsiderare a mărturiilor trecutului, în care credem și știm că ne reprezintă, trăiește un neam”.

Este interesant de văzut ce conține „Cuprinsul”, cu precizarea că V.G. Morțun și-a făcut nu doar o selecție proprie dar și o ordine în material care nu are în vedere cronologia ci o viziune personală asupra universului eminescian: începe

M. Eminescu, *Proză și Versuri*, editor V. G. Morțun, Iași, 1890. Editura Eminescu, București, 1990.

cu basmul *Făt-Frumos din lacrimă*, urmat de „novela” filozofică și fantastică, evident romantică, pe tema geniului neînțeles, temă ce își subsumează altele, ca reversibilitatea timpului, relativizarea spațiului, iubirea și natura, călătoria cosmică și titanismul. Al treilea titlu este *Influența austriacă asupra românilor din Principate*. Rămîne ca „cetitorul” să cugete asupra interesului pe care îl prezintă și azi studiul marelui ziarist de la „Timpul”: „Influența aceasta, fiind mai cu samă actuală, are dezavantajul de-a nu sta înaintea noastră cu un șir de fapte cumplinite, ca ceva rotunzit, ce ne încunjură din toate părțile, trăim sub presiunea ei, e asemenea unui demon din povești, pe care îl zărești ori-încotro te-ai întoarce, din care cauză începe a țî se năzări și acolo unde nu e. Pentru a cunoaște mai bine raportul în care aceste două elemente, cel românesc și cel austriac au trebuit să intre, vom trebui să caracterizăm asemenea unui chimist și să stabilim proporția puterilor în joc, avantajele unuia din elemente, dezavantajul celuilalt. Ce vedem dar la cea întîi privire? Pe de o parte un stat mare, avînd reazemul său în culta Germanie, stăpînind sub un sceptru popoare foarte deosebite, nemulțumite cu supremația a două elemente numeric mici, un stat căruiu îi lipsește condiția principală a unui stat, unitatea națională, și cu toate astea are justiția și administrația cum se cade, negoț, industrie, ba chiar o mișcare științifică destul de însemnată. Pe

de altă parte, întîlnim un popor mic, a cărui populație agricolă, a cărui inteligență consistă dintr-un element omogen, dar a cărui funcții vitale sînt în mare parte împlinite de străini, (...) în ce consistă deci puterea Austriei, căreia îi lipsește înăuntrul său unitatea voinței? Ce lipește elementele sale, vecinic în discordie, incit acestea constituie o putere atît de mare? În privirea aceasta vom trebui să consultăm istoria. Imperiul roman în decadență dedese naștere unei religii cosmopolite, care continuă oarecum cultura și ideile antice deși sub o formă modificată. Aceasta era religia creștină — mai cu samă ramura catolică”.

Urmează *Făt-Frumos din teiu*, *Foaie vestedă* (din Lenau), *Diana*, *Dalila* (fragment). Nu mă înțelegi, Sara pe deal. *La steaua*. De ce nu-mi vii, *Kamadeva*. De-aș avea, *O călărire în zori*. *Din strălătatate*. *La Bucovina*, *Speranță*, *Misterele nopții*, *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*, *La Heliade*. *La o artistă*, *Amorul unei marmure*, *Junii corupți*, *Amieului F.J.*, *Din noaptea*, *Vieța*, *Stelele în cer*.

Asemenea „sumar” s-ar putea comenta în fel și chip, în spirit mai mult sau mai puțin... impresionist. Se remarcă, deocamdată, că prima poezie publicată de Eminescu într-o revistă — adică *De-aș avea...* (în „Familia” din Pesta, februarie/martie, 1866, director Iosif Vulcan) ocupă poziția centrală, ca și cînd ar fi chiar „nucleul” poetic, iar *Sara pe deal* tipărită după ce boala fatală se declanșase, în 1885, 1 iulie în „Convorbiri literare”, e așezată printre

primele, urmată, imediat, de *La steaua* („Conv Lit.” 1866).

Există și o *Postfață* „Cătră Cetitori” în care V. G. Morțun arată în ce publicații au apărut „scrierile cuprinse în acest volum” și se explică motivația tipăririi unei ediții „Eminescu” în 1890: „Volumul de față trebuia să apară de anul trecut și editorele, care în această publicație nu urmărea un gînd bănesc, era să-și scoată numai cheltuielile, remiînd ca autorul să beneficieze de tot cîștigul.”

De atunci încoace Mihai Eminescu săvîrșindu-se din viață, publicațiunea a fost întreruptă dar credincios înțelegerii avute, editorele nu voiește să tragă nici un folos bănesc din acest volum și va depune în minele societății întocmite pentru înălțarea statuii nepieritorului poet cîștigul net al acestei publicații”.

Florin Rotaru care a îngrijit re-editarea, subliniază în „Addenda” generozitatea omului de cultură V.G. Morțun.

Cel mai frumos lucru în această ediție bibliofilă este portretul de maturitate al lui Eminescu, în sepiu galbenă dar mai impresionant este manuscrisul scrisorii prin care, în 1887, Eminescu spunea, între altele: „...dacă Vă este cu puțință de a-mi veni în ajutor, Vă rog a o face cit mai curînd...”

Scrișul elegant al poetului, estetica așezării în pagină, grafia în vultu a majusculilor în fine, toate amănuntele caligrafiei, mă fac să mă îndolesc că în 1887, 10 noiembrie (data epistolei) Eminescu ar fi suferit de o „maladie” nervoasă sau psihică...

Adriana Iliescu

Jurnalul unui poet în exil

AM SCRIS, cu cîtva timp în urmă, despre poezia religioasă a lui Miron Kiropol, autor a opt cărți de versuri (ultimele cinci publicate în Franța). Un admirabil estel al devoțiunii, un pelerin mistic, ispitit de splendorile lumii... Într-o zi, Sfîntul Ioan I-a tras delicat de urechi și i-a șoptit: „n-am să-ți mai vorbesc, dacă nu vei scrie proză“... Amenințat în acest fel, poetul proiectează un ciclu epic (*Diotima*) din care publică acum primul tom: *Les morts s'en mêlant*, scris direct în franceză. Este un jurnal („un jurnal sans rivages“, zice Valeriu Cristea în *Adevărul*, 6 iunie 1991) care cuprinde însemnări intime, poeme și povestiri sub formă, mai ales, de vise. Jurnalul este din loc în loc datat (iunie, octombrie 1985), dar unghiul lui temporal este mai larg. Unele notații se referă la copilăria bucureșteană a autorului, altele la exilul său parizian (început în 1968). O carte, pe scurt, care unește reflecția, reveria, coșmarul și poeme cu însemnările prozaice, specifice jurnalului intim. De ce *Diotima*? Este o trimitere simbolică, evident, la personajul cunoscut din *Banchetul* lui Platon și, poate, la tînăra grecoaică din *Hyperion*, romanul lui Hölderlin... *Diotima* este inițiativa și descoperirea, în cele din urmă, a Frumuseții eterne.

Diotima lui Miron Kiropol este, bănuiesc, un simbol al iubirii spirituale („Numele Tatălui Nostru l-am înlocuit cu acela al Diotimei“ — scrie într-un loc autorul). O imagine combinată a dragostei divine și a dragostei pentru femeia celestă (Afrodita Urania). Dar poate fi în același timp și imaginea iubirii pămîntene, Afrodita Pandemos, de care poetul mistic se lasă ispitit. Numele Annei apare adesea în text. Sint și altele, notate în acest jurnal care amestecă sistematic oniricul, coșmarul, parabola cu rugăciunea și reflecția. „Sint atins de o gravă infirmitate, aceea a nopților albe ale lui Dostoievski. Aștept pe prințesa Brambilla“... Cu aceste notații începe *Diotima* lui Miron Kiropol. Cel care se confesează este paznic într-un muzeu de artă și poet în orele libere. Este român în exil, a debutat în *Contemporanul* în anii '60 și a copilărit într-un cartier bucureștean. Exilul lui a început înainte de exil, în casa părinților... Și-a adorat mama și, fără a ști de Freud și de complexe psihanalizei, și-a urit tatăl... Serie, acum, o carte „dureasă“ și scriitura îl fortifică. Are vise senzuale și le notează, are viziuni

Miron Kiropol: *Diotima. Les morts s'en mêlant*. La Bartavelle Editeur, 1991.

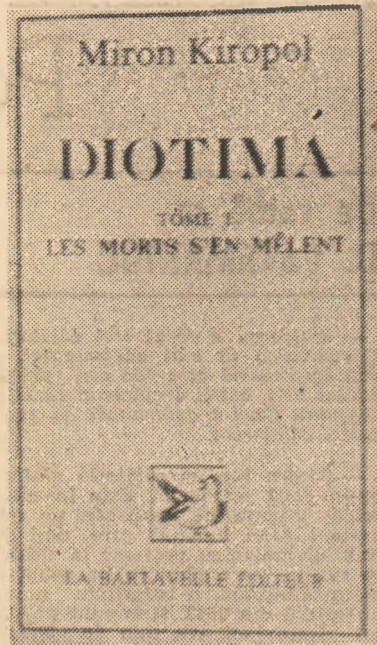
demoniace, păcătuiește, se roagă și meditează asupra păcatului și a grației divine. Nu-i un scriitor cu stilul elegant și se scuză, nu-i place avangarda și nu se mai scuză: arta nu se poate face în afara **Spiritului**. Păzind tablourile maestrilor artei moderne, începe să „respire culori“ și are sentimentul intoxicației. Modernilor le lipsește ceva. Ce? Metafizica, Iubirea supremă, aspirația spre Frumusețea eternă care nu poate fi decît aceea din vecinătatea lui Dumnezeu.

Pictează el însuși și nu este satisfăcut. Are o nenorocire în familie și, ca Emily Dickinson, se roagă să supraviețuiască în suferință: „Ajutor, încă o zi“... În iunie 1985 se simte „beat de o tristețe binecuvîntată“. Scriitura lui trăiește numai în și din armonie. „Suferința creează opere nesatisfăcătoare“ — zice Miron Kiropol. „Grandoarea aparține oamenilor care au trăit demn chiar și în mizerie“, mai scrie el cu gândul la Dostoievski, scriitorul pe care îl admiră cel mai mult. Are viziuni „beatriciene“, dar are, mai ales, viziuni coșmariste: femei mari, apocaliptice, care îl strivesc, lucruri monstruoase care îl atacă și iarăși femei cu sexul enorm care-l terorizează... „Sint atît de isteric și liniștit așa cum pot fi îngerii Apocalipsei“, notează poetul care contemplantă îndeaproape răul și crede în diavol. Este adesea disperat, dar disperarea lui este tandră, toate cuvintele sint îndrăgostite de el. Vrea să noteze în jurnal adevărul, dar nu reușește decît să scrie o lungă și repetată prefață a adevărului. Are nevoie, pentru aceasta, de grația lui Dumnezeu. „Mai ales cînd omul se descoperă inutil“, completează el cu o vagă propoziție sartriană... De cînd este gardian la muzeu urăște **omul cultural** („Cea mai superficială creație omenească“). Este „un maniac al blindeții“, dar în jurnalul său pătrund cu precădere imaginile violentei și ale urii. O pagină memorabilă din jurnal este aceea despre copilul bolnav. Are sentimentul suplicelui și pune întrebări incomode Dumnezeului său. Nu pentru mult timp, căci **diaristul** descoperă că adevărata libertate este aceea a credinței: „Imi place să știu că există deasupra mea o forță care mă silleşte să-mi arunc fata la pămînt; a avea teamă de ea este adevărata libertate“... Este logica omului religios. El nu iubește pe omul politic. „Consideră o creație malefică, un comedian atroce. Trăiește într-un mare și superb oraș (Parisul), dar exilatul detestă marile aglomerări urbane („ele sint create pentru a glorifica moartea“). Găsește salvarea în fugă și în scriitură, dar scriitura lui este făcută pentru a fi auzită de urechea discretă a morții...“

JURNALUL lui Miron Kiropol este,

în multe privințe, original și substanțial, în această alternanță — credibilă — de fericire și chin proprie spiritului autentic mistic. Este confesiunea unui poet care are sensibilitatea unui exasperat (spune chiar el, pag. 97), un exasperat însă care crede în ceva. Revoltele lui, unele nihiliste, cioraniene („protestez împotriva faptului de a fi în viață, de a mă supune legilor și limitelor umane [...]“, protestez de a nu avea un popor și o limbă, de a nu fi nici român, nici rus, nici sîrb, nici grec, nici francez, ci toate aceste demențe laolaltă etc.) sint urmate de umilințe, de oboseli teribile. Se simte atunci fragil și pierdut în univers și singura lui speranță este Dumnezeu. Este, repet, un spirit pentru care răul și binele există. Îi iubește pe marii ruși (Dostoievski, Tolstoi, Cehov, Goga) și, de la o vreme, nu acceptă altă comunicare literară. Un rînd din *Ecleziast* îi zdrobește trufia și-i redă umilința în fața istoriei și a morții. Scriitura este pentru el, s-a văzut, fortifiantă, salvatoare și, în același timp, o nouă umilință. Învăța să scrie în altă limbă și această formă de **adamism** îi dă forța de a-și accepta soarta, îi dă chiar sentimentul invincibilității... Caută „un loc pentru eternitate“ (Dostoievski) și nu află decît o acceptabilă disperare.

Această infinită pendulare a spiritului dă o notă de autenticitate jurnalului. Miron Kiropol este (se vrea) un veșnic pelerin mistic. Singura lui avuție este Biblia și un sac plin cu piine uscată. „Părinte, întreabă el, ai nevoie de mine? Unde mă află eu în creația ta?“ Dumnezeu îi mai dă o dimineață și eternul exilat are privilegiul să vadă

zoriile murind. Notează evenimentul și scriitura lui ezită. De ce? Pentru că, zice poetul inspirat, „mi place să conspir cu amintirea“. Lui Miron Kiropol îi place, în genere, să conspire nu numai cu amintirile sale (unele sint, literar vorbind, excepționale: moartea vecinului Tudorică, venirea mamei la Paris, timiditatea lui față de femei, întilnirile lui sistematice cu îngerii etc.), conspiră și cu neliniștile, suferințele, iubirile sale nefericite și, cînd nu mai poate și totul pare pierdut, **plinge pe săturate** și se roagă... După N. Steinhardt, Miron Kiropol este al doilea mistic contemporan care mă convinge și mă seduce, estetic vorbind, cu jurnalul său.

MASA CORPORAȚIEI GRADINARILOR DIN BĂLE de HIERONYMUS VISCHER (1615)

Sine ira...

LECTURA recentului articol (Politica scriitorilor — România Literară, nr. 22 din 30 mai a.c.) al domnului Eugen Simion, critic competent și serios, care se ocupă cu admirabilă consecvență de literatura română contemporană, m-a încitat să aștern aceste câteva rânduri, un fel de glosă pe marginea textului cu pricina.

Am o veche considerație pentru activitatea laborioasă a colegului nostru. Aprecieri perfect obiective, pot spune, intrucît, dacă memoria nu mă trădează, dl. Eugen Simion nu a scris niciodată, nici de bine, nici înveș, ceva despre vreo lucrare a subsemnatului. Departate de mine intenția de a interveni în polemici personale; nu mă socotesc îndrituit să „arbitrez“ dispute între confrăți, chiar atunci cînd fondul problemei prezintă un interes mai larg. Mă raliez fără rezerve opiniei că revistele literare au menirea să promoveze cu precădere ceea ce specifică atributul însuși. Nădăjduiesc, de asemenea, că nimeni nu va observa o contradicție „in adjecto“ în spusele mele, dacă voi adăuga că, dată fiind starea de fapt în care ne aflăm (criză acută de hirtie, de spațiu tipografic, animozitate oficială nedisimulată față de o anumită parte — net majoritară — a scriitorilor) este firesc și imperios necesar ca în publicațiile de specialitate să se dezbătă, în moduri varii, chestiunea contextului politico-social.

Domnul Eugen Simion știe la fel de bine ca și mine, ca și noi toți, că în ultimele decenii, unica formă în care intelectualul român avea dreptul — ba chiar obligația — să imixtioneze în teritoriul politicului, era proslăvirea puterii opresive. Întreaga presă, inclusiv re-

vistele literare, abunda în articole festive, omagii diurnabile, fotografii supradimensionate, citate edificatoare din cuvîntările infailibilului. Cu toată bunăvoința, nu-mi amintesc ca dl. Eugen Simion să se fi pronunțat pe atunci — nu în scris, evident, dar măcar în adunările breslei, cum s-a mai întimplat — împotriva abuzului de „politizare“ pentru primatul literaturii în paginile ce-i erau destinate. În genere, poziția domniei-sale în contextul rezistenței la presiunea de sus, al luptei deosebit de lesnicioase, cu „oficialii“ mandați să juguleze orice tentativă de autonomie a esteticului, a fost aceea de expectativă precaută. Nu-l voi învinui pentru aceasta. Nici pentru foarte timida implicare în dezvăluirea și infierarea piagiului din *Incognito* — cu al cărui autor domnia-sa consideră că poate sta alături, azi, în rîndurile membrilor Academiei Române“).

Colegi nu mai puțin prestigioși, ilustrînd critica și istoriografia literelor noastre contemporane — Nicolae Manolescu, Mircea Zăciu, Mircea Iorgulescu, de pildă — n-au fost socotiți pasibili (sic!) de atare calitate, pe care mă indoiesc, de altfel, că ar fi acceptat-o... Oricum, nu alături de un „colaborant“ dovedit, sub cula unui for maculat de prezența unei

• În spiritul obiectivității, facem precizarea că dl. E. Simion s-a numărat printre membrii comisiei desemnate de Consiliul Uniunii Scriitorilor ca să examineze cazul *Incognito*. Luările de sale de poziție în Consiliul Uniunii Scriitorilor au fost, în toate legislațiile la care a participat, printre cele mai oneste și curajoase (Nota redacției)

savante vag alfabetizată și de o prezență — de onoare — profund dezonorantă! Pină ieri-alaltăieri, se înțelege.

Imi permit să observ, fără relație aparentă, că nu mai puțin important decît se a făcut cineva, în planul existenței obștești, poate fi și ceea ce nu a făcut. Mai ales, cînd se impunea s-o faci. De exemplu, să ia, împreună cu alții, apărarea unui confrate prigonit de Putere. Sau — a mai multora. Sau, eventual, chiar a obștii.

Venind la miezul chestiunii din articolul dlui Eugen Simion, sint nevoit să-mi mărturisesc nedumerirea în legătură cu modul în care d-sa recurge la un exemplu ilustru: Paul Valéry. Acesta, după afirmația ilustrului critic — „...s-a ferit toată viața de politică...“. Dacă dl. Eugen Simion vrea să spună că autorul *Cimitirului marin* nu a făcut niciodată politică, propriu-zis, putem cădea de acord. Că nu s-ar fi interesat, însă, de problemele din această sferă — este inexact.

La 24 de ani, deci în 1895, la sugestia unui prieten londonez, poet și editor, el scrie un eseu intitulat *La conquête allemande*, care va fi tipărit doi ani mai tîrziu într-o revistă engleză, reimprimat în 1915, în *Mercure de France*, și finalmente inclus în volum, în 1924, sub titlul *Une conquête méthodique (O cucerire sistematică)*. Ideea călăuzitoare este aceea de a stabili o relație între organizarea militară și cea economică a Germaniei imperiale, avertizînd totodată asupra unei posibile evoluții agresive. Împreună cu *Crise de l'Esprit* (1911) — este, după expresia lui Valéry însuși, una din puținele sale tentative în domeniul unui fel de filozofie politică. Merită să amintim, de asemenea, fulgurantele *Mauvaises pensées*, cărora, în 1942, autoritățile de ocupație le refuză hirtia necesară, cu o mențiune a cenzurului, demnă de nemuritorul Dulea: „Pourquoi n'écrit-il pas les Bonnes?“

N-aș fi insistat asupra acestor eviden-

țe, dacă dl. E.S. n-ar agrava lucrurile într-un anume sens, atunci cînd adaugă că Valéry „...a scris o vorbă teribilă despre politică: știința care te împiedică să te ocupi de treburile importante...“

Mă bate gândul — absurd, firește, — că dl. Eugen Simion va fi avut în față un text schilodit, cine știe de cine și cu ce intenție, — căci iată cum sună exact (cf. *Pléiade, Oeuvres*, vol. II, 1962) reflecția la care presupun că se referă d-sa: „La politique fut d'abord l'art (s.m.) d'empêcher les gens de se mêler de ce qui les regarde. A une époque suivante on y adjoignit l'art de contraindre les gens a décider sur ce qu'ils n'entendent pas. Ce deuxième principe se combine avec le premier“.

Așadar: „Politica a fost inițial arta de a-i împiedica pe oameni să se amestece în ceea ce îi privește. (Mai plastic, pe românește — să-și vire nasul acolo unde le fierbe oala).“

Într-o epocă ulterioară, i s-a adăugat arta de a-l constrînge pe oameni să hotărască asupra a ceea ce ei nu înțeleg. Acest principiu secund se combină cu primul“.

Asta spune, textual, apoliticul Paul Valéry... Nu vi se pare că e ușor diferent de ceea ce crede a ști, despre el și de el, dl. Eugen Simion? Inutil, probabil, să mai subliniez rezonanța teribil de actuală — perenă, aș zice — a acestor cuvinte, într-adevăr „teribile!“

În subsidiar și în incheiere, inclin să cred că formulări ca „subalternul dl. G. Dimisianu“ (dl. Alex. Ștefănescu fiind mai precis, coleg de redacție cu dl. G.I.) — ori „dl. Al. Ștefănescu se opinteste din trupul său voinic...“ — sau vocabile dul — „smecherie“, „obraznicie“ — folosite într-un combatere a unui preopinent, nu sîntă tocmai... academice, mai ales într-o publicație pe care am dori-o, nu-i așa, eminentamente literară.

Dan Deșliu

„Vatră românească”

ÎN „ODINIOARELE” mele (acest adverb substantivat l-am pescuit în opera unui poet basarabean și m-am grăbit să-l adopt) se află și o scenă semnificativă, trăită de mine la o răscruce de străzi bucureștene și prin care Istoria mi s-a impus deodată, cu o brutalitate sintetică, definitivă. Era prin 1950—1951, într-o noapte de toamnă. Regimul comunist se instalase de puțină vreme și eu, asemeni multor cetățeni ai țării, mai păstram ceva din candoarea pe care foarte curînd aveam să mi-o pierd cu regret și durere. Mă aflam la o intersecție a Șoselei Jianu (azi Aviatorilor) cu una din străzile perpendiculare pe ea. Era o noapte calmă, la primele ei ore, cînd circulația, minimă, nu te îndeamnă să te gîndești la un eventual accident pe stradă. Casele, cufundate în liniște și beznă, erau aceleași; socialismul nu adusese încă vreo schimbare peisajului urban în acele cartiere rezidențiale. Mă puteam închipu într-o noapte de dinainte de război, de dinainte de dezastru, vegetația abundentă a întregii zone proiectîndu-mă înșelător în afara istoriei și a posibilităților ei catastrofale, să le zicem: semnificative. Eram în trecere, mă întorceam spre centru, unde mai speram să întîlnesc tramvaie sau alte mijloace de locomotie care să mă ducă acasă.

Cînd, deodată, din direcția Filantropia, și-a făcut apariția și a umplut mai repede decît s-ar fi crezut răscrucea o turmă de oi. Da, o turmă autentică, cu cioabani, măgari, ciini, cu toate acareturile transportate în pas domol și sigur, mergînd înainte, dar în diagonală cu întreaga realitate vizibilă sau conjectabilă. M-am dat la o parte, pentru motive ce se pot ușor închipu în primul rînd de o situație cu care nu mă mai întîlnisem.

Și totul s-ar fi șters din cîmpul meu vizual și poate și din amintire, dacă brusca, din mai multe locuri deodată, din curți, ca și cum ar fi ascultat de un ordin, nu și-ar fi făcut apariția niște milițieni. Înarmați cu puști mitraliere (era pentru prima oară că vedeam asemenea scule în mîinile unor paznici ai ordinii în capitala noastră) ei au somat Transhumanța să se oprească. Istoria nu mai îngăduia această culpabilă indiferență față de noua ordine; nu știu ce voiau polițiștii: să legitimizeze, să interzică, să o întorcă poate din rosturile ei ancestrale... În tot cazul, a survenit ceea ce poate nu se prevăzuse, dar se poate bănui: un vacarm formidabil, turma s-a spart în zeci și sute de cioburi, oile fugind căpate în toate direcțiile, ciinii au început să latre ca niște demonizați, alergînd de colo-colo ca să le adune de prin curți, ciobanii au vrut poate să se explice, să se disculpe...

Nu știu ce s-a mai întîmplat după aceea; poate că vinovații au fost pedepsiți pe măsura culpei lor mărețe: or fi fost arestați, oile mitraliate și chiar măgarii și ciinii trecuți în vreun fel prin justiție. Nu asta m-a preocupat atunci, într-o vreme în care pedepsele mai ales pentru vini imaginare erau crunte, ci faptul apariției atît de bruște, de coordonate a atîtor agenți ai pazei. Unde stătuseră ascunși, cum de intraseră atît de prompt în alertă, ce-i determinase să acționeze astfel? Casele acelea cu toți cei ce se mutaseră într-însele trebuiau păzite cu alte mijloace; tovarășii care-i înlocuiseră pe

burghezi știu să se apere pe măsura profiturilor lor ilegite. Tirla aceea în mișcare ea de veacuri ignorase toate acestea și Istoria îi pusese acum pistolul în piept — și asta doar pentru că își urmărise drumul ei știut, consacrat, în timp ce crugul lumii se schimbăse...

Căci Bucureștii, în cele mai vechi ale lui timpuri, s-a format pe drumul acesta al oilor care coborau de la munte spre bălțile Dunării, și urmele acestui proces se văd în nomenclatura unor zone precum Drumul Sării, cea mai celebră, dar nu singura. Legendarul cioban cu nume ardelenesc, Bucur, a fondat o așezare sau a dat numele uneia, ceea ce înseamnă că tot o „descălecăre” a avut loc. Așezarea a devenit un centru comercial, un tîrg din ce în ce mai prosper, dar și un centru meșteșugăresc, de concentrare a bogățiilor și posibilităților de cîștig, determinînd mutarea curții domnești, a autorităților politice și religioase, în sfîrșit a fost și o reședință boierească, un centru urban complex dezvoltat. S-a spus (de către marele istoric francez Ferdinand Lot) că românii sunt o enigmă și un miracol al istoriei; ei bine, Bucureștii repetă în mic dar și concentrează hiperbolic soarta țării a cărei capitală au devenit: sunt un miracol și un mister, plămădit în aceleași condiții ca și poporul pe care-l reprezintă: un loc de răscruce, defavorizat într-un fel și avantajat în altul.

La toate nenorocirile prin care a trecut întreaga țară, Bucureștii adaugă și una specială: seismele care-l devastează cam de trei ori pe secol, dintre care măcar o dată catastrofal. După incendii, molime, inundații, cîtopiri și distrugerii naturale, orașul nostru renăște miraculos printr-un act de voință al locuitorilor săi, deloc descurajați de pierderi, parcă într-un permanent rămășag cu soarta potrivnică.

— Dimboviță, apă duce,
Cin' te bea nu se mai duce!

M-am întrebat de multe ori dacă acest adagiu emblematic, consacrat de tradiție, a avut măcar în trecut o realitate. Mai mult ca sigur că da. În Bărăgan în genere apa e mai sălcie, dar elogiul adus rîului care străbate orașul s-ar putea să se refere la cursul lui superior. Apa în trecut a fost bună și la București, unde straturile mai adînci ale solului păstrează și oferă chiar și astăzi multe surprize prin varietatea și neprevăzutul lor (dezagreabile doar pentru cine le descoperă de-abia acum). Mie mi-ar plăcea ca singura justificare a existenței Bucureștilor să fie voința locuitorilor săi, veniți din toate părțile țării, parcă doar pentru a se întîlni, aduna, conviețui.

În legătură cu aceasta, cu caracterul reprezentativ, sintetic, al acestui loc al pămîntului, stăruie o confuzie atît de generală în gîndirea românească incit adevăratul sens al unui cuvînt esențial aproape că s-a pierdut. E vorba de „vatră” și de conotațiile acestuia. Îmi aduc aminte că acum cîțiva ani s-a organizat la Muzeul Satului un colocvium la care diferiți gînditori și oratori (în frunte cu Dan Hăuică) au dezbătut chestiunea, desigur în acel stil al folclorismului oficial de tip sămănătorist, reapărut la noi după eclipsa lui în perioada jdanovismului și revivificat cu sloganele momentului. Nu am participat (deși, prin miracol, fusesem

invitat) deoarece m-aș fi înscris în fals împotriva inșeși enunțurilor dintr-o atare dezbateri, eu avînsînd cu totul altă definiție a vetrei (culturale, etnice, spirituale). Manipulatorii noțiunii de vatră în accepțiunea ei sămănătoristă identifică în ea acel nucleu caracteristic în comunitățile rurale care dă tonul, exercită un control asupra lor și le definește spiritual prin produsele artistice sau comportamentul etc. E o înțelegere primitivă și reducăționistă care privilegiază anumite zone cît mai izolate și mai închise, idealul sociologic și istoric al unei asemenea definiții fiind vîgăuna, ceea ce țara noastră nu a fost niciodată, iar capitalele ei dezamint și mai categoric. Spre deosebire de ideea de închidere, de fortificare în sine, istoria și civilizația noastră prezintă un continuu efort de deschidere, de contacte și asimilare.

METAFORA „vetrei” este prin ea însăși ambiguă; ea impune trei aspecte ale cristalizării etnice și culturale: 1. Contribuția unor elemente foarte disparate, aș zice chiar contradictorii, 2. Un loc privilegiat prin aceea că nu oferă doar o „întîlnire” ci condițiile unui proces de înaltă și rară combustie, 3. Operația duce la rezultate imprevizibile, la o sinteză imposibil de realizat în alte condiții, o sinteză ca rezultat al unor acte libere. Pentru cine gîndește așa e împedat că adevărata vatră e orașul și nu e o întîmplare atunci că orașele românești indică un efort dramatic spre închegare și împlinire, paralel cu acela al întregii țări și pe care vicisitudinile istoriei păreau a le anula la fiecare generație. Prin diversificarea mentalităților, prin toleranță, prin relaxarea controlului, orașele sunt totdeauna mai democratice, recte mai liberale, dar prin libertatea acordată inițiativelor, prin concurența mult mai aprigă, prin dreptul mult mai larg la personalitate, ele sunt cu adevărat producătoare ale elitelor culturale, concentrînd valorile (sau măcar ambițiile) dar și eliminîndu-le prin selecție.

Oricît ar fi fost istoria de crudă și de dramatică, chiar și în cele patru secole de dominație otomană, românii și-au putut menține o elită politică, socială, culturală (spre deosebire de sirbi, bulgari, albanezi, căzuți în ruralitate) și aceasta a fost, în ciuda caracterului preponderent pastoral și agrar al economiei, urbană, deoarece boierii, clasele privilegiate, posedanții, demnitarii locuiau efectiv în orașe, chiar dacă și extrăgeau o parte din venituri din economia rurală. Orașele noastre au, în ciuda scuturărilor periodice care le duceau în pragul dispariției totale, o viață mult mai coerență, de continuitate, de tradiție, opere ale unei voințe comunitare, cu totul ignorate de istoriograful sămănătorist și poezii sentimentale. Și, de aceea, de îndată ce libertatea s-a instaurat măcar parțial, orașele noastre au luat un avînt spectaculos: a fost o „renaștere” și în cazul lor, o revenire la o situație din trecut, de la începutul Evului Mediu.

Cînd vorbesc de „vatră”, am în vedere aceste centre de sinteză, de înaltă combustie și imprevizibilă alchimie spirituală, din care civilizația română oferă trei exemple majore: Bucureștii, Iașii și Brăila, drastic diferite unul de altul și oferînd situații de maxim interes. Brăila este un caz aparent ciudat: e orașul unde

s-au născut un număr enorm de personalități culturale, fără ca el să și devină un centru de cultură (fapt amarnic deplins de unul din fiii săi, Mihail Sebastian). În schimb, Bucureștii au fost nu numai locul natal al multor oameni excepționali, dar și mediul de formare, de afirmare și confruntare a acestora și al multor altora.

Iașii sunt într-o situație de-a dreptul ciudată: pînă în preajma celui de al II-lea război mondial, timp de o sută de ani au fost un centru cultural de maximă importanță, cu o configurație proprie, contrabalansînd acțiunea dinamică a Bucureștilor. Dar la Iași au venit mai ales să se așeze intelectuali din alte părți; locul a fost mult mai puțin favorabil nașterii unor personalități și mai mult elaborării și afirmării unor curente intelectuale semnificative. Iașii au fost centrul prin excelență conservator, reacționar: aici s-au născut Junimea, apoi mișcarea socialistă (care s-a opus în numele unei doctrine umanitariste progresului real al țării pe calea industrializării și economiei dezvoltate). Din socialism s-au desfășurat două ramuri aparent divergente: poporanismul (care avea să dea naștere țărănismului, o doctrină retrogradă, antiindustrialistă și ruralistă) și antisemitismul (care după vorba memorabilă a lui Bebel e socialismul imbecililor) cea mai „dinamică” doctrină ieșeană, dar care în faza ei locală a fost un pur negativism. În sfîrșit, e interesant de constatat că atunci cînd la Iași a luat naștere un curent de gîndire progresistă (M. Kogălniceanu și *Dacia literară*) el a trebuit să se disimuleze sub forma unei acțiuni tradiționaliste.

Cît despre Junimea, cititorul se va învoi mai greu cu calificarea ei drept „reacționară”, de vreme ce ea a fost un din strălucitele expresii ale spiritului radical. (Și apoi, chiar și în politică, junimiștii au fost niște liberali moderați). Junimea e marea glorie a Iașilor pentru că au făcut-o posibilă și au patronat-o. A fost o „societate” eteroclită și liberă, cu multe elemente ardelenesti, bucovinene, aromâne, expresia ei cea mai strălucită în creația artistică fiind un „străin”, Caragiale. Elementul local a fost reprezentat de amfitrionul Junimii, Vasile Pogor, poate singurul ieșean din cadrul ei, omul care, înapți de orice acțiune, persifla totul cu spirit și strălucire, stînd culcat între pernele unui divan (El a participat și la o „insurecție” populară — dacă la Iași poate fi conceput așa ceva — care l-a dus la funcția de primar al urbei, o revoluție care a fost de fapt o „restaurare”).

Nucleul reacționar al „Junimii” a fost dezvoltat de provincialismul *Vieții românești*, supraviețuind poporanismului, definindu-se restrictiv prin negație și blocarea în fața realității. Acest spirit este complet străin mediului bucureștean care refuză provincialismul, izolaționismul, insularitatea, — toate specifice spiritului periferic. El nici măcar nu se definește. Orașul are o structură laxă; după oi și caravane, tirgul medieval a primit cu același folos oameni. Majoritatea locuitorilor săi au origini diverse, în cele mai îndepărtate zone ale românității. Crezeturile urban reprezentate și concentreză un fenomen care s-a petrecut și la scară mai mare, națională, unde constatăm aceeași diversitate precipitîndu-se la un moment dat într-un tot caracteristic.

DAR, MAI ALES, Bucureștii invită sau ispitește prin simpla lui existență. Spre deosebire de sate care sunt structurate pe neamuri, deci endogamic, la București a venit cine a vrut și a rămas cine a putut, realizîndu-se major punctul acesta esențial în liberalismul Junimii. Nimeni nu a pus noilor veniți pistolul în piept. Spre deosebire de burgurile occidentale care erau niște cetăți, întărite cu ziduri și privilegii împotriva unor populații subordonate, căutînd tot timpul să se apere și să se delimiteze, incit țările născute din acest spirit l-au extins la scară națională, capitala țării românești a prosperat nu din instăpînirea unui teritoriu anume, ci prin concentrarea într-un punct de răscruce a unui grup dintr-o populație mai mare. E în destinul istoric al poporului românesc — rezultat (miraculos? misterios?) al enormei Romanii orientale, căci noi suntem o rămășiță (pînă în sec. XIX) a unei populații mult mai numeroase, pe care nici nu o putem evalua, așa cum nici nu i-am pus străjeri la margine.

La București oamenii s-au „dezvălit” (cum ar spune Sadoveanu) coborînd mai ales de la munte în această zonă de cîmpie, cu alt orizont — generos, liber, deschis tuturor promisiunilor. Puțini s-au gîndit să prade și apoi să se baricadeze pentru a suge din profituri — cum au făcut, cu spiritul lor resentimental, doar comuniștii. Cei mai mulți au venit pentru a da chiar cînd au luat, pentru a se împărții, pentru a se transforma.

Alexandru George

HRISTOS PE TRON (pe la 1300)

DECAPITAREA SFINTULUI IOAN BOTEZĂTORUL (după 1219)

Soarta debutului în proză

ANUL 1990 ne-a adus, pe lângă tristeți și decepții, și bucuria citorva promițătoare debuturi în proză. E cam târziu acum să facem un bilanț literar al anului trecut, dar faptul că atare (aparitia citorva nume noi pe copertile unor cărți proprii) merită consemnat. Cronicarii socializați ai cărților de debut s-au lăsat de meserie și situația debutanților a rămas la discreția (firească, zicem noi) a unei liberalizări a competiției. În fond, poate e mai bine ca debutantul să fie primit cu oricare alt scriitor, cu aceeași exigență, cu aceeași atenție, cu același respect. Evident: după cum le merita. Din micul vălmașag al aparițiilor editoriale de anul trecut am reținut șase nume promițătoare de debutanți în proză și e posibil să-mi fi scăpat altele, mai ales cele lansate de editurile noi (cum e, de pildă, viața Posto-Franco din Galați). Patru nume îmi erau cunoscute: două — din revista brasovcană Astra — Vasile Gogea, care a tipărit în regie proprie la Editura Litera volumul *Scene din viața lui Anselmus*, și Leonard Oprca care a izbutit să dea la lumină prozele din *Radio-grafia elipei* la Editura Dacia. Marian Lea a debutat în Familia, așa că volumul său de povestiri *Desăpăta*, apărut la Cartea Românească, era o scontată surpriză plăcută. Al patrulea nume cunoscut aparține unui echinoxist, Ovidiu Pecican, iar despre cartea lui va fi vorba în rândurile ce urmează. În sfârșit, îmi erau complet neștiute două nume feminine, învăluite, pentru mine, în mister. Un excelent și convingător debut a izbutit Anca Delia Comăncanu în romanul *Justin*, tipărit de Editura Cartea Românească. Alexandrina Monteoru a surprins cu o carte inedită, *Sopronul*, apărută la Editura Litera. Deci în 1990 au debutat editorial în proză patru ardeleni și două bucurestence, propuși de numai trei edituri: Cartea Românească (2), Dacia (2) și Litera (2). Or mai fi fiind și alții, demni de luat în seamă? Să încheiem aceste considerații generale cu o întrebare neliniștitoare: vor

Ovidiu Pecican, *Eu și maimuța mea*, Editura Dacia, 1990

riska oare editurile de acum încolo din ce în ce mai puțin în lansarea numelor noi? 1991 pare să confirme temerea.

PENTRU debutul său de anul trecut, Ovidiu Pecican scoate din sertar manuscrisul unui roman din 1984, *Eu și maimuța mea*, de pe vremea când autorul nu avea decât 25 de ani. Riscul e destul de mare ca o asemenea apariție întârziată să nu-l mai reprezinte astăzi pe deplin. Însă dacă se va grăbi sau va fi dispus să sară etapele exercițiilor uitând manuscrisele mai vechi (dacă sint de uitat), Ovidiu Pecican cel de altădată îl va ajunge din urmă pe Ovidiu Pecican cel de acum. Născut în 1959 la Arad, tinărul scriitor în devenire va absolvi Facultatea de Istorie-Filosofie din Cluj, urmată în paralel cu ucenicia la *Echinox*. Critic întreprinzător și în studenție, el își continuă în momentul de față activitatea la *Apostrof* ca redactor chinuit de noile dificultăți. A trecut prin trista experiență editorială a două volume colective, ambele scoase de Editura Facla: *Gustul livezii* în 1985 și *Anatomia unei secunde* în 1990. Literatura de anticipație îl fascinează și s-ar putea să urmeze în proză (numai ca mod de existență) exemplul lui Mircea Oprcă, capabil să lucreze paralel în două registre: literatură de anticipație și... ceaaltă literatură. Știu că această disocierare nu prea place, dar proza SF reprezintă totuși o planetă separată, o rezervatie ciudată de energii secrete derutante.

Cartea nu depășește cu mult condiția unui roman juvenil, scris în stilul artificios al primei tinereți, exersat cu îndrăzneală în zona tulbură a psihologicului tensionat și convulsivat până la maladiiv. De fapt, starea interioară a personajelor sale ține în mod deliberat și evident, chiar explicit, de competența psihiatrică. E o disponibilitate tematică generoasă, dar dificil de materializat epic. Naratiunea este inevitabil dominată (prin temele autoimpuse) de memorii, racursuri și ruminări — specifice psihologiei esecului. În principal, romanul dezvăluie tribulațiile dureroase

ale scriitorului Ben Bernea, afectat profund de suferința psihică și întinându-se de fapt în preocupările și aspirațiile sale cu autorul însuși. Prezența și el, în carte ca personaj votiv, constructorul unui edificiu în curs de finisare. Alături de ei se conturează și profilul Poliane, căreia Ben, posesiv, dorește să-i cucerească treptat tot trecutul, proces numit la un moment dat „revolta-impotriva-trecutului-ei-si-nevoia-absolută-de-ea-intreagă”. Perimetrul deambulărilor nu se lărgeste prea mult dincolo de curtea și împrejurimile unui spital psihiatric. Stăpinit de obsesia marii iubiri, Ben Bernea își investeste sentimentele total și disperat în dragostea pentru Poliana, în care vede cu oarecare retorism și emfază, deloc străine de simptomele bolii, esența feminității. Multe cuvinte se derulează (unele prea pretioase, altele prea simple) pe tema relației trup-ratiune-suflet, ca o reminiscență probabilă a studiilor filosofice ale autorului. Personajele din roman sânt atinse de morbul anonimizării. Pericolul e resimțit acut și conștientizat ca atare: „Curând încep să se gîndească la sine așa cum ai privi la un film în care, pe tot parcursul, actorul principal joacă întors cu spatele. Fără să-i vezi deloc fața”. Descoperind ceva străin în sine, disociază până la dedublare, psihologia individuală alunecă spre stranietate: eul confuz este însoțit, într-o stare delirantă, de maimuța personală, ca o expresie directă a maladiei afective și intelectuale.

Alienarea guvernează relațiile umane. Înfrîntilor dintr-o societate dezaxată nu le rămîne decât să se consoleze cu deviza singurătății demne. Cea mai frecventă ecuație sufletească a personajelor acestei cărți pune în relație dragostea și singurătatea. Pacienții sanatoriului se amăgesc să creadă că între una și cealaltă ar putea funcționa invariabil legile unui raport invers proporțional. Tabloul sindroamelor psihiatrice pendulează de la un suferind la altul între nevroză și psihoză, dar se sprijină pe aceeași cauzalitate a alienării și sfîrșeste în anxietate sau angoasă. Modalitățile de apărare a eului nu sînt eficiente, încît dezechilibrul este amplificat

de conflictul cu realitatea. Ben Bernea oferă în mod evident tabloul simptomelor specifice stării nevrotice: anxietatea, obsesiile și introvertirea sint însoțite de exaltarea imaginativă. Supraestimarea de sine îl conduce spre împrejurarea de a se suspecta de genialitate, o compensație imaginară, ca o formă de dezechilibru pozitiv, transformînd un complex de inferioritate într-unul (auto-impus) de superioritate. Căci, altfel, prozatorul Ben Bernea nu poate scăpa de umilită, de esec și de persecuția realității. Proza și nevroza se stimulează reciproc. Excesul de sensibilitate este și al celorlalte personaje din vecinătatea lui Ben Bernea dar nu voi mai insista acum pe tabloul generalizat al stărilor psihice conflictuale, întins de la delirul melancolic pînă la ideea de culpabilitate și sentimentul de frustrare. Fluxul liric al memoriei își trimite cu insistență valurile spre tărîmul erodat al prezentului.

Meritul romanului trebuie căutat în încercarea autorului de a-si delimita o zonă proprie în teritoriul psihologicului, al tulburărilor afective. Deocamdată există numai un indiciu al direcției în care ar putea lua prozatorul pentru a-si realiza personalitatea și pentru a-si exprima originalitatea. În cartea lui de debut, Ovidiu Pecican ne oferă un semn clar despre posibilitățile analitice ale talentului său, cu abilități postmoderniste. Romanul *Eu și maimuța mea* ne prezintă o fotografie de tinerețe a autorului, care, între timp, trebuie să se mai fi maturizat. Cum o fi arătînd acum prozatorul?

Ion Simuț

Drama bunului simț

112.398

CIND un condei se exercită (exercită) în genuri diferite de scriitură, anumiți critici sînt mereu tentați să-și „preptească” judecățile referitoare — să zicem — la un roman, cu observații făcute pe un text de poezie, ambele aparținînd aceluiași (oare?) autor, și să descopere bineînțeles „asemănări de substanță” foarte subtile, care dau „o coeziune”, „o armonie” tuturor paginilor publicate sub aceeași semnătură. Eu însă, amintindu-mi de marea lui Blaga, nu voi recurge la crucigramisme reductioniste, uniformizatoare și subterfugioase de tipul „filozoful poet și poetul filozof”, deși cartea, nu de poezie, despre care voi vorbi mai departe aparține lui Adrian Popescu, poet clujean omologat.

Materialul volumului de escuri (în sensul etimologic, fără conotații „aluvionare”) *Spuma și Stîncă* e deosebit în patru calupuri tematice: I. Actualitate și Eternitate. II. Recitiri. III. Remember. IV. Spațiul Traducerilor. Afară de stringerea lui între două coperti, discursul (altfel, compozit) e delimitat circular, „topic”, de generoase referiri la comuniunea ideatică, spirituală paneuropeană și universală. E vorba de întoarcerea în Europa, un text grav, impersonal, de felul celor publicate pe prima pagină a revistelor literare (mai mult sau mai puțin ardeleni), căci pot angaja lejer întreaga redacție: și de *Franciscanismul sau comunitatea universală*, o succintă și servilă expunere a victiei și opere „doctorului serafic”, ce ar putea figura fără probleme într-un jurnal (la rubrica „Religia pentru toți”) cu titlul „Mari personalități ale misticii. Azi Sfîntul Francisc”.

Opiniile exprimate destul de redundant în grupajul *Actualitate și Eternitate* dez-

Adrian Popescu, *Spuma și Stîncă*, Editura Dacia, Cluj, 1991.

văluie o opțiune modernistă, cuminte, serioasă, o conștiință pentru care poezia este sau trebuie să fie: „viziune cuprinzătoare și exigentă asupra existenței”, „act de transcendență a realului”, „refuzul unei valorizări a lumii ca bilci, identificarea unei ordini secrete și transparente a hazardului, perceperea sunetului greu al istoriei”, „statornic reper într-un veac al schimbărilor derutante”. Asadar poemul ar avea o funcție mitică, de legitimare, reconfortantă în plan ontologic.

Este poate sincer și demn acela care se afiliază public unor idei (sau chiar formule) cam demodate în occidentalul post-modern — desi se poate fronda și prin traditionalism („ariergardism”). Unde mai pui că e perfect posibil ca progresul literaturii, mai degrabă ciclic și „termostatic” să ne surprindă cit de curînd cu recrudescența unei scriituri a la dix-neuvième siècle.

Primul ciclu al cărții se încheie (glorios) cu *Poezia ultimului sfert de veac*, unde aflăm că rafinarea „creșterea poeziei române a fost rodul unor eforturi conjurate din diferite generații, nu o modificare instantanee de peisaj literar”. Ni se spune că „sîntem un popor tinăr cu o ze tre sufletească dintre cele mai bogate, care nu s-a reținut sub mirajul facil al imitațiilor”, că „într-un poet adevărat trăiește o întreagă națiune, cu însușirile sale care o fac unică, de neconfundat între alte națiuni” că „avem cititori inteligenți, cultivați, care pretind adevăr și densitate ideatică bogate experiențe sufletești, nu abilități prozodice fără ecou în conștiință”, fraza dobîndind accente apoteotice: „Cunoscîndu-ne trecutul ne cunoaștem mai bine viitorul”.

(Pentru ca peisajul pasoptist să fie complet ar mai fi lînsit irumotia unei sluzi asudate în odaia de taină, pentru a-i ruza înfricoșată pe domniori să înțeleze conspiratiunea, căci afară au sosit, cu zurbă mare de pistoale, oamenii aziei).

Impresiile de lectură și comentariile literare (din autori români și străini), care urmează, sînt neîncitante, fără vorvă și nerv, neînsoțite, de bun-simț. De altfel, bunul-simț excesiv constituie handicapul principal al discursului eseistic din *Spuma și Stîncă*.

„Din însemnările de critică literară — afirmă Adrian Popescu undeva — profilul unui poet poate primi dimensiuni neasteptate, atît de necesare satisfacții mai mult decît o curiozitate publică”. Neîntîm de aceeași părere (măcar în cazul de față), am evitat să fac aici vreo legătură între — hai să zicem — eseistul Adrian Popescu și celălalt Adrian Popescu, cristorul vizitat de gratie al unor poeme ca *Merenda* (asemănătoare prin delicatețe cu aubada lui Cărtărescu din *Levantul*).

Si procedînd în felul acesta, sînt încredintat că am făcut un serviciu poetului.

Mihai Iacob

LIMBAJUL MORTII, de Oliver Lustig apărută în 1990 la editura Alex, este o ediție revăzută și adăugită a cărții *Dictionar de la-găr* (Cartea Românească, 1982). Autorul a fost arestat, la 18 ani în mai 1944, în comuna Soimeni din județul Cluj, și deportat, cu toată familia, la Birkenau-Auschwitz. Mama și cei trei frați i-au fost uciși imediat după sosire. Tatăl, ceva mai tîrziu, la Mauthausen. Oliver Lustig, detinutul cu nr. 112.398, a fost eliberat la 27 aprilie 1945 de armata americană și a revenit în patrie în același an.

I-am citit aproape toate cărțile pe care le-a publicat. Sunt consacrate, în exclusivitate, spațiului concentrationar. Nu am scris pînă azi despre ele. Si acum o fac greu. Mă încercăz a un fel de apăsoare, adîncă stînjeneală. Textele lui Oliver Lustig sînt mărturia unei suferințe inegalabile. El nu s-a documentat, ci a trăit tot ceea ce evocă. Existenta sa și cărțile pe care le-a zămîslit sînt o rană vie. Eu n-am trecut prin toate acestea. Eu îi cîntec paginile, mă cutremur — si apoi? Ce pot face? Să le arlaud? Să spun că sînt bine scrise, că autorul are talent literar? Că amintirile sale au pregnantă viață, relief? Că stilul său găsește măsura între ură și resemnare, care-i dă echilibru și-l face cu atît mai pătrunzător și mai tragic? (Un geamăt surd poate fi mai expresiv decît un urlet răsunător). Sunt adevărate toate acestea, dar spunîndu-le, m-as simți ca si culpabil de un estetism cinic. Fiat ars, pereat mundus! Atitudinea mea s-ar apropia de cea a chirurgului la masa de operatie care exclamă, pentru studentii din satele său: Iată o tumoră frumoasă! (adică tipică, „perfect” conturată, completă, ilustrativă didactică...). Anotomiști și fiziologi, vă întîlnesc pretutindeni! anticipa întemeiat Sante-Beuve.

Fostul 112.398 și-a organizat amintirile

Oliver Lustig, *Limbajul morții*, editura Alex, 1991.

alfabetic. Titlurile capitolelor sînt cuvînte nemtesti (probabil că ar trebui să soun: cuvînte naziste, pentru că e o incompatibilitate între acei limbai și germana lui Goethe sau Th. Mann!) din universul lăgărelor: Angst (frică), Brot (piine), Durst (sete), Geheim (secret), Jude (evreu), Krematorium, Leiche (cadavru), Strafen (pedepse), Wüste (pustiul), Zyklon B etc., notiuni, expresii, ordine, denumiri, în jurul cărora se cristalizează lapte atroce, reflecții dureroase, imagini cosmarestie. Si generic, si în multe detalii, acea lume („luogo d'ogni luce muto”, *Infernul*, V. 28) mi-era cunoscută. O neagră fascinație a exercitat asupra mea ceea ce s-a întîmplat în scatele sirmelor ghimpate ale lui Hitler. Am adunat rafturi întregi. P. Berben mi-a revelat *Dachau-ul*, G. Tillion — *Ravensbrück-ul*, C. Bernadac — *Mauthausen-ul*, N. Miklos sau W. Kiehar — *Auschwitz-ul*, K. Drobisch — *Buchenwald-ul*, E. Kogon (*Rețeaua morții*) mi-a dat o idee de ansamblu. I-am citit și pe G. Schweberg (*Medical SS și copiii*), M. Stoian (*Ingerul morții*), S. Wiesenthal (*Asasinii printru noi*), C. Ionescu (*Post-scriptum la Nürnberg*), V. și C. Pappalera (*Zbirii au cuvîntul*) s.a. Între documentarele apărute la noi (numai dintre acestea am citat), există un volum apropiat ca factură de cel a lui Oliver Lustig. E vorba de *Cuptoarele lui Hitler*, scris de Olga Lengyel și apărut la Dacia, în '86. Este tot dezpozitia individuală a unui „coborîri în infern”.

Asemenea cărți sînt infinit folositoare. În primul rînd, pentru că ajută la perceperea corectă integrală, a tuturor dimensiunilor condiției umane. Mai jos decît în fascism omul, n-a coborît, încă, niciodată. E o dimensiune. O alta, însă, ce nu poate fi ignorată e cea a rezistenței omenesti în fata înjosirii. Nicăieri ca în lagăre nu s-a văzut cit de mult poate duce omul fără a fi cu totul strivit de umilită. Spletetele acelea vîi cu triumhuri pe piept și numere, care erau în stare să-și dea bucată de cartof unuia mai muribund decît ei, sînt o imagine implacabilă a grandorii acestei trestii firave care sfidează universul prin aceea că e gînditoare.

În al doilea rînd, cărți ca *Limbajul morții* ne obligă să vedem, mai „filosofic”, la adevărata lor mărime, chinurile noastre zilnice sau mai puțin zilnice. Ele sînt o severă bază fenomenologică pentru o viitoare critică a puterii de a îndura.

Si, în fine, în al treilea rînd, atari testimonii sînt utile, hic et nunc, pentru că nefericiti cu mintea tulbură răscolesc din nou ideea „raselor inferioare” care ar trebui, vezi bine puse la punct. De la asemenea teze și pînă la gardul de sirmă ghimpată electrică e doar o chestiune de organizare. Scrieri cum e cea a lui Oliver Lustig au mînia de a împiedica glisarea sumbră a trecutului spre viitor.

George Pruteanu

Un roman ignorat pe nedrept

AU trecut aproape patru ani fără ca vreunul din criticii noștri să descopere și să prezinte cititorilor un roman excepțional apărut la Editura Eminescu și semnat de Anda Raicu: **Valsul dimineții**. Complexa construcție, lumea pe care o revelează căutările și soluțiile formale ar fi trebuit să atragă atenția presei de specialitate și să suscite interesul rindurilor publicului preocupat de evoluția romanului românesc.

Din păcate nu s-a întâmplat așa, din motive greu de explicat.

Anda Raicu nu este la prima carte, nici la a doua, și poate faptul de a nu fi dat de la început o operă pe măsura talentului său să fie cauza lipsei comentariilor critice. Sore deosebire de scriitorii care își fac o intrare triumfală în literatură de la prima carte pentru că apoi să publice și să rămână în centrul atenției grație (doar) gloriei inițiale, Anda Raicu a progresat de la o carte la alta (două volume de povestiri și două romane), ajungând cu **Valsul dimineții** la o performanță care îi dă dreptul — cel puțin — la o mare atenție din partea confratilor mult prea comози unii, prea puțin dornici să mai lupte cu inertia, alții.

ACȚIUNEA romanului se petrece într-un oraș de la Dunăre, nenumit, dar întrucât ca topos-uri învecinate apar Giurgiu, Călărași, Zimnicea — presupunem că acesta ar fi Oltenița de dinaintea ultimului război mondial.

Dacă spațiul din apropierea fluviului apare relativ frecvent în proza românească (Panait Istrati, Fănuș Neagu, Ștefan Bănuțescu), ca loc de găzduire a unei mitologii autohtone orasul-tîrg de provincie dinăuntru este aproape neglijat. Anda Raicu aduce în roman o lume — din punct de vedere literar — nouă. Fascinează în primul rând prezenta fluviului, admirabil evocat de profesorul de geografie Dumba prin cuvintele lui Simion Mehedinți: „Un fluviu de mina întâi”, „simbol pentru români, al forței și măreției”. Locuitorii orasului se laudau „cu portul lor cu chei de piatră, cu clădirile vămii și ale căpităniei, cu pontoanele, cu șinele ferate care serpuiau în buza apei”, cu sleburile și vapoarele „care leagă între ele o mare parte din țările și neamurile Europei”.

Anda Raicu **Valsul dimineții**, roman, Editura Eminescu 1987.

Bine integrate în structura cărții apar și datele despre întemeierea orasului pe vremea părintelui Alexandru Dimitrie Ghica, ca și cele care vorbesc despre trecerea lui Lev Tolstoi prin oraș în campania din 1852, în timpul războiului Crimeii.

Pimbările cu săniile peste Dunărea înghețată se deslusec într-un abur ireal, de parcă ar fi decupate din iernile lui Breugel. Orasul însuși așa cum apare în cartea Andei Raicu, are aspectul unor stampe de epocă în care se zăresc soseaua strălucită de salcimi ce duc la port, Strada Mare — această Calle Mavor autohtonă — cu prăvăliile „de lux” înscrise de o parte și de alta cu frizeria lui Costache Bitău și atelierul fotografic al lui Barbu. Prin grădina publică se perindă oamenii îmbrăcați în costume gri de alpaca de mătase sau cu pantalonii de camgar și purtînd pantofi de sevro beți, încît te întrebă, citind descrierile Andei Raicu, ce materiale or fi acelea și ești tentat să întrerupi lectura pentru a căuta în dicționar sensul acestor cuvinte în stare — afit de bine — să evoce parfumul vremurilor ce se duc, se duc de rînd...

E posibil ca Anda Raicu să fi găsit în amintirile copilăriei ei suficiente elemente pentru a (re)crea un cadru larg evocator și o tipologie anume. Dar există un acord tacit între autoare și modelele ei. Autoarea nu se simte obligată să infrumusețeze realitatea — așa cum o fac toți cei ce scriu robiti de nostalgia timpului trecut. Dimpotrivă, ea nu vrea decît să consemneze, misiunea ei fiind de a se infiltra în case, în grădini pline de regina noștii, în circiuri cu lăutari, să privească de la o ferăstră (obiectivă) strada, portul, curgea Dunării.

În oras, aparent, nu se întimplă nimic. Multiplele fire ale acțiunii se urnesc greu. Personajele, interesante toate, apar în prim-plan pe rînd doar pentru a stîrni nerăbdarea și curiozitatea cititorului, intriga (și intrigile) se amină mereu. Orasul își condamnă locuitorii la un stadiu letargic. Își văd — ce e drept — de treburile lor: Chiriaca merge la cimitir să-și tîmțieze mortii, profesorele din oras vor să organizeze o serbare, copilul Matei îndeplinește comisiunile încredințate de bunicul său, Stan Voican — cizmarul de lux al orașului și soțul Chiriacii. O anumită neliniște pare să stîrnească în familia Voican sosirea neașteptată a unui frate, Traian, urmărit de poliție. Traian este ascuns în casa lui Nae Voican, al trei-

lea din cei șapte fii ai Deacăi Voican, „cea mai puternică femeie din lume, în stare să te uimească numai și cînd respiră”. Personaj memorabil, Deaca intra în casă „ca un cîșorac cu frunziș cu tot”, de unde se oprea ca „văzduhul se răcea”. În copilăria lor, cei șapte frați erau „ăia”, — „turma de neatîns a uriașei” care la trupuri erau croiți pe măsura lumii obișnuite, în afară de Nae. Acesta, negustor acum, celibatar convins, are, ca și fratele său Traian, o existență dublă: betiv și afemeiat notoriu în ochii lumii, el e în același timp preocupat de cărți și strînsese ca „un arhivar misterios tot ceea ce putea să-i lumineze viața orasului. Se cufunda în hîrtoage — nestiut de nimeni — ca „un mosneag ahtiat să priceapă pe ultima sută de metri adevărul”. În maldărul de ziare din casa lui, Traian descoperă pasaje incercuite sau subliniate cu creion albastru între care rînduri și pagini întregi despre starea sărăcimii. De altfel, Nae este acela care zădărnicește intențiile unui grup de legionari, fapt care nu va rămîne, desigur, nevedeșit.

Observarea faptelor sociale dă un nou sens rolului autoarei. Ea pare a surprinde imagini-document cu pasiunea unui foto-graf de la începutul secolului. Se simte hîrtia îngălbenită de trecerea timpului, se văd colturile indoite de prea dese răsfoiri ale albumului. Aduse în scenă pe rînd — în mod obiectiv — personajele capătă consistență prin repetarea în alți termeni a însușirilor pertinente. Astfel, din diversele ipostaze în care apare Chiriaca, cititorul are la sfîrșit reprezentarea de „sinteză” care o transformă într-o figură-cheie, deși nu există o ierarhie a personajelor, toate, chiar și cele episodice: Mielu lăutarul, Lambru — comisarul de poliție, rămînînd mult timp în memoria cititorului.

Chiriaca e o figură pregnantă, modelată energetic oci de cite ori apare în scenă. „Scundă, corpulentă doar cît să inspire respectul pe care-l stîrnesc uneori fapăturile cu greutate”, îmbrăcată mereu în rochia ei neagră, „răsărea ca o plantă stranie și imensă” în cimitir, mereu însoțită de nepotul ei, Matei. Deși nu iesise niciodată din oras, decît după nuntă, cînd soțul ei Stan Voican o dusesse la București, Chiriaca pare a fi nu numai centrul fa-

millei, ci și al orasului însuși simbol al ordinii, al inteligenței, al bunului simț. Ea este un Moromete dornic să contemple lumea, atît cît se vede ea din fata casei, căci duminică, după o săptămînă petrecută aplecată deasupra masinii de cusut, Chiriaca scotea scaune pe trotuar să privească spectacolul străzii. Fieea Chiriacii este temperată doar de repli-cile calme ale soțului ei, adăpostit mereu de masa de lucru și ascuns parcă între calapoadele sale.

În schimb Matei cunoaște — și judecă — orasul prin ochii și gura ei. Paralel, însă, băiatul de doisprezece ani își făurește o lume a sa, fie sub influența benefică a profesorului de geografie Dumba, fie, mai ales, în umbra scurtei victii a surorii sale Andriana, „Rețina” clipelor de singurătate, de izolare în podul casei printre caietele rămase de la ea și soarele pe care aceasta le rosteste încă pentru el. E o lume delicată plină de mistere și candoare, o lume în care Matei — așa cum îl învățase Chiriaca — „nu-i desparte pe cei vii de cei morți”.

Romanul, aflat abia la primul volum, se anunță a fi de fapt cartea formării lui Matei.

Anda Raicu stăpînește toate registrele narative, trecînd cu dezinvoltură de la dialog la evocare, de la un mediu social la altul, dovedînd un deosebit simț al limbii, delectîndu-se parcă cu atența redare a particularităților fonetice din limbajul felcerului turc Çeapce sau al profesorului pensionar de latină Moscu.

Primul volum al romanului lasă nedezlegate multe mistere, între altele și pe cel al domnișoarei Paulina Haută, profesoara de menaj de care se îndrăgosteste solitarul profesor de geografie Dumba. „simtînd pentru prima oară în viața lui o descumpănire care avea mirosul ameitilor al fericii”. Si mai obscure rămîn cauzele morții Andrianei și întreaga ei faptură, învăluită într-un abur luminos de puritate, îl tulbură pe toți cei care își amintesc de ea.

Rămînem în așteptarea volumului doi — predat de mult editurii.

Mariana Sîpcoș

PREPELEAC TREI

Real — Politik

BOERII se sperie de victoria lui Vlad-Vodă și încep să se gîndească la viitor. Prevăzătorii, ei trimît o solie,...

Să se inchine, să-și ceară iertare și rugîndu-să ca la domnie Pe acel să pue Poarta înălțată Care a fi mai vrednic să-l socoată.

„Vă rugăm să ne scuzați că v-am bătut. Că am avut îndrăzneala să vă aruncăm peste Dunăre. Vlad ăsta e un nebun. Nu-i prima figură pe care ne-o face, — de tras în țepă, îngăduiți-ne să vă amintim, cu umilință, și pe noi ne-a tras, și nu pe unul sau doi... Iertare, noi am și început să-l zicem „Tepeș”, și suntem convinși că așa va rămîne în istorie, spre rușinea noastră și a urmașilor noștri. Îndurare, Luminăția Voastră. Știm cît ați pățimit, că era chiar să vă luați cu mina Voastră Viața pentru ofensa adusă, împotriva căreia acum ne ridică-m cu toții, noi, mai marii țării, avînd grija țării, că prostimea știți cum e... Dați-ne un domn cuminte, înțelept, care să înțeleagă rostul puterii și care să măsoare cum se cuvine măreția împărăției Voastre și să contribuie, modest, la o conviețuire pașnică... Noi nu vrem să vă mai aducem supărări. Suntem niște bieți creștini cu frica lui Dumnezeu, admira-torii ai Genialului Cuceritor, — al Voștri prea plecați robi ascultători,

(INDESCRIFRABILI)

Post-scriptum. Pe Hamza, vestitul Vostru ghețner, tras în țepă, l-am

ingropat după datina noastră ortodoxă, alta neavînd, deocamdată. Mue-riile noastre miloase l-au bociț cu respect, iar în prezent îi fac și îi vor face regulat pomeni, parastase... — aceiași prea-supuși robi etc.

PE VREMEA lui Brejnev, nemții, și nu numai ei, spuneau: mai bine Rot decît Tod. Mai bine roșu decît mort. Păcat că în românește nu rimează. Ceva-ceva însă găsim noi... Mai bine Bolșevic decît dus pe Dric... Merge? Merge! E parcă și nițel mai epic.

Diferența dintre politică și literatură este că lucrul pe care prima îl acceptă cu ușurință, a doua îl combate cu strășnicie, și nu numai etic, dar și estetic. Un autor care ține cu poliția eșuează, artistic, sută la sută, chiar și în romanele polițiste (de calitate). Oroarea față de poliție a scriitorului merge pînă acolo, încît un distins confrate stabilit de o jumătate de secol la Paris, și care în tot acest timp n-a mai văzut uniforme organelor de reprimare din patrie, declara nu de mult că domnia sa nu ar da mina cu un polițist nici măcar dacă ar fi pus să-l protejeze. Le pauvre flic! Să nu-l dea mina! (Păi asta — aud un glas glumeț — tocmai pentru că îl dă mina!)

Marea deosebire dintre politică și cultură în general stă la baza conflictului social, a ciocnirii dintre „posibilități” și aspirații. Puterea are în mină deciziile practice, răspunderea față de niște măsuri pe care ea le consideră necesare și pe care le aplică

imediat. Cultura se întemeiază pe o viziune de durată. Adăugați instinctul de conservare, de la analfabeți pînă la cei mai rafinați intelectuali. Subconștientul lor, colectiv. Reacția lor de solidaritate cu cel slab, dintre cei slabi, mulți la număr, contra celui tare, dintre cei tari, puțini, mult mai puțini... Destul ca să înțelegem de ce ne prostim noi cu toții la televizor urmărind faptele șoricelilor isteți și inventivi punînd în dificultate motanii răi și fioroși.

Dar, asta este slăbiciunea noastră. A alegătorilor. A marii mulțimi care crede în triumful binelui și dreptății, în misiunea eroilor fără pată, urmăriți, umiliți, batjocoriți, bețiți. Noi ținem cu păguboșii. Cu perdanții care pierd bătălii, dar nu și războiul, răfuiala finală. Să nu dea Domnul să încapă pe mina acestor pirlîți, — la urmă, — deși, în general ei sunt băieți buni și mai iartă. Dacă nu ar fi aceștia, ar mai exista vreo revoluție? Chiar nedusă pînă la capăt, ori modificată? Marii conducători de oști ar mai avea cu cine să ajungă la țelul suprem, infingînd drapelul pe reduta ce părea inexpugnabilă, și, de departe văzută, chiar o Himeră?... Tiranii, dacă au ceva interesant în ei, e că forțază logica, desconsiderîndu-i total pe participanții la vreo acțiune comună, făcîndu-i pe toți să-și piardă individualitatea, în afară de ceea ce ne leagă pe toți ca stupiditate, orbire romantică, sau absurdă jertfă de sine... Aceasta explică piramidele precum și Sfînxul îngropat în cenușa de aur a secolelor.

ALTFEL se întimplă cu cel lucizi, făcînd politică realistă. În vinele acestora nu curge singe, — singele fierbinte, donchișotesco, al speciei, — curge, din contră, cerneală, zeama rece a calculului și pre-vederii. Așa erau și

boerii lui Tepeș. Pînă și victoria îi pusese pe gînduri... Să-l bați pe însuși Mahomed, de care tremură toată Europa, e un lucru suspect, anormal, ieșînd din logica istoriei. Și cîne îl bați? Un nebun, un apucat, un obsedat care te trage în țepă (aici un psihanalist ar avea multe de spus). Răceala judecării acestor politicieni realiști, care, ce-l drept, își apărau și pielea, il lînsi, poate, pe ferocele Volevod murtean de ocazia de a intra cu ai săi măcar pentru douăzeci și patru de ceasuri, în Bizanț. Europa, în ac-1 timp, era prea slabă, preocupată de războiul ei de o sută de ani. Debila, aiurita noastră Europă!...

Să zicem că boerii ar fi înțeles nebunia frumoasă a acestui gest istoric. Și că nu ar mai fi umbliat cu intrigi, cu dezbinări... Să zicem că măcar ar fi stat deoparte, gînditori, fără a pune bețe în roate... Și cu Vlad Tepeș, cu sanchiloții, cu golaniții lui, — avînd și ceva ajutoare de la sirbi, sau dinspre Transilvania, — ar fi trecut Dunărea în urmărirea lui Mahomed... Numai 24 de ore să fi stat la Bosfor. Numai atît. Nu pretindem mai mult, avînd în vedere logistica și situația precară a continentului.

N-a fost să fie. La Sighișoara, am dat mult timp ocol casei vopsite în albastru medieval, în care ar fi fost adăpostit domnitorul valah după înția sa fugă de șef neînțeles. Geamurile ei sunt mici, sumbre, suspicioase, potrivite unui ins ce nu privește cu prea mult drag spre lume...

Șefule, șopteam înconjurînd încet casa, nu vii? nu ieși puțin, p-afară, să vezi?... Uitasem de Celălalt. Dar cum de uitasem?... Fiindcă, normal, s-ar fi cuvenit: ...Cum nu vii tu, Tepeș Doamne, ca punînd mina pe ei...

Constantin Joiu

SENSUL EXISTENȚEI EM

MĂ ÎNTREBAU UNII și înainte vreme, după cum mă întreabă și acum, de ce-mi place Eminescu și de ce pun o anumită stăruință în a mă ocupa de opera lui? Să încerc a da — aici și acum — un răspuns global, care nu poate să vizeze decât însuși sensul existenței eminesciene. Atita cit l-am priceput.

În adolescență, dînd de „ediția Maiorescu” a poeziilor eminesciene și tot citînd-o pînă am observat că o știu pe de rost, sfîrșisem prin a-mi zice: iată cartea care o să mă învețe cum să trăiesc și cum să nu mă înfricoșez de moarte, — atunci cînd va fi să fie. În același fel le răspundeam celor ce se interesau pe atunci de prilegiile mele pentru Eminescu. Aceasta, chiar și după ce un profesor mi-a observat cu zîmbet superior că nu fac decît să extrapolez un loc comun din opera poetului: că în *Scrisoarea V*, spre exemplu, e un îndemn la a învăța „Cum viața preț să aibă și cum moartea s-aibă preț”; sau că într-o poezie postumă, același lucru e spus cu alte cuvinte: „O, eu nu cer norocul, dar cer să mă învăț / Cum viața-mi preț să aibă și moartea s-aibă preț”; ș.a.m.d. Fapt e că din adolescență începînd, de-a lungul celor cinci dictaturi care au urgisit viața generației mele, lecturile eminesciene îmi deveniseră ceea ce aș îndrăzni să numesc **o formă de existență spirituală**. Așa cum e, pentru alții, Biblia. Iar dacă eram învinuit de idolatrie în cele ce vorbeam ori scriam despre Eminescu, răspundeam că asemenea fervoare întărește sufletul, apără de lașitate, face să nu ne pierdem cu totul speranța. Că „idolatrizarea” celui de la care am moștenit *Scrisorile*, *Luceafărul*, *Doina* e singurul „cult” căruia eu unul nu-i descopăr nici o prihană.

Dar acum, după tot ce s-a întîmplat în Decembrie 1989 și pe urmă, ce pot să răspund? Că mi se pare fabuloasă existența unui asemenea scriitor, care consideră o imensă jignire să i se ofere vreo decorație, vreo invitație la mîrimile din palatul de la Cotroceni, ba chiar — depășindu-i cele mai sumbre presimțiri din *Scrisoarea I* — să i se facă rusine (la care nu mai poate răspunde) de a fi declarat „academician post mortem”. Cite și cum pun la cale „necodemocrații” și „privatizații” noștri, gazetarii de porunceală, birocrății ce se tot înmulțesc în posturile, comisiile, paracomisiile necesare — zice-se — construirii „statului de drept”, știe și judecă oricine, după cum i-i voia. Mie unuia mai că nu mi-ar veni a crede că Eminescu diagnosticase asemenea calamități acum un secol și mai bine, dacă nu aș fi cercetat cu ochii mei cele ce scria el în ziarul *Timpul* din 1879: „să stăm la vorbă gospodărească și să vă întrebăm, ce poftiți d-voastră? Și ca să știți că aveți dreptul de a pretinde, să întrebăm ce producți? Arătați-ne în adunările d-voastră pe reprezentanții capitalurilor și fabricilor mari, pe reprezentanții clasei de mijloc, care să se deosebească de fabrica de mofuri ale „Telegrafului” și ale „Românului” și de fabrica d-voastră de palavre din dealul Mitropoliei [...] Ciudată țară într-adevăr! Pe cei mai mulți din acești domni statul i-a crescut, adică i-a hrănit prin internate, ca după aceea să-și cîștige, print-un mește-

șug cinstit, piinea de toate zilele. Dar statul a ajuns la un rezultat cu totul contrar. După ce acești domni și-au mințuit așa-numitele studii, vin iar la stat și cer să-i căpătuiască, adică să-i hrănească pînă la sfîrșitul vieții. Dar nu-i numai atita. Dumnealor vor să facă pe boierii, 3—4—500 de franci pe lună nu-i liniștesc și nu-i fac să se puie pe muncă pentru a deveni folositori nației, de pe spinarea căreia trăiesc. Sunt născuți pentru lucruri mai înalte, pentru deputății, ministrii, ambasade, catedre de universitate, scaune în academie, tot lucruri mari, la care cinștii lor părinți [...] nici nu visaseră — și nici n-aveau dreptul să viseze. Căci nu dăduseră naștere unor feți-frumoși cu stele-n frunte, ci unor băieți groși la ceafă și tirzii la minte, de rînd, adesea foarte de rînd. Căci din două una. Sau acești oameni sunt toți genii și prin „calitatea” muncii lor intelectuale merită locul pe care-l ocupă, sau neproducînd nici o valoare, nereprezentînd nici un interes general decît pe al stomacului lor propriu, trebuie reimpinși în întunericul ce li se cuvine.”

Reimpinși unde li se cuvine? Sănătos îndemn, chiar și astăzi! Și echitabil pentru cei de pe spinarea cărora trăiesc, negociîndu-și între ei — ad libitum — exorbitantele lefuri și celelalte inavuabile venituri! Numai că ipochimenii deprinși să ia cu jaoca locurile din fruntea bucatelor încă nu se știe să se fi cîlîntit din preajma prăzii la te miri ce simplă contestare. Zic că-s „legitimi”, după ce și-au adjudecat „legitimitatea” prin demagogie, șantaj, dictat. Eminescu se pătrunsesse bine de tot de aceste triste adevăruri cînd încă nu ajunsese la vîrsta de douăzeci de ani. Dovada, între mai multe, o constituie îndeosebi un amplu comentariu civic-politic de prin anii 1868—1869, intitulat *Articuli nepoliticoși* și rămas pînă mai dăunăzi în manuscrisul 2257. Putem cita acești *Articuli...* de oriunde, spre a învedera două lucruri: întii, cu ce fel de minte și cu ce fel de fire îl înzetraseră pe Eminescu „părintii din părinți” (cum obișnuia el să zică), iar în rîndul al doilea spre a estima cu cită franchețe a ținut el în mod constant să le spună pe nume lucrurilor vrednice de laudă, dar și celor ce au făcut și fac rusinea multora dintre români. Iată un fragment din acest text premonitoriu: „Un rău au partidele noastre: că se identifică fiecare din ele cu națiunea. „Suntem națiunea... nu mai sunt partide-n țară! Toată țara-i numai o partidă: națiunea! — Iată ce zic unii, iată ce zic și ceilalți. Ba nu, domnișorilor, nu sunteți dv. națiunea, nici unii, nici alții, nici măcar generațiunea toată, căci națiunea are zeci și iarăși zeci de generațiuni. Dv. puteți fi o generațiune, un fragment, drept să vă spun cam mizerabil și cam putred, al acestui corp ce trăiește zeci de secolii: națiunea.” Cine, luînd cunoștință de un asemenea raționament, nu e împins să-și mute fulgerător gîndul la catastrofele aranjamente diplomatice mai vechi și mai noi, efectuate cu nesăbuință în numele națiunii? Afli de toate acestea — și vocea lăuntrică începe să rostească involuntar, obsedant, versurile cu care începe *Doina* eminesciană: „De la Nistru pînă la Tisa / Tot românul plînsu-mi-s-a... plînsu-mi-

s-a... plînsu-mi-s-a...” Sintem oare blestemăți ca nici azi, după ce scurtă vreme am nutrit iluzia de a ne fi distanțat de răposatele dictaturi, să nu putem cita ceva din Eminescu, din orice marc justifițiar al trecutului, fără să sune ca funia în casa spinzuratului?

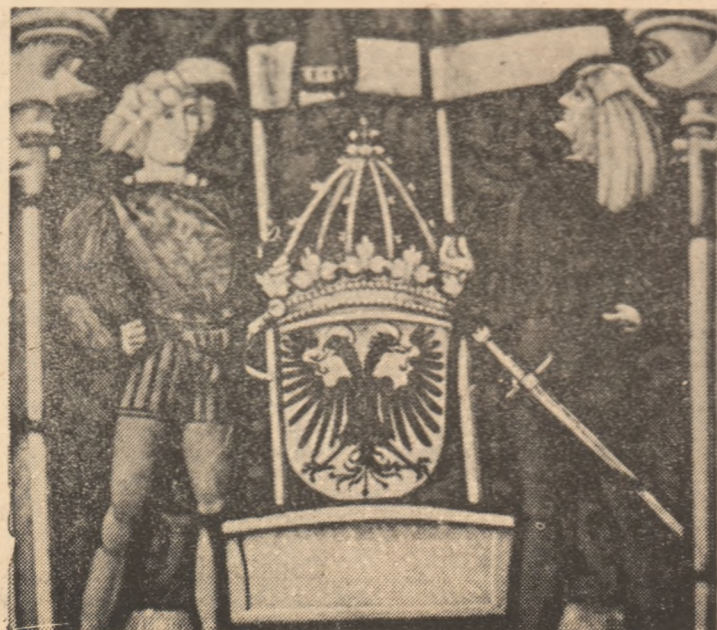
ÎNTR-O PRIMĂ aproximare, după precizările de pînă acum, sensul existenței eminesciene se poate rezuma în puține cuvinte. Scriitorul însuși și le-a notat pentru sine, fără ostentație megalomană și fără ipocrită modestie, uitîndu-le mai apoi în tainița manuscriselor. Și, la urma urmelor, intru cit ar fi avut nevoie de **memento-ul** lor în indeletnicirile cotidiene, cînd și le avea adînc înscrise în orice fărîmă de comportament, de cugetare, de simțire? În niște fragmentare versuri postume din manuscrisul 2259, nu străine de ceea ce gîndea cu privire la posteritate în *Scrisoarea I*, Eminescu se destăinuia după cum urmează: „De voi fi mort — știu, cei mai mulți or zice [...] / A fost un rău. Și, mai tirziu, se poate / — Trezit fiind simțul de recunoștință / Ce-i înăscută sufletului nostru, — / Vor spune: a fost un geniu. Și / Nici una, dar nici alta nu am fost. / Am fost un om ce spunea adevărul / [...] / Nu merită o lume rea, nedreaptă, / Ca să minți pentru ea... Ș-așa-[s] de mulți / Ce mint cu gîndul, vorba, fapta, ba / Se mint pe sine însuși chiar, încît / În mine s-a stîrnit mindria cruntă / De-a spune adevărul — dacă chiar / Prin lumea s-aprînde.” Iată, așadar, sensul cel mai din adînc și mai statornic al existenței eminesciene, — așa cum și-l atribuia scriitorul însuși, precum și așa cum se desprinde din întreaga desfășurare a vieții și opereii sale. A se fi zis după moartea lui că a fost „un rău” sau „un geniu”, i se părea ceva aleatoriu, dacă nu de-a dreptul indiferent, în comparație cu recunoașterea faptului că „a fost un om ce spunea adevărul”. Să nu uităm circumstanțele aparte ale unei asemenea destăinuiri: gîndul la moarte și la ceea ce mai rămîne după dispariția cuiva. Adică **amintirea** felului de a fi și a faptelor sale; și ceea ce îndeobște înțelegem și numim prin cuvîntul „posteritate”. E un gînd — prin însăși natura lui — **testamentar**, implicînd maxima sinceritate, lepădarea orgoliilor și a vanităților, cîntărirea cu **luciditatea de pe urmă a cite și ce fel de răspunderi** ai înțeles să-ți asumi de-a lungul vieții față de tine însuși, de etnia căreia îi ești parte, de semenii în genere. Fiîndcă, în principiu cel puțin, e de admis că nu poți crede în Dumnezeu și într-o „viață de Dincolo”, unde va trebui să răspunzi pentru faptele tale, dar e mai greu de imaginat să existe oameni care măcar din cînd în cînd nu se gîndesc la moarte și la amintirea celorlalți în legătura cu ceea ce a rămas de pe urma lor. Spun acestea gîndindu-mă la atîția dintre politicienii de azi, autohtoni și străini, ale căror demersuri parcă-s întreprinse dinadins spre dauna bunului lor nume și a poporului pe care îl diriguiesc. Din reprezentările lor mentale va fi lipsind chiar cu totul cea privitoare la „posteritate”? De li se va fi întîmplat anomalia de a nu avea asemenea reprezentare, barem politicienii noștri de baștină au șansa de a o căuta și de a o descoperi în opera lui Eminescu, în întreg sensul existenței acestuia. O șansă supraabundentă.

În notele de laborator scriptic, în poezia, proza și dramaturgia eminesciană, în sumedenia de articole ale gazetarii de la *Curierul de Iași* ori *Timpul*, frecvența textelor denotînd inflexibila hotărîre de a spune — și impune — adevărul e de-a dreptul impresionantă. Iar așa fiind, nu vom putea recurge aici decît la spicuirii, puse pe cit posibil în bună rînduială. În manuscrisul cu numărul 2291, folosit uneori și drept carnet de reporter parlamentar, printre notele cu ineptii debitate în dealul Mitropoliei și alte feluri de consemnări, Eminescu nota și următoarele versuri — parcă în prelungirea și în întregirea celor invocate anterior: „Sunt [...] mindru că pot fi / Așa cum alții nu-s. Ei slabi, eu tare. / Ei mint — eu adevărul îl spun, căci nu mă tem / De-a lui urmări.” Urmările de care nu se temea acest veritabil „Caton Cenzorul” al culturii și vieții noastre civice, se cunosc. Întors de la vienezele și berlinezele sale studii universitare care anticipaseră de departe „policalificarea” de care astăzi se face atîta vorbă, doctorandul ce prea bine știa că nu-i trebuie oficializat titlu de „doctor” a fost infurmat la scurtă vreme din postul de director al Bibliotecii Universitare ieșene de chiar cel ce îl numise. Intempestiv a fost dat afară și din postul de revizor școlar al județelor Iași și Vaslui,

după ce stîrnise iritări compacte prin faptul cum înțelegea să asaneze un dor ca acela al școlilor, — lăsat de izbuc cu vinovatele recurențe de care și însul de față sintem împinși să ne cîm aminte. Promovat pe la începutul lui 1880 în postul de redactor șef al ziarului *Timpul*, fusese reîntors ușure postului de redactor oarecare în răsîrîntul unui an de zile. Și pentru ce? Fi protipendada opoziționist-conservator, întîrziase a constata că, înfruntîndu liberalii de la putere cu arme ce trebuiau să fie ale acestora, Eminescu curgea aproape constant la argument meniei și ale adevărului de la care, excepta pe nimeni; altfel zicînd, **democratism** și de substanță, și ten adaptat trebuințelor imediate ale care-i stupefiau pe ideologii ambelotide și prejudiciau în deopotrivă m intereselor conservatoare ori liberal amintim numai cu ce spirit de ec preconiza Eminescu organizarea nistrivă a Dobrogei abia retroceda respectul tradiției și intereselor loc cilor, spre a înțelege ce nor de l birocratice, samavolnic-colonizatoar ridicat împotriva. În fine, ajuns Em la cea din urmă mizerie și la blică, după ce se imbolnăvisse speranță de remisiune, bravii și ge parlamentari — nu amintește asta de recent? — tărăgănaseră votarea pensii viagere exact cît trebuia ca ficiarii acesteia să se stingă înainte avea parte de ea.

Eminescu prevăzuse toate acestea încă din bună vreme le meditase, fundîndu-și în toate privințele destii se hărăzise și asumîndu-și-l pe de tregul. Prin 1881, în manuscrisul 2 el își nota în chip de concluzie înr meditată asemenea instanțanee ce grafiau întreg sensul existenței de atunci și din anii de supremă înc creatoare ce aveau să urmeze: „Ma eroul și înțeleptul sunt numai trei ale unei și aceleiași substanțe: ad [...] Pentru citeșitri există un sad pentru un lucru care nu sunt ei și care se răsfîrînge asupra semenilor. Iar ca o încheiere încă mai cuprinz — capitală pentru ceea ce am nu dată „anti-anthropocentrismul” său stru mereu mai buna înțelegere a eminesciene întregi: „În sfîrșit, ad e stăpînul nostru, nu noi [sunt] pînii adevărului.”

Ispita „voluntarismului”, prin extinsă în turmentul nostru și la experimental comunist și la aberație fascistă, menite a transute și sute de milioane de oam simpli cobai, apoi marile nesăbuin chestiunile de echilibru ecologic și

VITRALIU
HERALDIC
de LUKAS ZEINER
(1501)

BALE — VITRALIU HERALDIC, dup

EMINESCIENE

alte, îi erau funciar străine spiritului eminescian. Pătruns fiind de netrufaşa convingere că „adevărul e stăpînul nostru“, il oripila constatarea — frecventă în gazetăria lui — că atîta diriguitori de partide, de popoare, de doctrine religioase, au atîta minte încît să acceadă la veritabilul raport dintre „adevăr“ și „oameni“, nesocotindu-l totuși cu criminală ireponsabilitate. Pentru asemenea căftăniți vremelnici din politică, din administrația publică, din cultură, din învățămînt, Eminescu descoperise și termenul adecvat — acela de „antropocrație“ (Cf. Ms. 2257). Iar în funcție de asemenea bine orientator concept, proceda la cele mai felurite explicitări și ilustrări aplicative, în notele din manuscrise, în articolele de gazetă, în creația sa artistică propriu-zisă. Parcă anticipindu-l — paradoxal — pe Marin Preda, din finalul știut al romanului **Cel mai iubit dintre pămînteni**, Eminescu se întreabă și își răspunde după cum urmează — într-o cugetare răzleață din manuscrisul 2257: „De ce Christos e așa de mare [?] Pentru că prin iubire el a făcut cearta între voințe imposibilă. Cînd iubirea este, și ea este numai cînd e reciprocă, și reciprocă absolut va să zică universală; cînd iubirea e, cară e cu neputință, și de e cu puțință, ea nu e decît cauza unei iubiri preînnoite și mai adînci încă de cum fusese-nainte.“ Spre deosebire de „iubirea cristianică“ și, în genere, de creștinismul primigen, Eminescu, în numele nestrămăutatei convingeri că „adevărul e stăpînul nostru“ și nu măslierea lui „antropocrație“, nu ezită să exprime în manuscrisul 2255 și asemenea gînd: „Biserica condamnă pe Giordano Bruno și pe Darwin pentru că ei descopăr secretele cetei. Biserica știe de mult ceea ce acești învățați descopăr. Dar biserica ține oamenii în cercul adevărilor fenomenologice.“ Și, spre a mai da în această ordine un ultim exemplu, să revenim la amintii **Articuli nepoliticoși**: „Dar dv. [politicienii n.n.] sunteți consecvenți. Ați zis că sunteți națiunea și vi se pare că o și sunteți — sau cel puțin faceți ca și cînd o ați fi — îngrijiiți adică pentru dv. și — mărîre cerului — numai pentru dv. Trecutul îi dați cu piciorul, viitorului nu-i testați nici știința, nici limba, nici țara, ci numai corupțiunea dv. cea mare și partidele dv. cele fără caracter. Mîncăți venitul țării, a trei generațiuni viitoare, căci mincați pe datorie pînea copiilor, nepoților și-a strănepoților dv. Tot luxul ce-l faceți azi, poimîne la ei va fi mizerie. Dar finanțele țării se ruină. Ce vă pasă, voi sunteți națiunea... cu moartea voastră a murit și națiunea...“ Nu suscită toate acestea, iarăși, repre-

zentări amintind de zicala cu „funia în casa spinzuratului“? Suscită, nu incupe indoială. Numai că, pare-se, abia pentru „o anumită parte“ a românilor. Aceia care înțeleg și primesc cum se cuvine o altă deslușire eminesciană în materie de adevăr; aceasta: „Cel mai mare păcat al oamenilor e frica, spaima de-a privi în față și-a recunoaște adevărul. El e crud, acest adevăr, — dar numai el folosește.“ (Cf. Ms. 2290).

DEZBĂTIND problematica adevărului cu temeinicia care niciodată nu îl părăsea, Eminescu nu ignoră și nu omite să precizeze în manuscrisul 2267 că „adevărurile abstracte sunt indigestibile“ și, prin urmare, ineficiente. Spre a fi înțelese în toate implicațiile lor (chiar dacă nu neapărat urmate, sau urmate în contrasens), ele trebuie să treacă prin minte, marcați cum sintem încă toți de evenimente, cum a fost trăit adevărul democrației de către oricine de la noi, inclusiv de „nomenclaturisti“, din 22 decembrie 1989 și pînă pe după 12 ianuarie 1990. Cu frică ori fără, toți au fost puși atunci în situația — cum am văzut că se exprima Eminescu — „de-a privi în față [...] adevărul“ Revoluției populare. Chiar dacă în privința capacității de a-l și „recunoaște“, lucrurile știm că s-au întimplat în mai multe feluri. Eminescu prevăzuse și măslierea, în chestiunea de care vorbim, fiindcă reflectase la comportamentul guvernărilor, cînd cu răscoala țărănilor din preajma Bucureștiului, la 1882. Cumpănind între acel „e foarte românesc ceea ce fac țărăni“, prin raportare la acuza presei oficiale cum că „faptul nu este românesc“, și daunele cu care se soldează orice dezordine sociale, inflexibilul gazetar se mîrginea la următorul avertisment — în numele adevărului „trăit“ incomplet atunci, dar posibil de a fi „trăit“ pînă la capăt într-un viitor căruia îi presimțea apropierea: „Ei mări, tagmă patriotică, nu cunoașteți pe Român, nu l-ați cunoscut nicînd și, prieteneste vorbind, să vă păzească sfîntul ca să-l cunoașteți vreodată. Rar și-arată arama, dar cînd și-o arată, atunci s-a sfîrșit cu d-alde voi. Românului dacă-i dai un pumn, îți zice: -Rogu-te mai dă-mi unul, să fie doi, s-avem pentru ce ne socoti“, dar după aceea las' pe el. Din paradă în paradă, din circulară-n circulară, [...] teamă ni-i că veți trezi lupul din el și că-și va întoarce cojocul pe dos, și-atunci țîn-te pînă să nu te rupi!“ Toate acestea erau scrise într-un articol de fond publicat în **Timpul** din 12 mai 1882 — și există dovezi că pentru cel ce se conforma nedesmintit principiului „Ei mint — eu adevărul îl spun, căci nu mă tem / De-a lui urmări“, traiul printre confrății din presă, dar mai cu seamă în redacția oficiosului conservator, a devenit și mai anevoie de suportat.

Într-acestea, Eminescu își urma meditațiile cu pana în mină asupra adevărului trăit, așa cum arată — între altele — următoarea însemnare din manuscrisul 2287: „fiece regulă, teorie, abstracțiune chiar își are durerile ei de naștere. Și nu o dată, ci în fiecare individ. Abia cu ocazia unei întîmplări dureroase, omul se pătrunde: că adevărată fuzie cutare regulă de viață și din momentul acela ea devine pentru el — nu o teorie pură, pe care-o știa și mai înainte, ci un călăuz concret. Ea se naște-n el într-un mod dureros. Tot astfel e c-o abstracțiune. Prin învățatură, nimeni n-o acceptă complectă în capul lui. Trebuie ca figura construită în linii numai în capul lui să capete viață și culoare printr-o întimplare oarecare. Ea se naște în el în genere atunci cînd necoincidența dintre icoana purtată în el și adevărul vădit îl atinge dureros.“ Din aceeași perioadă datează cunoscutele versuri publicate sub titlul **În zadar în colbul școlii...** — memorabile într-o ordine deziderativă a plenitudinii de sens la care poate accede existența oamenilor, îndeobște, iar în cazul anume al autorului lor — asumată încă de pe vremea funest încheietei dragoste din adolescență: „În zadar în colbul școlii, / Prin autori mincați de molii, / Cauți urma frumuseții / Și îndemnurile vieții, / Și pe foile lor unse / Cauți taine nepătrunse / Și cu slovele lor strimbe / Aj vrea lumea să se schimbe. / Nu e carte să înveți / Ca viața s-aibă preț — / Ci trăiește, chinuiește / Și de toate pătîmește / Și-ai s-auzi cum iarba crește.“ Iar într-un poem de tinerete ca **Epigonii**, Eminescu n-ar fi pus atîta necondiționat entuziasm în elogiul adus înaintașilor, fără acel „Voi credeți în scrisul vostru“, adică fără atributul firesc al adevărului în care nu te poți în-

FECIOARA CU PRUNCUL (pe la 1280)

crede pe deplin decît trăindu-l. E, în toate acestea, o hermeneutică prelungită cu mari dezvoltări și ramificații în gîndirea secolului nostru, mergînd pînă la foarte specializate dezbateri pluridisciplinare în jurul așa-numitului „concept trăit“.

PENTRU un mare artist al cuvîntului ca Eminescu, problema adevărului — ca principal suport și dreptă călăuză a existenței — era însă departe de a se pune doar în termenii arătați. Încît, într-o formulare reluată în mod amplu și strălucit argumentat abia de Eugen Lovinescu și G. Călinescu, predecesorul acestora semnalează aproape eliptic și condițiile optime ale răspîndirii adevărului, ale scoaterii lui din starea de „monadă“ existînd în sine și pentru sine, sau de realitate psihică trăită strict individual: „Mulți oameni spun adevărul — dar modul cum îl spun, îl fac indiferent și nebăgat în samă“ (Cf. Ms. 2262). Ample dezvoltări, diferențieri, nuanțări se referă la „modul“ spunerii adevărului în poezia eminesciană autumă și postumă, adică în domeniul cu cele mai mari exigențe în asemenea privință. De altminteri, pădurea de variante ale versurilor fie publicate, fie abandonate în filele manuscriselor, mărturisesc despre faptul că nucleul din care purced și în care se întorc oricare dintre înțelesurile existenței eminesciene îl constituie căutarea încordîndu-se pînă la descoperirea visată, verificarea prin modalități de trăire nemijlocită numai de Eminescu știute, experimentarea fără vreun vizibil termen final a comunicării adevărilor lumii în tipare expresive care infirmusează fără să falsifice. Exemplu oricînd de invocat în această privință: „clasic“ prin lapidăritatea cu care dezvoltă intenționalități de inextricabilă complexitate, e poemul **Criticilor mei**, avîndu-și drept ax torturanta întrebare: „Unde vei găsi cuvîntul / Ce exprimă adevărul?“ În marele poem postum **Memento mori**, întrebările trimise — „vijelie“ — spre însăși „ființa“ universului, adică acelea care arată că Eminescu e dintre puținii poeți mari care s-au încumetat spre scrutarea nivelului ontologic de ultimă prezumare omenească, au o soartă ca a acelora din nuvela **Sărmanul Dionis**, din postuma **Dumnezeu și om**, din altea alte poeme în care incomparabila capacitate eminesciană de cumpănire între riscul metafizic și luciditatea păzînd „măsura lucrurilor“ e pusă la cumpănită încercare; ele, întrebările: „Prefăcute-n stele de-aur merg pîn' la vecie usă. / Dară arse cad din ceruri și-mi ning capul cu cenușă / Și cînd cred s-aflu-adevărul mă trezesc — e-am fost poet.“ Însă cel căruia i-a răzbit gîndul întruchipat liric — ca nealtui poet român — pînă în zona unde „la-nerup [...] ființă nu era, nici neființă“, după cum a putut urmări zberul luceafărului pînă unde „nu-i hotăr / Nici ochi sere a cunoaște, / Și vremea-nearcă în zadar / Din goluri a se naște“, își descoperă momente și accente de unică privilegere în peregrinările conferitoare de sens existențial pe urmele adevărului. Înruid într-aceasta cu Hölderlin, care și-i reprezenta pe poeți stînd „cu capul descoperit în furtunile lui Dumnezeu“. Eminescu respinge în excepționalul poem postum **Preot și filosof** reproșul clerical cu privire la presușoasă inapetență a celor fără rantie și comănc pentru stărea de „revelație“, — oricît de suflete alese fie: „Nu ne muștrați! / Noi suntem de cei cu-azul fin / Și pricepărăm șoapta misterului divin. / Urmați în calea voastră multumii de absurzi / Și compuneți simfonii și innuri pentru surzi, / Ascuteți adevărul în idoli, pietre, lemn, / Căci doar astfel pricepe tot neamul cel nedemn / Al oamenilor zilei sublimul adevăr — / Ce voi spuneți în pilde, iar noi l-avem din cer.“

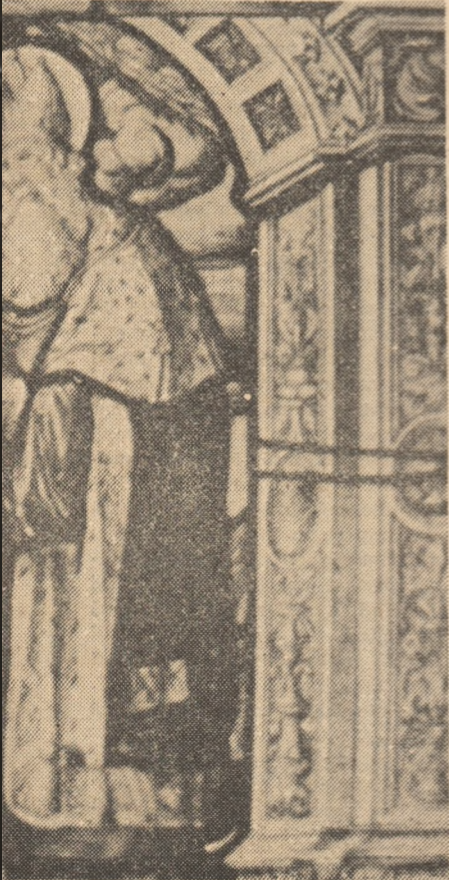
De aici și pînă la reprezentarea oamenilor de geniu ca o summa summarum a umanității, în tripla lor ipostază de martiri, eroi și înțelepți ce-s „forme ale unei

și aceleiași substanțe: adevărul“, nu mai era decît un pas. Și Eminescu îl face în mai multe versiuni pregătitoare ale **Scrisorii I**, — fără travestiu „bătrînului dască“ de acolo, într-o imagine luminoasă cum rar le-a izbutit altor poeți și care-i scamăna lui însuși într-o măsură care nouă, cititorilor, cu greu ne-ar înfiripa-o mintea: „O, genii, ce cu umbra pămîntul îl sfințiți, / Trecînd liberi dar singuri prin secolii robiți, / Păreți ca niște medici cu blindă voastră față / Ce nu mai au alt bolnav decît pe cel de față. / Oricui sunteți prieteni, dar oricui îi pare / Ca nu-mai dînsul singur în sufletu-i vă are. / În orice veac trăirăți neîncetăteni / Și totuși nici într-unul străini nu o să fiți; / Căci lamura vieții ați strîns-o în gîndire / Și dîndu-i acea haină de neîmbătrînire, / Voi fiți făcut ca lumea, oricît se primenește, / În dreapta-vă oglîndă de-a pururi se găsește.“ Astfel de meditație asupra naturii genilor revelează, prin urmare, neîncetătenirea lor „în orice veac“. Și de ce oare? O spune Eminescu în versiunea din 1876 a marelui poem dramatic **Mureșanu**, sub forma unui avertisment atribuit aceluși „Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet“ (cum îl supranumise în **Epigonii**); un avertisment vizînd reacția la refuzul genilor autentice de a face trafic cu minciuna: „Să te ferească cerul / Ca-ntr-un moment de-uitare să li spuie adevărul... / Te-or răstîgini pe cruce, te-or huidui cu pietre, / Vor risipi cenusă iubitei tale vetre, / Și te vei stinge mizer... de nimenea jelit.“ Însă ostracizarea genilor de către tagma celor certați cu adevărul, însingurarea lor „prin secolii robiți“ de prejudecăți și ignoranță, sînt compensate de libertatea pe care le-o conferă nu numai cunoașterea întocmirilor lumii, știința menirii ce li s-a dat de a „sfinți“ pămîntul, de a fi „medici“ pentru sufletele oamenilor, bîntuite de înconfort și incertitudine existențială, de a fi „ogîndă dreaptă“ în care să-și contemple năzuințele, — iar unii să le și separe pe calea aceasta pe cele nobile de cele josnice. Că așa gîndea Eminescu statornic, o știm și din mărturia lui Slavici în legătură cu ceea ce-i spusese într-un rînd: „Nenorocirea cea mare a vieții e — zicea el — să fii mîrginit, să nu vezi cu ochii tăi, să știi puțin, să înțelegi rău, să judeci strîmb, să umbli orbocînd prin o lume pentru tine pustie și să fii nevoit a căuta afară din tine compensațiuni pentru munca grea a vieții“.

Spunîndu-le acestea, Eminescu își definea eo ipso poziția la antipodul lor. Pentru „munca grea a vieții“ (cum se exprimase față de Slavici), Eminescu și-a descoperit de timpuriu compensația înaltă de a se afla neînterupt în căutarea adevărului, de a-și fi aflat drept sens plenitudinar al existenței calea cunoașterii. Întreaga lui viață și întreaga operă mărturisesc despre aceasta, culminînd cu viziunea din **Luceafărul**, care, după cum am arătat pe larg cu mai multe prilejuri, nu e o simplă „alergie“, ci unul dintre cele mai de seamă mituri moderne ale cunoașterii din poezia lumii. A ieși din „cercul strîm“ al unei existențe înșepnate în ignoranță, prejudecăți, apetituri zoologice, către o existență nebizuindu-se doar pe atît de precarele capricii așa-zicînd protegitoare ale „norocului“, — acesta e înțelesul cel mai din adînc al poemului. Și e, implicit, chemarea adresată oamenilor de a trăi în climatul adevărului, — „stăpînul nostru“, cum îl definea Eminescu și cum, astfel înțelegîndu-l, vedem că i se arată tot mai receptivă la noi generația tînără.

Multe ne mîhnesc astăzi. Multe tind să ne tragă înapoi, în marasmul din care abia am ieșit să ieșim. Însă eu unul gîndesc că avîndu-l pe Eminescu și avînd o generație tînără ce a dat și dă suficiente semne că vrea să-și croiască viața după modelul lui, — adică de a trăi sub singura tutelă neconstringătoare: aceea a adevărului, — n-avem de ce să disperăm.

George Munteanu

HANS HOLBEIN CEL TINĂR (1519-1520)

Gabriela ADAMEȘTEANU

Ultima stagiară

Fotografie de Ion Cucu

HAIDEȚI, bă, că au venit două urite!

(Ultimul an cind s-au mai adus prospături.)
— De pe la patruzeci de ani încolo începe să fie trist să tot vezi cum se primenește în jur, repeta cu o grimasă veselă Onițiu, atunci cind un nou venit greșea ușa biroului lor: o întredeschidea și o închidea la loc, repede.

(Fuga feței în întredeschizătura ușii: mișcarea automată a capului, într-un saut ață gas.)

Toamna ațărcau cei mai mulți nou-veniți, pentru simplul motiv că în perioada clasică a instituției noi veniți au fost stagiar.

AR FI FOST util dacă amfi inserat în text o statistică a noilor veniți, alături de care s-ar mai fi putut adăuga: un rezumat concis al dosarului de cadre, fișa unui psiholog (concluzia în urma unor succinte teste), câteva fotografii luate inopinat, câteva mărturii privitoare la motivele pentru care a fost **selecționat/acceptat** totuși noul venit, împreună cu două-trei tăieturi din ziare. În ceea ce privește zărele, sint suficiente o stire-două externă și articolul de fond (**Sciența**) pentru a determina gradul de închidere / deschidere / semilinchidere etc. a momentului. Cum însă zărele (industria cantitate de maculatură la momentul apariției, produs ultraprețios inghițit de Fondul Special ori de specula pe valută, la ora la care scriu aceste rânduri) se dovedesc greu accesibile, autoarea s-ar fi putut rezuma la studierea dosarului fiecărui nou venit. Rezultatele ar fi fost superioare dacă ar fi consultat un specialist (de dorit ar fi fost să apeleze la un experimentat șef de personal, actualmente reciclat și probabil activ în presa ori mișcarea politică de opoziție). Astfel de ministri ar putea mai tirziu oferi sugestii neașteptate viitorilor sociologi și istorici, care avind de rescris 2050 de ani falsificați, nu par să se fi decis de unde și cum să înceapă. Pentru că dosarele de cadre continuă să se afle în posesia serviciilor cunoscute (ca și fotografiile inopinate, stenogrammele unor ședințe, înregistrările convorbirilor telefonice), cu toată părerea de rău, autoarea se vede silită să apeleze la memoria ei (din ce în ce mai deficitară). Încercind (inutil) să corecteze acest procedeu impresionist, va utiliza colaje ale propriilor texte, cu inevitabile comentarii. Ca să nu îngreuneze și mai mult lectura și așa destul de aridă (risicind a nu trezi interes în noul regim de competiție a cărții) nu va diferenția în nici un mod (prin caractere de literă, utilizări de paragrafe ori distanțări în text) ceea ce zace de ani și ani în sertarele ei de ceea ce îi trece prin minte în timp ce se străduiește (din nou inutil) să ordoneze fragmentele.

Ba chiar și frazele.
Deci în ultima toamnă cind au mai fost luați stagiar de pe băncile facultății, noile venite au dezamăgit așteptările masculine. Fiecare dezamăgire își are însă o evoluție în timp, care o poate metamorfoza treptat în contrariul ei.

Oricum, din anul imediat următor, odată cu legea privind obligativitatea stagiului în producție al absolvenților, virsta medie a salariaților va începe încet-încet să crească. Dispariția stagiilor va trece aproape neobservată o vreme, ba chiar se poate ca pentru mulți dintre oamenii instituției ea să fi fost însoțită de un sentiment crescut de confort interior. Orice nou venit reprezintă o sursă de stress pentru cei din camera spre care va fi condus cu o oarecare solemnitate și unde i se va arăta un birou (scrijelit ca o bancă de școală): aici vei lucra **dumneata**. Se consideră drept cert faptul că urechea unui nou venit este pregătită să rețină orice frază imprudentă și să o raporteze nu numai instanțelor invizibile, ci și micilor zeități locale (șefi de serviciu, membri în ceome, directori teh-

nici, directoare adjuncte etc.), oameni și ei, chiar dacă de dimensiuni mai mari, cu excese de vanitate și cu prompte reacții de răzbunare. Niciodată nu poți fi sigur spre ce înalte sfere se lansează turnătorii unui nou venit, ale cărui coordonate sint deocamdată închise în safe-ul șefului de cadre. Vor trebui așteptate momentele intense ale luptelor pentru putere, obligatorii în orice instituție (între director și secretarul de partid; între director și adjuncții săi; între fostul și actualul director; între actualul și viitorul director etc.) pentru ca o proaspătă felie din autobiografia noului venit, prins de angrenaj să-i fie azvirlită în ceața publicității autoare (securul lui e șofer de ambasadă; tatăl lui a condus cortegiul mortuar al lui Gheorghiu-Dej; bunicii lui a fost prefect în Transilvania; un ochi din partea mamei a fost împunctat după rebeliunea legionară și lăsat trei zile să zăcă lângă Dealul Tăcâber; moșchii sa a fost mare în anii-ăia și a băgat la Canal oameni; soacra lui e vară de-al doilea cu un tren și un tu-cul din Scornesti; cumnata-sa e însoțit cu pedicurișta Tovarșeci, a văsat cu ea toată lumea). Între timp, gradul de pericolitate al noului venit (cum altfel măsurabil decât prin profesionalizarea lui ca turnător?) va crește pe măsură ce instituția îl va soma, îl va imbușa și-l va pune la încercare. În mod paradoxal, însă, va fi perceput tot mai mult ca nepericulos de către cei cu care zăruirile Destinului au decis că-și va petrece mai multe ore decât cu familia, pentru că sub ochii tot mai sătui ai celor din jur, misterii se va surrage din el, picătură cu picătură. El va trebui (ba chiar îi va face și plăcere) să prezinte celor ce respiră același aer cu el mai întâi soția/soțul, apoi copiii/părinții, apoi surorile, frații, eventual cumnata, verișoarele, nașii și last but not least, prietenii de suflet. Dacă nu o va face din proprie inițiativă, va fi condus cu gingășie să se refere la toate intimitățile vieții sale și ce nu va confesa de bună voie i se va putea detecta și completa prin sursele locale. La cafelele dimineților stereotipe, noul venit va fi stors de conținutul său, ca un tub de pastă moale care îl umple, pină cind nu va mai rămîne din el decât învelișul metalic cu urmele degetelor care l-au presat. Pină cind va deveni unul de-al lor: unul de-al nostru; unul dintre cei vechi. Pină cind vom fi atât de sătui de refulările, eșecurile și vicile lui, expuse în caricaturi (dedesubt propriile replici ajunse bancuri răsuflate), încit nu vom mai găsi de cuvînt să ne referim la viața sa decit prin aluzii ironice, ce vor stîrni numai zimbete sleite. Între timp prietenii (cindva enigmatici) al noului venit, au devenit prietenii noștri și-l comentăm cind vrem între noi, schimbînd zimbete complice. Între timp, de cite ori s-a ivit ocazia, i-am avertizat soțul/soția că fostul nou-venit întreține relații neprincipiale cu persoane căsătorite/necăsătorite, salariate ale instituției (s-au dat bineînțeles adrese și ore precise). Între timp a participat și el la campaniile de domesticire a ultimilor nou-veniți. În spațiul ritualizat de lozinci pe care mulți le rostesc, dar nu le ascultă nimeni. În sosul de pictiseală în care ambițiile se acresc, noul venit a reprezentat cindva imprevizibilul, hazardul, diferența care s-ar cuveni anihilată. Dacă instituția nu-l va scuipa la prima reorganizare (semn, de obicei, că nu a fost capabil să se asimileze) îl vom îngloba, încet-încet, în aluatul nostru pufos, nerămînd din el vizibile decit defectele. Împietrite ca o stafidă într-un cozonac.

DISPARIȚIA stagiilor nu va însemna protejarea perfectă a instituției de asaltul noilor veniți. Nedisparind complet în deceniile ce vor urma, specia lor va fi reprezentată de exemplare cu caractere modificate, mai puțin primejdioase însă față de pattern-ul instituției. Ele vor proveni numai din două categorii, în privința cărora vei fi de la început avertizat — ca de ușile pe care este afișat un cap de mort.

Din prima categorie vor face parte funcționarii ministerului, ingeri azvirlți din empireu pentru că au fluierat în biserică: un punct negru la dosar, o rudă de gradul I cu cerere de plecare etc. În astfel de cazuri, pericolozitatea noului venit, dedusă din obligațiile fostului său loc de muncă, este afișată pe piept precum numele pe un ecuson. Cei vechi vor fi însă relaxați în prezența lui, considerînd că un astfel de nou ve-

nit care și-a pierdut demult obrăznicia primei tinereți și care a suportat o presiune mai mare în minister decit în instituție este de fapt un om mort¹. Costumul, taiorul, tunsoarea părului rar, vopseaua pusă la punct, dantura îngrijită la Policlînica de pe Rozelor, vocabularul îngrijit, devitalizat, împetrit de discreție de limba de lemn arată cit se poate de explicit acest lucru. Aparent nimic nu-i va mai arunca înapoi în cerul din care au venit². Din acest motiv și pentru că se simte vulnerabil și rățcit într-un spațiu cu puncte cardinale derutante, rareori un astfel de nou-venit va fi înregimentat în trupele luptelor pentru putere. Și încă și mai rar va mușca primul, înainte de a fi mușcat.

Salariile mari cu care astfel de nou-veniți au fost parașutați irită, conversația lor de înalți funcționari plictisește, în preajma lor e recomandabil un spor zilnic de prudență — cine se îndoiește că ei continuă să predea fostelor legături informații periodice despre viața instituției, asemeni cosmonauților ce păstrează în permanență legătura cu pămîntul în drumul lor spre lună?

Un privitor inspirat ar putea întrezări haloul de tăcere sterilizată care inconjoară un astfel de nou-venit în timp ce se îndreaptă spre toaletă cu ceașca de cafea/ceai medicinal în mină și spatele întepenit de o criză de discopatie³. Ce gîndesc cei din această categorie nu-i ușor de știut, dar nici nu interesează pe nimeni. Obișnuiți cu reținerea din antrenamentele unei vieți disciplinate, ei nu-și vor permite să stropescă în jur cu propriile lor umori, provocate de o proastă adaptare la ticurile instituției. Se poate însă orice. Chiar și ca impresiile și reacțiile lor să nu fie negative; se poate și ca peisajul instituției să le apară pitoresc, distractiv⁴ ori chiar bucolic, dacă bateria ambiției sociale a început să se descarce.

Cea de a doua categorie de nou-veniți își va dobindi celebritatea peste mai mult de un deceniu, după ce se va răspîndi definiția perestroikă⁵. Pină atunci însă mai toți fiii-ficele-ginerii-cumnatele etc. șefilor mai mici sau mai mari din instituțiile centrale înrudite sau apropiate vor fi fost „implementați”⁶, după ce plasa de relații a părinților a reușit să pescuiească obligatoria **negație**⁷ și la volanul Daciilor nou-nouțe vor opri în trombă în fața instituției. Departe de a trezi o indiferență disprețuitoare, precum cei din categoria anterioară, vor fi o vreme urmăriti de la mică distanță cu o atenție lacomă, probabil tocmai pentru că sint inserați cu sigiliul privilegiului (ținuta relaxată, apetitul mondenității și al plăcerilor vieții, familiaritatea cu moda și cu limbile străne, prețuirea de sine intactă, necotită de umilințe anterioare, colportarea discretă a anecdotelor inofensive). Cel mai intens îi vor invidia cei ce se vor grăbi să le asigure o minuscule curte, pregătiți să li imite, pe cit le stă în putință. În competiția pe posturi vor fi cîștigători dinalte să se deschidă concursul. Nealimentînd așadar de regulă confruntările (nu pot exista meciuri între boxeri de categorii diferite), ci doar delatările în cadrul luptelor pentru putere, ei vor excita mai ales spiritul de imitație, fiind în ultimă instanță bacili prin care lumea de **dincolo** poate părea contagioasă⁸. Reprezentanții cei mai plini de vitalitate ai instituției vor deprinde de la ei cunoștințele elementare necesare pentru a diferenția mărcile de whisky și parfum fran-

țuzesc, uzul deodorantelor și anticoncepționalelor, ritualul unei primiri în care lumea nu se așează la masă, pregătită pentru sarmale și fripturi cu piure, ci se învîrte în jurul unui „bufet rece”. Ei se vor afla la capătul unei rețele pe care vor aluneca Play-boy-uri, Burda, Vogue și Paris-Match, casete cu filme science-fiction, porno ori cu premii Oscar, discuri cu Bonney M, Bee Gees, ABBA, Arrabesque, Luv, frizeri și croitorese de lux.

FACIND deci abstracțiile de aceste două categorii de nou veniți față de care trebuie să ne arătăm resemnați, ca în fața gerului sau caniculei, nu-i mai confortabil să rămînem noi (care ne știm) între noi (care o să ne știm din ce în ce mai bine)? Fără ca prospăturile să ne tulbure apele, somnul (ah, remușcarea că doar ieri erai de virsta lor și doar din neatenție și-al pierdut cei 20 de ani, așa cum din neatenție scoți din buzunar odată cu baltista și suta și râmii fără ea, fără să știi nici cind, nici cum, nici unde)... Să rămînem noi între noi, cu nostalgia tot mai rar mărturisită a mandatarilor și-a socialismului cu față umană, scurtîndu-ne puțin cite puțin pletele, perciunii, bărbile, strîmîndu-ne pantalonii evazați, cosmetizînd din mers standardele eleganței anilor '70, așa cum ne mascăm sub make-up-uri (resturi de Max Factor, restul de Lady Esther, apoi resturi de Helen Rubinstein produsă în țară) ridurile, așa cum ascundem sub costumele de gata abdomenurile moi și, sub pălării, părul rărit...

Și astfel se face că dispariția stagiilor nu va fi resimțită vreme de un deceniu și mai bine ca un fenomen alarmant. Cînd glasuri puse pe hartă vor face discursuri utile pentru ședințe mai înviorate amintind că instituția îmbătrînește fără „schimbul de miine” și, după 3-4 siruri de pensionări, va fi lichidată, vor fi alți de multe alte fenomene alarmante în jur încit „semanalul de alarmă” nu se va mai consemna nici în procesul verbal⁹. La ce bun? se va răspunde, cu o frază sleită.

— HAIDEȚI, BĂ, că au venit două urite!

Una este ea.

În plină modă mini, o rochie lăliie, în cîini moi: mătase cu flori intense și mari. Părul puțin și moale, lăsînd la vedere fruntea țesută, ochii mici, obrăjii lați. Peste un timp se va vedea că are viciozitate în replică. E îndrăzneată, sociabilă și persoanele distînce ale instituției o îngăduie destul de repede, cu generoasă indiferență, în preajmă. Poate și pentru că urîtenia și lipsa de cochetărie (una din temele glumelor ei la care sensibilității li se stringe inima) o scot¹⁰ din orice competiție posibilă: în plus, știe să fie secretară. Dacă o mină de ajutor camaradereste la treburile menajere.

Deocamdată, singura ei cochetărie sint unghiile bombate: săptămînal merge la manichiuristă și își schimbă pasta: poate încearcă să ascundă urmele unui vechi rahitism pe care în schimb picioarele subțiri și strimbe te lasă să-l bănuie. Este deja secretară UTC, a venit la vreme, ultimii nou-veniți n-aveau nici dosar, nici stofă de așa ceva. Este membră de partid din facultate, se vede pe ca experiența vieții de organizație, și totuși (spune lumea-bună-naivă și indolentă) este **de-a noastră**. Avem și noi pe cineva al nostru acolo, printre cei răi. După un timp se hotărăște să-și facă permanent: îi stă ca o inflorescență de ciulin în cap, dimineața, cind aleargă după condică, în timp ce în jur flutură pletele celor din generația ei¹¹. Ampronta țărănească s-a păstrat și în felul cum își stringe din cind în cind nările între două degete, smircînd — un tic pe care îl păstrezi dacă obișnuia cindva să-ți stringi nasul cu mina. E deocamdată măritată cu un inginer gras, care transpiră

⁹ Oricum, nici după revoluție nu va veni timpul stagiilor: în primul an vor lipsi noile dispoziții pentru angajare, în al doilea vor începe să se facă listele de dări afară.

¹⁰ Deocamdată.

¹¹ Momentul model adolescentine cu plete lungi și fusta scurtă va mai fericit doar adolescenții post-Revoluției.

Revoluția din 1989 și viitorul României

mult. S-a căsătorit după o vedere și nunta au făcut-o cu dar. Locuiesc amindoi într-o garsonieră de o curățenie perfectă în care nici o carte, nici un fir de praf nu tulbură ordinea fără gânduri. Cînd termină școala de șoferi, ea bagă divorțul. Înainte de divorț apare cu ochelari de soare și-n zilele ploioase, ca să-și ascundă vinățile de sub ochi: lumea bună a instituției frisează auzind cum a fost lovită cu pumnii în cap. E ne semnificativă ordinea întimplărilor — faptul că ea i-a refuzat dreptul de soț, pentru că apropierea lui îi face scîrbă sau că atunci cînd el i-a spus nu știu ce, ea l-a scuipat în obraz. Au încetat acum vizitele celor cîțiva colegi care veneau simbăta seara și erau serviți cu vinat (fazan și căprioară). După divorț, locuiește la gazdă, suferă de singurătate și-o spune mai mult glumind, destul de des. După petreceri, tot în glumă, îi roagă pe bărbați să mai rămînă și cei de față o privesc stînjeniți. Săraca, e urîțică bine și singură! e leit-motivul. Îi întreține povestind cît este de cuminte, un motiv în plus pentru a fi compătimită. Nu-i un secret pentru nimeni că vrea să se mărite din nou și tot în glumă o spune, făcînd în dreapta și-n stînga avansuri: nu vrei să te însori cu mine? După un timp se vopsește, după un timp învață să meargă la cosmetică, după un timp își scurtează fustele. În același timp repetă mereu că îndreptarul ei este sănătoasă morală țărănească, atît de diferită de stricăciunea de la oraș. Între timp a ajuns în biroul de partid, e în ceome, este în comisile care hotărăsc listele la restructurare, povestește în dreapta și-n stînga cine sînt cei mai răi, și cine mai puțin răi, cînd se înmănează plicurile de restructurare îi dau lacrimile. Așa povestește. S-a învățat între timp să-și cumpere din pachete bikini, pantofi cu talpă lată și pantaloni evazați. Aceasta este însă doar țînuta arboantă la petrecerile de la ea acasă cu tot mai multă mincare și lume. Între timp a terminat cu închiriatul și și-a luat apartament personal, se implică mai departe cu energie în viața celorlalți, dar își are și ea acum proprii priteni fideli. În zilele de lucru vine la serviciu cu aceleași rochii mai vechi cu flori mari, prin decolteu neinspirat i se văd claviculele. Pămîntie la față cum e, dimineața, are aerul unei servitoare. Dar apartamentul e mobilat atent, cameră de cameră, banii sînt de la maică-sa care vinde în sat cico, gogoși și înghețată, o femeie energetică, grasă, care cumpără, vinde, socotește, spală sticle și este dispărată că fiică-sa nu reușește să se romărite. Fiică-sa e bine văzută la serviciu, nu-i reproșează nimeni că umblă din birou în birou (desi umblă), acum are relații în multe locuri, șefii o simpatizează sau în orice caz simț că-i de-a lor, așa cum și noi simțim că e de-a noastră. E sefa protocolului desi cunoștințele de limbi străine îi sînt discutabile, redactează dări de seamă, face telegramele pentru Ceausescu, și-n același timp a devenit specialistă în bancurile cele mai dure și-și spune cu glas tot mai tare nemulțumirile. Cînd se mărită cu șeful ei, pleacă din instituție la un institut de cercetări, nu are nici o importanță că sînt cunoștințe elementare care îi lipsesc, se va pune ea la punct acolo. Lumea instituției o pierde din vedere o vreme. Cînd și cînd se află că e pe șase luni cu o bursă în Italia, în Elveția sau în Suedia, nu știm sigur unde. Este prietenă însă cu nepoata unuia dintre cei 6 demnitari¹². E greu s-o recunoști dacă o întîlnești la volanul Olcit-ului ei, e coafată afro, fardată mult și singurul gest ce ti-o mai amintește va fi să-și strîngă nasul între două degete. Gest inutil, pentru că din poșetă de va scoate imediat o batistă mică¹³.

Epilog.¹⁴

¹² Cu scrisoarea.

¹³ Capitol nedeterminat.

¹⁴ Epilogul reprezintă nota editorului. DUPĂ REVOLUȚIE, călătorește ca toată lumea, mai des ca înainte. Sotul ei este numit, la a treia remaniere a guvernului F.S.N., subsecretar de stat. Temperat și discret, cum îl știm dintotdeauna, nici pro guvernamental, nici pro opoziție. Ea însă este pe față antifesenistă. Tot mai exasperată.

În aceste împrejurări, ocuparea prelungită a Pieței Universității a fost marginalizată în cele din urmă. După alegeri, majoritatea grupurilor informale, care participaseră la crearea acestei „prime zone libere de neocomunism”, s-au decis să se retragă. Opoziția extra-parlamentară și-a dat seama că era nevoie de o luptă îndelungată pentru a stabili o comunicare reală cu segmente largi ale populației. Conducerea F.S.N. a refuzat să angajeze orice fel de dialog cu reprezentanții societății din România prezenți în Piața Universității și a continuat să caracterizeze activitatea din Piața drept formă de delincvență socială, incompatibilă cu dezvoltarea normală a democrației.

La 13 iunie, sub pretextul necesității de a curăța zona, trupele de poliție i-au evacuat pe ultimii demonstranți, incluzînd și un număr de greviști ai foamei, care ceruseră în zadar deschiderea unui post independent de TV la București. A urmat o escaladare a violenței, cu mulțimea luînd cu asalt clădiri guvernamentale. În loc de a folosi mijloace legale de calmare a situației și de izolare a instigatorilor (sau, mai bine-zis, a provocatorilor din mijlocul mulțimii) guvernul a apelat la forțe extra-legale, reprezentate prin mineri. Minerii au ajuns la București în dimineața zilei de 14 iunie și au fost primiți de persoane oficiale din F.S.N., care le-au pus la dispoziție adresele activiștilor opoziției, camioane și bite, să „dea o lecție” celor care îndrăznesc să conteste autoritatea lui Iliescu, hegemonia F.S.N. și povestea oficială despre revoluția română. Aproape două zile, Bucureștiul a trăit sub teroare, cu grupurile de mineri patrulînd prin oraș, devastînd sediile partidelor independente, grupurilor și redacțiilor, molestînd pe toți cei care doar păreau să fie angajați în activități anti-F.S.N.

Printre victimele cele mai importante ale raidului minerilor s-a numărat Marian Munteanu, președintele Ligii Studenților din Universitatea București, care a fost torturat, transportat la spitalul de Urgență și apoi arestat pe baza acuzației de „instigare la violență”. Munteanu a fost eliberat în august 1990 ca rezultat al presiunilor venite atît din țară cît și din străinătate. Consecințele evenimentelor din iunie pentru imaginea internațională a României au fost dezastruoase: la șase luni după căderea violentă a lui Ceausescu, țara era din nou izolată dramatic, atît de Vest cît și de Est. În timp ce în Polonia, Cehoslovacia, Ungaria se înregistrau deplasări rapide spre statul de drept, România părea incapabilă să se debaraseze de moștenirea sa despotică.⁵³⁾

FS.N. A CALCULAT evident că, după lovitura din iunie, opoziția va renunța la cele mai îndrăznețe pretenții și va accepta o variantă reconstruită a vechiului regim. Totuși, în ciuda unei derute și a cumpănirii șanselor României pentru democrație, majoritatea grupurilor independente și a publicațiilor și-au intensificat activitatea. Există consensul că o presă independentă este coloana vertebrală a apariției societății civile. **România Liberă**, singurul cotidian independent larg răspîndit și numeroase reviste culturale (de ex. **22, România Literară, Contrapunct, Orizont, Astra, Timișoara**) au continuat lupta pentru drepturi civice și au criticat guvernul pentru practicile autoritare.

Alegerile și lovitura din iunie au demonstrat într-adevăr opoziției slăbiciunea și lipsa ei de unitate. Un număr al grupurilor din opoziție incluzînd Partidul Național Țărănesc, Partidul Na-

țional Liberal, Partidul Social Democrat, Un-unca Democratică a Maghiarilor din România, Partidul Democrat, s-au întîlnit în orașul transilvănean Cluj, la 9 august 1990 pentru a înființa Forumul Democrat Antitotalitar și pentru a emite „Proclamația de la Cluj”. Acest apel a repetat acuzațiile că F.S.N. trădează în mod curent sensul „anticomunist” al Revoluției din Decembrie, și s-a angajat (Forum-ul) să folosească „mijloacele democratice, în cadrul strict legal” pentru implementarea programului său, care include respectarea drepturilor omului, desființarea Securității sau structurilor similare, instaurarea unui cadru economic legal pentru un veritabil pluralism politic, o radicală orientare a economiei către principiile pieței, și o „întoarcere în Europa”.⁵⁴⁾

Alte elemente, neinstituționalizate, ale opoziției, au simțit de asemenea nevoia de a-și uni forțele ca urmare a loviturii din iunie. La 7 noiembrie, un grup de asociații, printre care G.D.S. apărea pregnant, au anunțat formarea Alianței Civice. S-a afirmat că acestei organizații i s-a refuzat înregistrarea oficială pentru că statutul său nu clarifică dacă este organizație politică sau nu. În ziua următoare, **România Liberă** a publicat „Declarația de Principii”. La 15 noiembrie Alianța a reușit să împiedice F.S.N. de a acapara manifestările pentru a treia aniversare a revoltei muncitorilor din Brașov și, spre sfîrșitul lunii, s-a înregistrat o creștere a cererilor de înscriere din rîndurile muncitorilor.⁵⁵⁾

Presă F.S.N. a răspuns acestor activități ale opoziției cu încercări de distrugere a reputației membrilor săi și cu diverse insinuări. Cele mai agresive și vulgare în acest sens au fost: cotidianul F.S.N., **Azi, și România Mare**, al cărui director, Eugen Barbu și redactor-șef, Corneliu Vadim Tudor, sînt printre cei mai compromiși dintre foștii laudători ai lui Ceausescu.⁵⁶⁾ Cu izbucniri anti-semitice și anti-maghiare, cu nostalgii, exprimate fără rezerve, pentru epoca de „lege și ordine” a dictaturii, opuse prezentei „cafoniei democratice”, **România Mare** reprezintă o variantă extremă a ideologiei populiste și sovine, favorizată de F.S.N.⁵⁷⁾

Tranziția către procesele democratice va fi destul de dificilă într-o țară ale cărei tradiții democratice sînt fragile, mergînd înapoi doar spre ultimele decenii ale secolului 19 și întrerupte cu brutalitate de o serie de dictaturi de extremă dreapta (1938—1944) iar apoi de comunism. Conflictetele etnice, adine înrădăcinate (în special între majoritatea românească și puternica minoritate etnică maghiară care numără 2 milioane) și care fuseseră întreținute și controlate de regimul Ceausescu și temporar depășite de feroarea revoluționară anti-Ceausescu, s-au reafirmat prin violența comună la 20 martie 1990 la Tîrgu-Mureș. Țara a trecut de asemenea printr-un nou fel de anti-semitism îndreptat împotriva evreilor care au ajutat la importarea comunismului din Rusia și au plecat apoi în străinătate pentru a scăpa de consecințe. Nu este surprinzător faptul că emigranții întorși în dorința de a da o mîna de ajutor la reconstrucția democratică a economiei românești, nu au fost bine primiți de susținătorii xenofobi ai F.S.N.

Dar ar fi și semne incurajatoare: studenții, virful de lance care a doborît dictatura, au creat Liga Studenților, posibil punct în jurul căruia să se unească tineretul democratic din România. Chiar dacă inteligenția a fost divizată în problema Frontului, intelectualii cu simț critic, de diverse convingeri, s-au putut aduna să organizeze Grupul pentru Dialog So-

cial pentru a reflecta asupra problemelor țării, să controleze modul în care guvernul respectă procedurile democratice, și să se îngrijească de dezvoltarea societății civile în România. Se remarcă o presă liberă, viguroasă, dacă nu există o televiziune cu adevărat liberă. Dar, mai încurajator decît toate acestea, „Proclamația de la Timișoara” a condamnat explicit orice formă de sovinișm (în multi-etnicul oraș Timișoara și în Banat nu s-au înregistrat conflicte inter-etnice), și ea a fost aprobată de milioane de români din diverse medii etnice și cu diverse convingeri politice — ceea ce demonstrează că atît politic, cît și cultural, există o bază reală pentru democrație în țară.

Dintr-o perspectivă mai largă, evenimentele din decembrie 1989, au creat o situație politică complet nouă în România. Faptul că tranziția spre epoca post-comunistă a fost mai anevoioasă decît în alte țări est-europene, nu înseamnă că o reîntoarcere la orice forme sau instituții politice ale comunismului, așa cum au existat între 1947—1989, ar fi posibilă. Dar F.S.N., organizație improvizată a foștilor comuniști rămași fără ideologie, auto-plasîndu-se în situația de a deveni „mişcare de masă”, s-a hotărît să încerce încetinirea impulsului țării către democrație și economie de piață. Aceasta ar indica evoluții periculoase și, potențial, explozive, ceea ce n-ar fi exclus. Cu o societate împărțită și mare parte din vechiul aparat în poziții-cheie în birocracia de stat și armată, nu pot fi eliminate din calcul nici posibilitatea unei lovituri militare și nici chiar cea a unui război civil. Totuși, e mai probabil că formele democratice și instituțiile care apar în graba de schimbare post-revoluționară — sistemul multipartit, o presă liberă, libertatea de călătorie, înmulțirea grupurilor și asociațiilor autonome — ar putea în cele din urmă să dobîndească acel conținut democratic de care inițial au dus lipsă. Obstacolele în drumul spre democrație al României sînt enorme dar nu insurmontabile.

(Sfîrșit)

Traducere în limba română de
Magda Teodorescu

BUNAVESTIRE (1330—1340)

NOTE (urmare)

⁵³⁾ Vezi Vladimir Tismăneanu, „Homage to Golan”, *The New Republic* (Washington, DC), 30 iul.-1 aug. 1990, p. 16—18.

⁵⁴⁾ Vezi Michael Shafir, „Oppositional Regrouping: The Democratic Antitotalitarian Front and the Civic Alliance”, *Report on Eastern Europe*, decembrie 1990, pp. 14—16.

⁵⁵⁾ *Ibid.*, pp. 16—19.

⁵⁶⁾ Despre Barbu și Tudor, vezi Tismăneanu, „Byzantine Rites, Stalinist Follies: The Twilight of Dynastic Socialism in Romania”, loc. cit.; și Dan Ionescu, „An A to Z of the Personality Cult in Romania”, *Radio Free-Europe — Radio Liberty, Radio Free Europe Research* (Munich), *Romanian Situation Report*, No. 1, 2 febr. 1989, pp. 9—14.

⁵⁷⁾ **România Mare** a mers atît de departe în încercarea de a reabilita Securitatea și de a păta memoria martirilor Timișoarei calificîndu-i „agenți ai irentiștilor ma-

ghieri”. Autarhia culturală și politică urmărită de vechiul regim a fost prezentată în **România Mare** ca o încercare de a păstra „ființa națională”. Pentru comentarea edificatoare a implicațiilor politice ale încercărilor din prezent de a restaura dogmele culturale ale epocii Ceausescu, vezi Nicolae Manolescu, „Protocronismul și Apărătorii lui”, **România Literară**, 16 aug. 1990; și Mircea Mihăieș, „Monstruoasa Coaliție”, **Orizont** (Timișoara), 12 oct. 1990.

Atacurile lansate de foști partizani ceușiști — aprobate oficial — împotriva foștilor disidenți sînt discutate de Vladimir Tismăneanu, „The Bucharest Syndrome”, **România Literară**, 9 aug. 1990. Eugen Florescu, fostul șef al departamentului de presă al C.C. și unul din autorii discursului lui Ceausescu din 20 decembrie 1989, este acum redactor șef adjunct al săptămînalului **Front Democratia**. Pentru descrierea virulență a acrobațiilor politice ale lui Florescu,

vezi Mircea Mihăieș, „Sfînta Nerușinare”, **Orizont**, 22 iunie 1990.

Ca material suplimentar în privința politicii de isterie națională practicată de **România Mare** și incurajată de F.S.N., este suficient să examinăm numărul din 11 ian. 1991. Senatorul Radu Ceantea, președintele **Vetrei Românești**, este arătat cum primește premiul anual al revistei; un articol pe o pagină semnat de redactorul șef, Tudor, se numește, „Anul 1991 — Am Internațional al Luptei împotriva Terorismului Maghiar”; sînt atacuri calomnioase împotriva disidenților Stelian Tănase (acum lider al Alianței Civice), Ana Blandiana și Mircea Dinescu; orașul Timișoara este descris ca o rîtea de agenți străini al căror scop este să destabilizeze România și să dea unguirilor Transilvania; aceste alunecări neo-fasciste sînt în mod îngrijorător împărțite virtual în fiecare zi de ziarul F.S.N., **Azi**.

Teatru, dans, operă

Frontul prezenței

MAȘINI strivite, unele peste altele, un public care se adună lângă acest relief contemporan. Apoi o sală cu pereți igrasioși pătați de mușgai, pe care apa se prelinge fără zgomot, în care actorii cu torsuri goale, îmbrăcați numai cu fuste tăiate din camere de automobil aleargă făcând să se audă ciudatul zgomot al cauciucului; ce biciuie cimentul... acești bărbați aceste femei se dăruiesc în cor poveștii lui Prometheus. Spectacolul are loc undeva în apropiere de Rotterdam, unde, un festival foarte bine gândit de Arthur Sonnen, reunește în fiecare an cele mai bune spectacole flamande. Un teatru ce trebuie descoperit. Un festival ce trebuie urmărit.

În uriașă curte a unei construcții părăsite spectatorii sînt surprinși de ivirea bruscă a scenelor, ici și colo, uneori apropiate, alteori depărtate. Apoi îi urmăm pe actorii în interior unde se risipește la mare distanță, pe două etaje. Compania de muzică insuportabilă și ironică a unei fanfare se angajează într-o luptă în care este vorba intruna de moarte. La sfîrșit, personajele vopsite în alb, ieșite din universul vulgar, se retrag după un vitraliu uriaș, cu un peisaj exotic imaginar, unde, sub apa dușurilor, își regăsește puritatea adamică. Primul paradis. La Lisabona am descoperit grupul U. Bando.

Din motive de înzăpezire a trebuit să renunț în decembrie la o călătorie la Torino unde Ronconi, cu ajutorul uzinelor Fiat, montase spectacolul imens *Ultimele zile ale umanității* de Karl Kraus într-o uzină pe cale de demolare. Un ultim spectacol înaintea dispariției: tremurî intrind în gară, bucați întregi de case, dezbateri politice, întreaga atmosferă a Vienei dinaintea primului război mondial. Uriașă întreprindere cinematografică pentru un film care nu se va face.

Trei povești despre teatru. Despre excesul său. Poartă, poate, emblema pariurilor făcute prin anii '70, dintre care unele protestind. Fără îndoială că de aici vine sufletul lor. La Rotterdam și la Lisabona am regăsit atracția, chiar și nostalgia, în Franța pîrîndu-mi-se că teatrul s-a lăsat prea mult deposedat de dans, de prezența trupului. Trupuri-evenimente care hrănesc o memorie permițîndu-i să articuleze povești. Povești de teatru, povești de călătorie. Povești ale unei co-prezențe în ceea ce constituie un eveniment evident fictiv, dar niciodată lipsit de sentimentul realului. Aceste evenimente sculotează biografia unui spectator care poate să-și amintească întotdeauna, să povestească și să spună asemeni lui Julien Sorel *Am fost acolo...* Prezența la teatru și-a pierdut gustul pentru exagerat. În Franța, teatrul refuză acest romantism. Îl înlocuiește dansul.

S-a observat că dansul a preluat și a dezvoltat experiențele teatrului din anii '60: se recunoaște urma lui Grotowski sau a lui Barba, figurile din Terayama. Dacă, fără îndoială, teatrul a atins închistările domeniului său, dansul radicalizează căutarea începută. Ca dovadă, a contrariu, ne putem raporta la Grotowski însuși care în sihăstria sa de la Ponte-

dera, se concentrează asupra trupului într-o perspectivă rituală care îl îndreaptă inevitabil spre expresii apropiate de dans, dansul prim în care mișcarea și cuvîntul se înlocuiesc reciproc. Pasiunea pentru prezența dusă la extrem a corpului, nu arhaică, ci contemporană, asigură marile reușite ale dansului. Prezența corespunde unei așteptări, poate chiar unei nevoi, în momentul imagini în care din corp nu rămîne decît suprafața.

La rîndul ei, opera continuă să seducă. Să-și pasioneze și să-și stăpînească publicul. După corpul vorbind și corpul dansînd nu trebuie să aflăm cel de al treilea zbor al prezenței, corpul cîntînd? Chiar după trecerea unor regiuni din teatru, el are întruna drept orizont performanța vocală cu toți ce procură ea ca tulburare afectivă. Spectatorul suferă fascinația corpului care își dezvoltă la maximum posibilitățile: uluiala eroismului vocal produs numai în contextul prezenței acelei „lubrificări a simțurilor” de care vorbea Barthes pentru a explica efectul produs de apariția Zambinellei pe tinărul sculptor Sarrazine în sala Teatrului Argentina la Roma.

Teatrul, dansul, opera constituie împreună un front al prezenței. Prezență care le înruțește și le reunește făcînd posibilă circulația de la unul la altul. Ceea ce părea închis se deschide acum constituindu-se în microsistem, care își bazează identitatea pe prezență.

Ireductibila prezență

REPRODUCEREA mecanică, anunța Walter Benjamin într-un celebru text (n.n. „Opera de artă la ora reproductibilității tehnice”), va trebui să schimbe statutul artistului erei moderne luîndu-i vechea aură. Artistul și produsul se supun în mod egal unui regim al tehnicii, însărcinată cu distribuția lor în lume, distribuție care sfîrșește prin a diminua și chiar a anula prezența lor charismatică. Reproducibilitatea atrage, pentru artă, devalorizarea „sunetului aici, sunetului acum” și drept consecință aureola ființei care depinde de prezența ei „care nu suferă nici o reproducere”. Dacă urmărim argumentarea lui Benjamin constatăm că în raport cu cinematograful și cu fotografia artele prezenței ale lui aici și acum, se alătură întotdeauna unei versiuni mai vechi a artei care îi afirmă valoarea culturală, găsînd acolo practica arhaică a magului ce se „adresează unei relații de la om la om”. Aidoma în teatru, în operă și în dans. Corpul salvează persistența culturii, indisociabil cu ce scapă mai mult reproducerei mecanice, autenticitatea. Desținul artelor prezenței are întotdeauna un caracter direct, niciodată mijlocitor.

Reproducibilitatea rămîne legată pentru totdeauna de distanță. Apropierea este dată de prezență, împreună cu tot ce aduce drept mărturie despre exprimarea directă a unui corp. „Mereu mai aproape”, cer oamenii de teatru. Publicul simte această nevoie asemeni actorilor: dacă adesea marj actorii ai cinematogra-

Intrucit în unele articole și cronici privitoare la premiul bucureșteană a piesei lui Lucian Blaga *Avram Iancu* a apărut informația că „lucrarea n-a mai fost jucată niciodată în ultimii cincizeci de ani”, Teatrul Dramatic din Galați amintește (și prin fotografia pe care ne-o trimite) că piesa s-a reprezentat pentru prima oară după război la acest teatru, în stagiunea 1978-1979. Protagonist a fost Dan Andrei Bubuș, regizor Adrian Lupu.

fului revin pe scenă o fac în numele acestei prezențe împărțite. Teatru-cinema? „Dacă îți place să trimiți din cînd în cînd, scrisori spectatorilor, spunea Marie-Christine Barrault, din timp în timp dorești chiar să-i sîruți și asta numai la teatru se poate”. El cere precauția corpului, nici clădit nici fabricat, ci corp viu. Miracolul Isabellei Hupert în *Măsură pentru măsură* s-a datorat unei emoții absolute, reale, refăcute în fiecare seară, cu ființa ei, pe scenă. N-a fost fixată pe peliculă, e purtată în coada ochiului, lacrima Isabellei, personaj și actriță confundate, lacrimă aproape de Vermeer căreia i-a asigurată repetarea pentru un număr restrîns de spectacole. Tot ce ține de prezență este o funcție a corpului și a resurselor sale. Obosește și îmbătrînește, nu are nimic definitiv nimic nu-i permite multiplicitatea la infinit. Raportat la cinematograful corpul în artele prezenței, nu admite decît o exploatare limitată în măsură în care îl invită pe spectator să profite, așa cum spunea Benjamin de „ceea ce nu apare decît o dată”. Arta înțelnește astfel chiar viața, amîndouă plasîndu-se sub semnul ireversibilului. Întorcerea nu va avea loc, evenimentul însă dacă a fost fonic nu se șterge pentru cei care l-au trăit. Ei rămîn beneficiarii și singurii legatari. Ei s-au bucurat de cunoașterea directă.

Există în artele prezenței, cînd ajung la cel mai înalt grad, ceva de neclintit față de un alt mijloc de transmitere. Aceasta se explică tocmai prin prezență și de asemenea prin faptul că dacă cinematograful analizează, controlează fragmentul îl pune în valoare, teatrul sau dansul propun întotdeauna o realitate globală a corpului sau a ansamblului vizual, în interiorul căruia fiecare își poate croi un

drum se poate așeza. De curînd, în timpul unuia din spectacolele cu *Don Juan se întoarce din război* de Horvath, montat de Stefan Braunschweig, munca minuțioasă asupra cadrului înscris într-o rețea complexă mi-a amintit că numai acolo, relația imediată cu corpurile tinere folosite într-un sistem precar de figuratie, pot s-o percep. Fără niciun alt intermediar sau suport. De aceea, o artă asemeni teatrului, bazată pe cuvînt și prezență nu poate fi decît locală. Teatrul la scara globalului are proprietățile vechii culturi rurale. Cultură tradițională. Este satul societății planetare. Restabilește raportul cu tradiția pe care reproducerea mecanică o suprimă.

Dansul, avînd o posibilitate de extensie mai mare, nu parvine totuși a rivaliza cu mijloacele de reproducere mecanică. Mijloace întotdeauna insuficiente pentru a asigura cunoașterea sa corectă. Evident că în raport cu teatrul, cercul dansului se dilată mai mult, rămînd însă prizonierul limitelor pe care prezența le impune difuzării, exploatarei lui. Dar ne putem întreba dacă prin teritorializarea restrînsă a artelor prezenței nu se contestă planetarizarea generalizată? Nu ne plasează în contextul de altădată, cel al experiențelor autonome, de neînlocuit, proprii fiecărei zone culturale? Numai datorită artelor prezenței nu vedem toți același lucru, că experiențele noastre de spectator diferă. Că visăm la întimplări la care nu vom avea niciodată acces. Că vom fi cînd coplesii, cînd frustrați. Numai spectatorii artelor prezenței rămîn deosebiți, diferiți, ei fiind țărani sfîrșitului de secol.

Traducere de
Andriana Fianu

Actorul singur

FATALMENTE, vedem monștrii și simțim enorm de la declanșarea Revoluției române încoace și așa facem fiecare în toate ceasurile și în toate drumurile existenței noastre. De ce, și cum, asadar, viața artiștilor întru teatru și conviețuirea societății cu acesta n-ar suferi — și încă și încă! — de pe urma zvîrcolirilor scoartei acestei țări!

„...Și-n orășu-n care plouă / De trei ori pe săptămînă (...)” s-a întîmplat să fie în luna mai ogîndire de histrioni... După o perioadă de relativă derivă — mai mult a teatrelor decît a teatrului românesc în sine Gala recitalurilor de la Bacău a fost să fie, nădăjdium, ultima apă tulbură în care s-au privit chipuri și închipuiri thalice autohtone. Ca presedinte al juriului defunctei Gale, as minti dacă as spune că „a fost o manifestare de înaltă tinută artistică”... N-a fost. Important e doar — și nu e puțin — că întîmplarea a avut loc pentru prima oară fără prezenței c.c.e.s. iste și țara indicățile și supravegherea „forurilor de partid și de stat”, că și-a probat puterea ființei întru această preatință și neînvințată libertate: actorul singur, în scena al cărui centru este oricare loc în care se află EL, cel de la începutul și sfîrșitul teatrului.

Au existat laureați. s-au decernat premii cu destulă bucurie, dar și cu mai destulă îngîndurare, cu drastică și, nădăjduiesc, înțeleasă parcimonie.

Insatisfacția a decurs din aceea că, pe

scena Galei, au urcat, cu excepția relativ notabilă a celor răspîștii, începători cu totul sovăieșici, stujbași veletari și chiar actori cunoscuți din ce netăgăduită consistență în teatrele din care proveneau, dar care atunci, acolo, nu născociau nimic. Recitaluri mai mult de versuri decît de poezie, montaje anapoda compuse, fragmente dezlipite din spectacole în toată firea sau de-a dreptul fioroase, chiar și o poznă — care, de n-ar fi fost timpită de-a dreptul, ar fi ajuns obraznică... de-a dreptul — pe seama poetului rațional, amintind de celebrul indemn care, făcînd de oară aplecarea nației către băcaci și negustori, zicea: „Ja să mai dăm, în paștele mă-si, și un Eminescu”...

Bucuria adusă de cei puțin alesi a reușit în mică măsură să acopere necazurile și caznele majorității. Dar revenînd, e bine că Gala există, că trebuie să fie o sîmbătoare a actorului și nu priveghi al singurătății lui. Mai cred că trebuie să fie locul gătînd de bal al celor buni și mari, altminteri, cum spune Dostoevski, pentru infern ajunge o cămăruță rîncedă, un soi de baie tărănească aburoasă, cu pinze de pîianjen prin colțuri... Fiti fără oizmă și grijă, cei mari nu sînt nici vesnici, nici bătuți în cuie, nici dăruți în orice zi a vietii lor de Zei, ei doar sînt cei ce sînt, care vor fi, care mărturisesc, iar nu aceia care stau doar martori. Viata actorului a fost dintotdeauna și va fi, cum spune optimistul, mereu mai complicată. Acto-

rul nu e asideri filosofului, extazul său e scurt, fulgerător, îi pieriolește viața. Gala recitalurilor sale — de ce nu s-ar numi *Gala actorului singur*? — nu poate să rămînă o monotonă paradă a vaporșelilor de Herăstrău sau, și mai trist, a hirburilor pîntecoase și fudule cabotînd pe linia țării. Dimpotrivă, ea poate să ajungă petrecere și atelier alchimic, loc tainic al reinventării de sine... Actorul dăruit inteligent, sublim în singurătatea lui, rostînd un crez individual, irepetabil în lume, histrionul dezertor o clipă din marea familie a histrionilor, picătură exemplară din zbuciumatul ocean al teatrului, conținînd oceanul.

În sfîrșit, un vechi și verificat obicei al festivalurilor din toată lumea e necesar să călăuzească și mișcarea festivalier-teatrală de la noi: devine de netăgăduită trebuință existența unui selecționeer — se poate înțelege, a unui micuș echipe de selecție. Membrii acesteia — m-am hotărît, e clar, mai bine citiva decît unul! — ar fi exclusiv profesioniști de teatru, persoane cu autoritate artistică și morală și care nu s-ar confunda prin niciunul dintre ei cu membrii juriului. O alegere calificată ar frîna în bună măsură ofensiva întîmplătorismului și veletarismului, ar așeza premisele întrecerii și sărbătorii pe criteriul profesionalismului. La urma-urmelor și sponsorii ar fi mai incintați să stie că investesc banii în întîmplări de soi...

Tînăra, ambițioasă și în căutare de sine Uniunea Teatrală din România are, prin Secretariatul său, și își poate afla prin fiintarea filialelor și ceneclurilor locale, competența să intrunească oricînd conclavuri pregătitoare Galei, așa cum face deja, în cazul altor manifestări.

Desigur, oricît de bine alcătuită echipa recrutoare ea nu va putea nicicînd culege decît din ceea ce s-a semănat... Asta e altă problemă, sau e chiar problema, dar chiar și aici, Uniunea Teatrală poate juca un rol benefic, nu ca organ al zeilor, ci prin fiecare din cei care-o compun.

Uniunea este a artiștilor de teatru și se cuvine să se exprime întru înalt profesionalism, ferm și elastic deopotrivă, îngrijindu-se pe sine și măsurîndu-si permanent statura. U.N.I.T.E.R. trebuie să fie conclavul creatorilor întru crearea mereu de sine a teatrului și nu-i este îngăduit să se transforme în patron, for tutelar, cenzor ori matrice al artei. Cu atît mai mult, sub nici o formă, Ministerul Culturii și Inspectoratele județene de cultură nu pot — nu trebuie! — să se amestece în nici un fel în alegerea materiei și în desfășurarea profesională, tematică ori ideatică a vreunei manifestări teatrale. Fiecare cu umeltele și cu gloria lui, care numai la „judecata de apoi” pot fi, cum se cuvine, cumpănite...

Teatrul românesc poate fi național și universal numai în măsura în care noi toți sîntem mereu mai conștienți că stelele din creștetul casei noastre luminează asideri, ba cine stie, poate că încă și mai și, peste atîtea și atîtea case de pe jumătate globul pămîntesc!

Actorul singur, e singur peste tot. El este, asadar, cu osebire, omul. El singur se apleacă: să se roage și, spre izvor, să bea. Ar fi inacceptabil și de neiertat păcat să se canalizeze din nou izvoarele. Ele trebuie păstrate doar limpezi.

Dan Micu

Convorbiri despre muzică

Muzici și contexte

După un anume timp, contextele nu mai au importanță (...) rămân monumentele artei care sint indisolubile ele insele și salvează „contextul” din neant.

Eugen Ionescu *

A.B. COSTIN CAZABAN, am admirat capacitatea pe care o ai de a fi în același timp compozitor și critic...

C.C. Am încercat riscurile acestei contradicții și totdeauna am încercat să le fac față și să le depășesc. Dificultatea este de ordin cantitativ, dar este și de un ordin mai înalt. De câte ori a trebuit să țin seama de faptul că sint compozitor, opțiunea s-a îndreptat totuși spre jurnalism; mi-am menajat libertatea maximă a jurnalistului, chiar dacă compozitorul a avut, într-o oarecare măsură, de suferit.

A.B. Cum te-ai adaptat presei românești, după decembrie 1989? Ai revenit de atunci de trei ori...

C.C. Mi s-a părut că n-a fost nici un hiatus. Revin acum în calitate de compozitor. Așa cum discutăm zilele trecute cu Radu Stan, compozitorul român rămâne compozitor român oriunde ar trăi. Este vorba de o unitate stilistică și de scriitura care, la o privire mai atentă, leagă pe compozitorii români de pretutindeni. E ciudat, este o idee anacronică, dar mie mi se pare reală. Dacă unui francez îi expui această teorie, îți va spune ori că fantasmă, ori că autorii români au rămas în secolul XIX. Eu văd în continuitatea aceasta de scriitură, de ideată, de temperament, un fapt pozitiv.

A.B. Cum este lumea muzicală din Franța?

C.C. Foarte tribală. Compozitorii francezi revendică dreptul de a nu mai participa la o orientare ideatică, estetică, de scriitură, de stil, comune. În Franța, la ora actuală, se vorbește de perioada 1950—1960, a așa-numitei avangarde de origine darmstadt-iană, ca și cum s-ar vorbi de perioada nazismului, adică de un „embrigadement”, de o înregimentare a muzicii. Mi se pare un punct de vedere foarte naiv. Unii francezi vorbesc de un fel de jdanovism al perioadei de la Darmstadt, ceea ce mi se pare pe de o parte iluzoriu, pe de altă parte nu complet inocent: o emanație a protecționismului muzical francez...

A.B. În muzica nouă sint foarte multe lucruri pe care publicul nostru nu le știe, nu le înțelege, le respinge apriori sau nu are curajul să le atingă. De pildă, există o tendință generalizată a compozitorilor de a inventa titluri enigmatice. Citeodată un astfel de cuvânt încearcă o sinteză sau este un simbol definind ceea ce se întâmplă în manevra scriiturii muzicale...

C.C. Întrebarea conține în oarecare măsură și răspunsul. Compozitorul ascultă, în momentul în care scrie, de o logică foarte personală. Cât timp această logică funcționează în limbajul muzical, ea rămâne, în principiu, accesibilă instinctiv oricărui ascultător avizat. În momentul în care ea este transpusă cu naivitatea sau cu... șmecherie din limbajul muzical în limbajul articulat, ea devine, adesea, criptică. Această stare criptică este uneori proprie compozitorului, care crede într-o continuitate utopică între limbajul muzical și limbajul natural. Poate fi și premeditată, pentru ca să stărnească misterul și — deci — interesul. Sigur că unele titluri sint, citeodată, un fel de reclamă, un fel de „lume, lume, veți asista la ceva care n-are nici în clin nici în minea cu limba aia pe care o vorbiți...”

A.B. Și acum despre o lucrare al cărei titlu spune ceva, cel puțin inginerilor constructori: Treillis de Costin Cazaban.

C.C. Treillis este un termen francez comun care înseamnă o lucrătură de zale; un „treillis” era o cămașă tricotată din metal, din lanțuri...

A.B. O plasă de zale...

C.C. Exact, o plasă de zale, care în același timp reprezintă o structură matematică înrudită cu grupul. Am utilizat termenul în dubla lui accepțiune...

A.B. Crezi că în muzica românească, așa

* Journal en miettes.

cum o știi și așa cum a evoluat ea, există goluri?

C.C. Mie mi se pare că muzica românească s-a salvat în mod miraculos de opresiunea contextului. Unde contextul și-a spus mai mult cuvântul nu este în muzica propriu-zisă, ci în asumarea unei responsabilități a generațiilor. În fapt, în muzica românească există acum o singură generație constituită sociologic, estetic și etic. Această generație este cea care a apucat perioada de relativă liberalizare dintre anii 66—68; a putut să iasă în lume, să se facă cunoscută în Europa. Sint personalități muzicale de o mare complexitate, de o mare valoare. Dar cei foarte buni, care au venit după, nu s-au mai constituit într-o generație; ei nu contestă. Ori contestarea trebuie să existe!

Poarta paradisiului

A.B. COSTIN MIEREANU, ai făcut enorm de mult în acești 23 de ani de când locuiești la Paris și mă descurc greu printre semnificații. Dacă ar fi să alegi, ce s-ar lumina pe un ecran unde filmul proiectat leagă episoade de retrospectivă?

C.M. Evident, muzica. Dar tot ce-am compus de-a lungul anilor a fost în permanență legătură cu ceea ce m-a interesat în domeniile pe care inițial mi le-am ales ca studiu: semiotica, lingvistica... (Costin nu-și precizează nici titlurile, doctoratele, nici succesele. Se vorbește simplu, fără accente, fără pedale prelungite, cu un fel de calm detașat care scriutează un itinerar lung. Este transparentă o anumită predispoziție naturală pentru a cunoaște eficient, divers, a reține esențialul, a converti suplu, în invenție proprie, toate sursele stimulative).

A.B. Deduc corect vocația unei sinteze interdisciplinare?

C.M. Absolut! Am încercat să mă mișc cu o anume autonomie...

A.B. Toate datele îți sugerează că anul 1980 a fost un fel de hotar.

C.M. Încheiasem studiile, am fost numit profesor titular de filosofie, estetică și științe ale artei la Universitatea Paris I (Sorbona), imediat director artistic la Editura Salabert. În muzică au început să mă intereseze lucruri foarte diverse. Aș putea să-ți vorbesc despre perioada în care m-am preocupat de introducerea unei dimensiuni vizuale: de interesul meu pentru formele muzicale inspirate de parcursul narativ al unor povești; de o formă muzicală accidentată, asemănătoare unei scene imaginare. Parcursurile sint labirintice, desfășurate uneori imprevizibil. Dar pornind de aici toată muzica poate să fie narativă, poate să devină scenografie poliartistică.

A.B. Ce distanță mai este pină la teatrul muzical propriu-zis?

C.M. Trebuie să spun că pină în 1980 opera nu m-a interesat deloc.

A.B. Probabil că imprevizibilitatea stă în personajul activ, creator, care este Costin Miereanu! Și asta e foarte bine! Deci opera...

C.M. Proiectul primei opere s-a conturat în urma unei colaborări cu Lucian Pintilie, care a montat la „Théâtre de la Ville” piesa lui Eugen Ionescu *L'avenir est dans les oeufs*, cu muzica mea. Dar opera s-a născut mai greu. Libretul de Marie France Ionescu înglobează și piesa Jacques et la soumission.

A.B. Opera modernă include adesea o anume gestualitate în contraste, șocuri, disparități de sorginte barocă, o retrăire în spirit a unui timp al inițiativelor și al enigmelor alambicate. Ai dedicat un Omagiu lui Rameau, pe care l-ai intitulat *D'une source oubliée* (De la o sursă uitată).

C.M. Ar trebui să-ți vorbesc despre fantezia lirică *La porte du Paradis*, pe un libret de Sylvie Buisson, care în viața particulară este soția mea. O poveste arabă a furnizat argumentul libretului care este plin de referințe culturale apar-

ținind unor perioade istorice diferite. Semnificația eternă a sterilității tăcerii și lipsei de comunicare este spartă de tehnicile dramaturgiei baroce (hazardul simbolizat de Jupiter!). Muzică post modernă: nu repudiază „inspirația”, pledând pentru dreptul la un polistilism suveran. În fond aici, ca și alături de studenții mei la Universitatea Paris I, ca și la Editura Salabert, mă atășez de toate posibilitățile de a perpetua tot ce știm, tot ce descoperim într-o relație activă cu tot ce imaginăm.

A.B. O schimbare de mentalitate?

C.M. Exact. „Une remise en question!”

Infinit a fi nu poate fi infinit

A.B. HORAȚIU RĂDULESCU te-am urmărit mai bine de două ore într-o repetiție cu numai doi percusioniști. Mi s-a părut că încep să înțeleg ce înseamnă să știi că „muzica este un exil interior”, așa cum ai spus cindva.

H.R. (rîde) Interior și exterior... Este un exil de concentrare în care ne expatriem oriunde. Limbajul internațional al muzicii a fost întotdeauna un miracol și la Mozart și la Bach și la Frescobaldi și la Porcinus sau Guillaume de Machaut sau Josquin de Prés. Aceștia sint zeii mei cei mai iubiți... pentru că au reușit să meargă la cîmpul II al muzicii, la stare, nu la acțiune. Eu cred într-o stare specială care nu este gestuală la primul grad semantic. Ieșită din tot ce trăim, ea nu mai este decelabilă, traducibilă în imediat. Arta trebuie să invite omenirea spre etajele superioare ale activității umane. Ele se ating și se crează din abstracții de frumos. Estetic vorbind, sunetul primordial, sunetul muzical nu este pantomimă a trotuarului și nici a războiului sau a societății, sau a banului... Sunetul primordial este un ocean abstract de vibrații în care noi putem găsi toate sunetele reale de care avem nevoie... Acesta este spectrul deci timbrului în care se găsesc miliarde de sunete. Sunetele sint ca planetele plutind în natură la distanțe inegale. Știm de la Pitagora că ele există.

A.B. Idealul pe care îl proiectezi îți pare foarte ambițios?

H.R. Toată istoria muzicii curge spre acest țel. Ea este un drum necesar care ne depășește; noi trebuie să încercăm să intrăm în el. Cursul nu se oprește niciodată. „Grimoer sur le spectre” — aceasta este tendința.

A.B. Muzica, configurare a unui frumos care izvorăște din rezonanța naturală a sunetului... Pledoaria are ceva din discursul fenomenologic al lui Sergiu Celibidache. Ai aflat că atunci cînd a fost aici, în februarie 1990, te-a comentat în stilul lui înimitabil? „Este unul, Horațiu Rădulescu, care are o imaginație în a inventa sunete și sonorități...”

H.R. Am o relație destul de privilegiată cu Celibidache. L-am întâlnit la Paris prin anii 69—70. Îi trimisese o partitură cu care terminasem Conservatorul: *Taaroa*, după un poem polyezian tradus de Lucian Blaga. Mi-a spus: „Vino încoace să stăm de vorbă. Cine te-a învățat atita carte?” I-am răspuns: „Am avut niște mari măestri în România. Vieru, Niculescu, Stroe, Olah...” Dar eu am inventat totul! „Aproape trei ceasuri, într-un bistro, am stat de vorbă despre un singur acord. Îl găsisem intuitiv, era un fel de paș imposibil... spre o cvintă eternă a lui Guillaume de Machaut. De altfel Machaut... e matematică astrală, nu mai e nici religie, e cosmos pur! Lui Celibidache i-a plăcut *Taaroa*, orchestrația; a vrut să o facă la Paris cu „Orchestre Nationale”, dar a cerut un număr imens de repetiții...”

(Horațiu Rădulescu mă atrage spre un univers fără limite, unde el aude viața sonoră palpitând pe orbitele cosmice, icoanele de sunet dintr-o religie imaginată, oceanul de vibrații pulsind în spectrul armonic. Cuvintarea lui lungă capătă proporțiile unei aspirații proiectate în infinit. Este în ea ceva unic, aproape magic, un fel de *Oră universală asupra lun-*

gilor noastre punți de nostalgie, cum se numește compoziția lui în care un locuitor al planetei Luna călătorește din milenar în milenar).

A.B. Te mai interesează muzica pe care o scriu alții?

H.R. Sint foarte curios să știu tot!

A.B. Pentru un autor care și-a orientat idealul spre dansul liber al valurilor de pulsații, familii de timbri din oceanul cosmic, mai contează locul unde s-a născut?

H.R. Da și nu... Cine poate să știe?

Unii spun că muzica mea sună românește. Cred că regionalismul nu are nici un sens. Are sens numai valoarea impusă de însuși destinul muzicii.

A.B. Lista operelor pe care le-ai scris este impresionantă. Le mai știi pe toate?

H.R. Nu uit niciodată nimic din obseșiile mele. E ca o boală sănătoasă. Așa... ca la Caragiale. „Curat — murdar!”

(Rîde amîndoi ca la o piesă de Eugen Ionescu).

Rezumat imposibil

Îl întilnesc pe RADU STAN după încheierea „Săptămînii internaționale a muzicii noi”. Dacă celorlalți interlocutori le-an cerut un dialog subiectiv, lui, obișnuit cu un raport critic scrutător, concretizat, îi sugerez să comenteze zilele muzicale parcurse la București.

R.S. Remarc în primul rînd că generi-cul acestui festival a existat sintagma „muzică contemporană”. E mai limpede așa. Îndepărtăm orice posibilă erodare a sensului. În particular aici e posibil să fi devenit, în timp, poforativ: s-au cîntat atîtea compoziții de serviciu, atîtea compozitori de serviciu. Dar festivalul a cuprins și muzicile unor autori remarcabil din generații dispărute. O lărgire notională necesară.

A.B. Yves Prin îmi vorbea despre o „reușită completă”.

R.S. Festivalul a creat un „eveniment”. Am trăit zilnic acest sentiment. Au fost oameni care n-au putut asculta totul și care regretau informația sau trăirea pierdută.

A.B. Cum se construiește un asemenea festival?

R.S. Există în lume, în toate domeniile, ideea de schimb. Toată viața noastră este un metabolism. În muzica de astăzi se produce, vrem nu vrem, o circulație asemănătoare. Trebuie să fie cineva care să supravegheze la ce nivel se fac aceste schimburi culturale. Și cînd persoana care organizează și somnează răspunde cu propria operă de acest nivel superior, schimburile se fac la acel nivel.

A.B. Ștefan Niculescu, directorul Festivalului?

R.S. Exact. Rigoarea selecției a făcut ca parcursul să nu aibă goluri. Media a fost foarte ridicată. Experiența și inteligența au ținut seama nu numai de partituri ci și de cine poate să le cînte. A fost o vitrină a muzicii românești: ea a expus opere care pot fi confruntate cu ceea ce se găsește ca valoare muzicală în lume. Importanță a fost ideea de unicitate. Totalitatea programelor de aici, asamblarea lor, nu putea fi concepută în alt mediu cultural. Bucureștiul și-a găsit vocația de a particulariza acest colț al Europei. Au existat și repere ale muzicii universale. Regret că trebuie să înglobez într-o singură propoziție afirmativă calitatea autorilor de anvergură internațională ca și prezentele românești substanțiale și spun... de la Niculescu la Dediu. Studenții compozitori au fost și ei încertați într-un „produs” Nemescu. Am remarcat posibilitatea de anticipare asupra unor valori: ca Laurent Cuniot, Rafael Mira, McMillan, Erico Coreggia.

Cultura franceză a marcat o opțiune pe care o doresc continuată cu același succes: Daniel Kientzy, Pierre Yves Artaud, Yves Prin, Jean Louis Vicart... Bucureștiul va putea să intre în orbita vieții muzicale internaționale cu orchestrele sale, cu dirijorii ca Remus Georgescu, Ludovic Baci care au făcut concerte marcante. Costin Miereanu, a cărui piesă s-a cîntat pină acum în trei țări, îmi spunea că versiunea de aici este cea mai bună. Lucrarea *Weil Paul Celan* de Celarianu, a fost foarte bine cîntată.

A.B. De ce n-a venit Mitrea Celarianu? Orele de dialog cu el la Paris mi-au revelat un muzician de o finețe intelectuală și umană cu totul speciale.

R.S. „Trio de Paris” o formație excelentă, lansase programul în care era cuprins cu o *Creation mondiale*, chiar în acele zile.

A.B. Discuțăm de cîteva ceasuri și știu că nu voi putea cuprinde toate numele și toate remarcile pozitive pe care mi le-ai sugerat. Începînd cu bagheta lui Corneliu Dumbrăveanu care a fîntit în plin din prima seară. Îmi spunea la început că vrei să atac viitorul!

R.S. (se destinde în tăcere...) Reușita de acum mă îngrijorează... Ca să rămînem la aceeași tensiune, eu conțez tot pe Ștefan Niculescu!

Ada Brumaru

Mama, tata, Charles Boyer, dar eu...?

ASTIA, mă rog dumneavoastră, boieri ai spiritului, înalți dregători la serviciile de cadre ale posterității, cum ne dăm mai fiecare la sfârșitul celui mai inteligent veac din câte a trăit omenetul,

astăia, scenariștii lu' mama și tata, de ce n-ar putea suride și ei fericiți, ca Sisif?

Ce i-ar împiedica, doar nu s-au sinucis cu toții, Faulkner și Scott Fitzgerald n-au ținut la Hollywood, dar atîția alții au lucrat și-au izbutit capodopera,

mai mult sau mai puțin revoltăți, total indiferenți la Camus și ai noștri, onești cît se poate și tehnicieni la șubler, ei au impus legea happy-end-ului, mărșălușii clișeu al filmului american de la care nimeni nu pleacă trist, după ce a trecut prin toate nenorocirile.

Dacă mai aveți timp, împușcați-i, dar pînă atunci, ei ne pot bate pe umăr: am scos bani frumoși cu optimismul și virtutea!

Bun, nu știți cum îi cheamă — la vremea lor scenariștii erau scriși pe generic cu aceleași litere ca pe rucherul, totul era cu cine începea castingul, totul era Charles Boyer, totul era Irene Dunne, dacă o să vă spun de Dalmer Davies sau Leo McCarey, o să vă uitați la mine ca pisicile proletare,

dar ignoranța măriiilor dumneavoastră nu-i afectează ca — în noaptea milenului, acolo sus unde se află fiecare, chiar încă nedistribuiți purgatorului sau iadului, căci sfinții sînt și mai dificili și mai indeciși decît critica — acolo, la poarta cea mai grea, să arunce o privire „en bas”, către noi,

pumnul de oameni, nu zic poporul, care convinși că marșea are și două ceasuri bune, deschidem televizoarele, după cronica parlamentară, la Telectinematică, așteptînd un film din urmă cu 52 de ani,

singurul film de la care mama s-a întors cu taică-meu, acasă, tîrziu,

nevrînd să discute nimic, „te rog, chéri, lasă-mă în pace!”, „dar de ce, de ce”, întreba sârmanul bărbat, „doar n-avem nici o legătură, nu e cazul tău, nu e cazul meu, eu nu am nici un talent în pictură și n-am nici banii lui”,

muream de curiozitate sub plapumă, ca dimineața s-a aud rîzînd la telefon, cu o prietenă, „vai, dragă, toți bărbații noștri sînt geloși pe Charles Boyer, ce putem face?”, ca după aceea să se așeze la pian și să înceapă să cînte „Sărutul” de Arditi, eu să apar în prag și s-o rog să mergem la „filmul pe care l-ați văzut aseară”, iar ea să-mi spună, printre două trîfolete, că „nu-i pentru copii, du-te și te îmbracă!”,

„de ce nu-i pentru copii?”, „ascult-o pe mama cînd îți spune că nu-i pentru copii, îmbracă-te să mergem la doamna Bauer!” (Salut, salut Soniei Larian pentru 15 mai, pentru bietele noastre corpuri care s-au îmbrăcat, mici, micuțe, la doamna Bauer, pe strada Doamnei!)

oh, incapacitatea teoretică a mamei noastre de a ne explica ceea ce peste 52 de ani avea să fie foarte simplu: „Iubirea noastră” cu Charles Boyer și Irene Dunne nu-i pentru copii, nici pentru mame, nici pentru tați, e doar pentru cei născuți sau — totuna — pentru cei care vor să se nască și să moară într-o oră și jumătate, cît durează întinerul unui film. Actorii sînt perisabili și discutabili față de forța cu care lucrează pe dinăuntru și pentru totdeauna scenariul și regizorul lui. E o forță paralizantă la care a ridicat obiecțiile inteligenței date de viața celor trăitori te pune în situația de a fi prost. Cum adică să ai obiecții la faptul acesta? Ea vine fericită să se întîlnească cu el, să hotărască ziua căsătoriei lor și cînd coboară din taxi, în plin New York, o calcă o mașină! Vorba tatălui meu către mama mea: „nu a fost cazul tău, nu a fost cazul

meu”. Totuși mama — acum 52 de ani — și eu în 1991 nu putem spune nimic în fața acestei scene la care nu pot nega că am auzit în noaptea de iunie multe televizoare închizîndu-se, făcînd inefabilul „pac”. O.K., suspecți-mă că scriu cronică pe bază de dragoste de mamă! Vin cu ultima scenă. E incomensurabilă: după accidentalul care o lasă fără picioare, ea dispăre din viața lui, dar el o regăsește. El nu știe de infirmitatea ei. Dalmer Davies pune pe hîrtie scena asta care uită de toate progresele inteligenței umane. Care progrese? Vor trece lungi minute pînă cînd el își va da seama că ea... că el... că ei... fără să le pese de noi, cei care-am citit de la Flaubert la Homer absolut totul. De ce le-ar păsa? Mie însumi, așa cum mă știu păcătos și turbat al Cine-matecii, nu-mi păsa de ei:

scena asta, pe care orice copilăș inteligent de azi ar demasca-o drept „hi, hi, hi, marmeladă!”

scena asta care nu putea ieși bine decît dac-o scria unul singur, nu spun cine, singurul căruia nu i se sinchisea că melodrama e rău fumată,

scena asta condusă de Leo McCarey, regizorul lui Stan și Bran și al Fraților Marx, căci sisifii aceia trebuiau să știe să facă orice, inclusiv să-l aducă pe Charles Boyer la picioarele ei și să-l crezi măcar pînă se aprind lumina în cinema și veilleza patului conjugal,

scena asta m-a pînă printr-un dubiu pe care doar cinema-ul îi-l poate da azi, niciodată biblioteca și cu atît mai puțin spitalul: dacă eu cel puțin — nu toți — sînt mai inteligent decît maică-mea, taică-meu, artiștii și scenariștii lor la un loc?

„Și care ar fi happy-end-ul? l-am auzit deslușit pe Leo McCarey, ca în toate filmele americane în care sfinții discută natural cu cei vii și deștepti.

Scriitori la microfon

UN ARTICOL (TVR și promovarea culturii audiovizuale, semnat R.B.), publicat pe prima pagină a „Panoramicului” de săptămîna aceasta, semnaleză un fapt îmbucurător: în cadrul Adunării Generale a Universității Internaționale de Radio și Televiziune (22—24 mai 1991), s-a apreciat că Radioteleviziunea Română „difuzează cel mai mare număr de emisiuni culturale, raportat la grilele de program ale altor radioteleviziuni”. Deținem, așadar, un invidiat loc fruntaș și grație lui România a fost aleasă ca vicepreședinte URTI, alături de Italia, Germania, Olanda și Franța. Cîștigurile de pînă acum, ce onorează colectivele de redactori, realizatori, specialiști, trebuie, desigur, nu numai menținute ci și perfecționate. Referindu-ne, astfel, exclusiv la experiența radiofoniei literare românești, credem că amploarea și diversitatea programului săptămînal ar fi încă mai eficient puse în lumină dacă orarul transmisiunilor ar accepta unele modificări, cu urmări benefice pentru conștiința a milioane de oameni. Cărțile, revistele, ziarele apar, întîrzie un timp în librării și, în sfîrșit, se epuizează. Nu toți le putem cumpăra pe toate pentru a le răsfoi sau citi în liniște dar pierderea nu este definitivă pentru că în afara circulației continue a tipăriturilor de la om la om, toți le putem găsi oricînd pe toate în rafturile marilor biblioteci. Nu același este destinul emisiunilor radiofonice. Ele se transmit, cu puține excepții, o singură dată, într-o anumită zi și la o anumită oră iar fonoteca în care se retrag doar unele dintre ele nu este deschisă publicului larg. Timpul și uitarea le înghite cu lăcomie. În aceste condiții, chemările „Panoramicului” sună mai degrabă ca un ultimatum decît ca o invitație și asemenea atîtor radioascultători am trăit adesea regretul de a nu „fi de față” la întîlnirea propusă. Reamintim aici cazul emisiunilor literare planificate, după ora 21,30, în serile de sîmbătă și duminică, emisiuni precum **Lecturi în premieră și Scriitori la microfon** ce aduc în fața microfonului creatori și creații ale momentului actual. Sigur, se va replica pe bună dreptate, cei absolut interesați vor renunța la excursii, reuniuni de familie, filme artistice și spectacole t.v. de divertisment pentru a le urmări. De ce, însă, această restrîngere riguros planificată a publicului? Dorința firească a oricărei emisiuni, chiar a ciclurilor de stabilă tradiție e de a atrage mereu noi ascultători, de a răspîndi informația pe arii cît mai extinse și nu cît mai restrînse. Mai ales atunci cînd informația este transmisă în premieră absolută. Iată de ce propunem, în această situație, modificări de orar favorabile și pentru autori și pentru ascultători. Așteptînd ca această propunere să devină realitate, am urmărit, duminică, interviul luat lui Nicolae Balotă de Carmen Velcu, un interviu dintre cele mai interesante. Tocmai de aceea nu înțelegem reticența redacției de a nu mărturisii direct, deschis unde și cînd a fost realizată această convorbire, mai ales că, probabil, circumstanțele în care s-a desfășurat Colocviul dedicat relațiilor intelectuale cu revoluția nu sînt cunoscute absolut tuturor ascultătorilor. Să sperăm că discuția cu Sorin Alexandrescu, anunțată pentru duminică 16 iunie, va beneficia, în această direcție, de o sporită transparență. Personalitate proeminentă a vieții spirituale românești, Nicolae Balotă a privit cu ochi ager de moralist incidența avangardei cu revoluția, preocupat de istoricitatea raportului și de elementele specifice pentru înfățișarea lui de azi, cu specială atenție asupra rolului intelectualului român în promovarea și apărarea valorilor. „Cuvîntul nu cade niciodată în desert” crede Nicolae Balotă, dimpotrivă, el are rolul de a stîrni lumină, de a determina mișcarea, metamorfoza opiniilor, de a modifica viitorul, ceea ce implică, bineînțeles obligatoriu, regîndirea trecutului. „Sîntem azi ceea ce ne-a produs trecutul” dar, observație imediată, „fără un proiect de viitor nu vom putea face nimic”. Am așteptat mult acest interviu și poate tocmai de aceea am avut impresia că timpul ce i-a fost rezervat a înaintat teribil de repede. Au fost ani cînd numele lui Nicolae Balotă era rostit pe șoptite. Acum vocea sa poate fi auzită fără restricții și tocmai de aceea minulele merită a fi mai încăpătoare.

Cristian Teodorescu

Antoaneta Tănăsescu

TELEVIZIUNE

Vinovăția și simțul proprietății

CU CÎTA gravitate știe dl. Hamza să pună întrebări! Și cît de solemn (dar degajat) răspunde dl. Theodorescu...

„Noi, consiliul de administrație, am decis...”, spune dl. Theodorescu, indicîndu-se cu arătătorul. Iar dl. Hamza, cu chipul său expresiv, îi pune întrebări tot una și una, de zici că acuși îl încuie pe dl. președinte. Dar cum să-l faci să se incurce pe un om atît de încercat? Pe cel care în zilele revoluției nu se lăsa dus decît cu autoblindata, pe bărbatul chibzuit, care pe 13, anul trecut, voia să sară pe fereastră cu doi agresori de git, de i-a speriat pe netrebniți cu bărbăția sa și-a scăpat nevătămat. Pe dl. Theodorescu nu-l sperie grevele, iar în revendicările de salarii vede opera unui grup de presiune. „Vom lua măsuri ferme!” mai ales că dl. Iuga nu e angajatul Televiziunii, ci numai lider sindical. Nu că i-aș cobîi dlui Theodorescu, dar primejdia nu-i vine din partea sindicatului din Televiziune, fiindcă sindicaliștii, ca și medicii, îl prețuiesc prea mult pe omul de rînd, ca să-i mai facă și ei un pustiu de bine, tîndu-i din rația de televizor. Sindicatele celelalte, care au anunțat că nu-l mai vor pe dl. Theodorescu în fruntea RTVR și pe dl. E. Valeriu în fruntea TVR, acestea sînt cu primejdia. Încît ceva mă face să văd în dl. Răzvan Theodorescu un viitor ministru al României într-o țară bananieră. Și asta cît de curînd.

Iar n-a nimerit-o dl. Brucan. Alegerile anticipate n-au ținut afișul nici măcar o săptămînă întreagă. Dl. Dijmărescu a adus vorba despre ele, în-

tr-un discurs care ar fi trebuit să constituie o expunere de motive, dar care, „în plan al ideilor”, ca să-l citez pe d-sa, n-a fost decît un monolog confuz. Nu înțeleg, deci, de ce se simțea eclipsat dl. Baltazar. După ce s-a produs puțină agitație în Parlament, iar dl. Bărlădeanu l-a chemat pe primul ministru în Senat, să dea explicații, a venit dl. Iliescu și-a făcut socoteala că nu e timp pentru alegeri. Tot dl. Iliescu ne-a dezvăluit cum conspiră **România liberă** împotriva directorului S.R.I.-ului și a d-sale. Dl. Băcanu a dezmințit afirmația prezidențială, afirmînd că își va proba dezminț, rea chiar cu interviul din *Die Welt*. Nu cunosc sursele dlui Iliescu, dar despre vreo mașină de falsificat dolari sau despre ceva droguri cînd au de gînl să-l informeze? Anul trecut, de vremea asta, n-ajmai despre dolari falși, droguri și prostituție se vorbea la TVR. Asta o făceau însă redactorii de la **Actualități**; dl. Iliescu ne avertizează doar de conspirații.

N-ar fi de mirare ca dl. Măgureanu, la rîndul său, să declare că arhiva îngropată la Berevoiești n-a aparținut Securității, ci **României libere**; firește, în aplauzele majorității parlamentare.

Fiindcă tot vorbim de aplauze, vă amintiți cine lăuda anul trecut afacerea Titan Intermecatto? Cine a facilitat înființarea întreprinderii mixte a anului '90? Spectacol, feerie cu dl. Emanuel Valeriu în rol de comper, parcă a era, nu? Și-atunci de ce reporter? Televiziunii, după ce s-au văzut trîmiși la plimbare de cutare, care a da? aprobarea, nu l-au întrebât și pe dl. Valeriu ce își mai amintește despre

această firmă. N-aveau nevoie să bată Bucureștiul ci doar să ia liftul, pînă la etajul XI. Eventual interviul cu dl. Emanuel Valeriu ar fi putut apărea în cadrul emisiunii de duminică, despre vinovăție. Directorul TVR, care nu se simte vinovat nici cît negru sub unghie că a intrerupt emisia, pe 13 iunie '90 (cine s-a uitat la emisiunea de duminică probabil că a observat că în sediul pînă al TVR s-a intrat pe 13 ca la hotel) și căruia nu-i place justiția — cred și eu! —, îndrăgostit fiind de liberul arbitru, poate ne povestește ceva despre însușirile d-sale de mijlocior de afaceri falimentare.

Dar, cum spunea dl. Andrei Pleșu, la noi vinovații nu sînt decît ceilalți. De altfel am urmărit această emisiune, bine făcută ea, cu un apăsător sentiment de **la ce bun?**, fiindcă a dezbate vinovăția și păcatul acum cînd corupția tînde să se generalizeze, cînd se fură la lumina zilei, pe alete, pare aproape ridicol. Iar cînd despre vinovăție își dau cu presupusul persoane ca dl. Theodorescu sau E. Valeriu, unul **ex cathedra**, iar celălalt angelic și pledînd pentru o ideală anarhie, nu-ți rămîne decît să te declari tu însuși vinovat de naivitate, că stai și-i ascuți.

Ceea ce mă mai mîngie e că miine, poimiine, voi deveni acționar, cum ni s-a promis miercuri, la **Emisiunea economică**, și-atunci bineînțeles că, proprietar și capitalist, mă vor interesa mai mult reclamele întreprinderilor mele și cursul acțiunilor mele la bursă, decît reflecțiile conducerii de azi a Televiziunii.

Anchetă. Starea cărții

1. Cite manuscrise existau în editură la începutul anului 1990 ?
2. Cite erau apte să vadă lumina tiparului ?
3. La cite v-ați oprit ?
4. Cite s-au publicat ? (Vă rugăm să exemplificați prin câteva titluri).
5. Există cenzură ? Cauzele nepublicării ?
6. Au existat „cărți de sertar” ? Le-ați publicat ?
7. Acest an editorial va fi mai bun ?
8. Ce preț va avea, în genere, o carte ?

GENEZE

Director :
ION VADUVA-POENARU

1-4. Editura a fost înființată la mijlocul anului trecut și ea funcționează pe lângă Clubul de la București — științific și cultural, care este, în același timp, club UNESCO și membru colectiv al Asociației Oamenilor de Știință din România. În consecință, ea adună în jurul ei oameni de mare prestigiu din știință și cultura românească, președinte de onoare al Clubului fiind acad. NICOLAE CAJAL, vicepreședinte al Academiei Române. Comitetul director al Clubului și al editurii a scos mai întâi o revistă de cultură și știință, intitulată tot *Geneze*. Ea are ca obiectiv informarea corectă și sensibilizarea opiniei publice în privința stadiului actual al dezvoltării științei și culturii, în plan național și internațional; conștientizarea marelui public privind rolul de vîrf al științei, culturii și moralei în progresul societății; dezbaterii interacțiunilor dintre toate formele de cunoaștere: științifică, filosofică, artistică și religioasă, ca singura cale de formare a unui tablou real al lumii și ca demers modern în dezvoltarea gândirii contemporane. Totodată, clubul, editura și revista militează pentru înființarea sub patronajul UNESCO a unui institut internațional, de cercetare și dezvoltare a dialogului interrelațional dintre știință, artă și literatură, ca direcție prioritară de evoluție culturală, în ultimul deceniu al acestui secol și în secolul XXI.

Drept urmare, editura a înființat colecția *Caietele Clubului de la București — științific și cultural*, în cadrul căreia vor fi publicate cărți de literatură, artă și știință. Deja se află sub tipar, într-un stadiu avansat volumul *În căutarea civilizațiilor*, care invită cititorul în spațiile diferitelor culturi din antichitate și pînă la acest sfîrșit de secol.

Tot sub tipar avem Cinci povestiri nemuritoare semnate de... Lev Tolstoi, Voltaire, Oscar Wilde, Alphonse Daudet și Wilhelm Hauff, care se adresează copiilor, la fel ca Prințul fericit de Oscar Wilde a cărei apariție a fost semnalată și de România literară. Avem însă mari emoții pentru o carte cu totul apar-

te. Ea se află în faza de a intra sub tipar și este intitulată *Anti-Necuvintele*. Vă dați desigur seama cine este autorul: Nichita Stănescu. Amănunte, la apariție. De altfel, pentru anul 1991 am încheiat un contract cu noua *Companie de Difuzare a Cărții „Arcadia”*, în valoare de peste 20 de milioane, pentru opt volume, între care se numără și *Trubadurul zărilor albastre* de Constantin Ucrain, *Totul despre cancer și Sida* (dr. Ioan Mogoș) sau *Bărbații preferă blondele* de Anita Loon, care, în ciuda titlului, este un foarte valoros roman de introspecție, avîndu-l ca personaj principal pe marele psihanalist Freud.

5-8. Trebuie să remarc că ancheta celei mai prestigioase reviste a scriitorilor, *România literară*, este, într-un anume fel, o radiografie a stadiului actual prin care trece cultura românească, a cărei stare de sănătate trebuie să ne îngrijoreze. Aceasta, pentru că în contextul formării unei piețe culturale, editurile, de stat sau particulare, sînt supuse stresului implacabil al liberalizării prețurilor, la hirtie și manoperă, care au ajuns, fără nici-un fel de îndoială, la cotele unei specule de stat. Cartea perioadei postdecembriste trebuie să aibă aer pentru a putea exista. Iar acesta este dat, nu ca în natură, de procesul de fotosinteză, ci de procesul... tipografic, de oprirea cursei contracronometru a prețurilor. Guvernul trebuie să intervină și să nu mai patroneze scumpire după scumpire, pentru că altfel este lichidat din fașă orice „nou născut”. Cine mai poate cumpăra astăzi mai multe cărți deodată, la prețul la care ele se ridică ?

O intervenție utilă s-ar impune și din partea Uniunii Scriitorilor, care trebuie să protejeze, într-un anume fel, pe membrii săi intrați în jocul economiei de piață. N-ar fi deloc rău, dacă din sumele rezultate prin plata timbrului s-ar forma un fond special destinat apariției unor cărți valoroase în cadrul editurilor particulare și stimularea editorilor-scriitori prin acordarea unor imprumuturi și chiar ajutoare. Totodată, cred că este cazul să se înființeze în cadrul Uniunii o secție specială a editorilor pentru a-i feri de cei care „pescuiesc” în apele „teritoriale” ale literaturii, dar care n-au nimic comun cu profesiunea aceasta grea și complexă din structura unei culturi.

Profil componistic

● Ambasada Olandei și Uniunea Scriitorilor au organizat în după-amiaza de 31 mai, la Casa Vernescu, un concert alcătuit din lucrările compozitorului Rob du Bois, prezent la București cu ocazia „Săptămîinii internaționale a muzicii noi”, în desfășurarea căreia s-au cîntat de asemenea unele pagini din creația sa. De astă dată, am cunoscut un mînunchi de liederuri, pe texte de Stefan George, de poetul olandez Willem-Jan Wegerif ș.a., înfățișate de tenorul (și contra-tenorul) Vladimir Deveselu și de pianistul și compozitorul Alexandru Hrisanide, primele dintre ele cu însoțirea clarinetului (Ion Nedelciu). Muzica lui Rob du Bois are aproape întotdeauna o susținere literară importantă, un cuprins de viață sesizant și comunicat cu sinceritate, o remarcabilă forță expresivă. Un exemplu îl constituie *Iertare pentru John Vincent Moon*, o lucrare inspirată de Borges și destăinuită de

pian (Hrisanide) sau al patrulea *Cvartet de coarde*, purtînd subtitlul *Independentul*, dedicat morții violente a prietenului lui Rob du Bois, sfîrșit din viață în Olanda, scriitorul român Aristide Poulpopol. Am ascultat cu emoție două mișcări ale lucrării, interpretate de patru tineri instrumentiști români — Alexandru Ganea, Marius Biclea, Ina Bicheșcu, Georgeta Beleşică — îndrumați de profesorul Dorel Pașcu, de la Academia de Muzică din București.

Concertul — la care au participat și violonistul Nicolae Georgescu, interpretînd o amplă *Sonată solo* dedicată acestui instrument de către Rob du Bois, oboista Mariana Raicu și fagotistul Vasile Macovei — s-a bucurat de aprecierea unui public sensibil și numeros, înfățișînd concludent chipul unui compozitor olandez cu o activitate și evoluție creatoare notabile, prieten al oamenilor de artă români. (A. H.)

Pe ecrane : Interviul pe scaunul electric, producție S.U.A. 1988 (cu Kathleen Turner)

Premiile Salonului național de carte și publicații literare

CLUJ, 7-9 Iunie 1991

Juriul — format din : Gheorghe Bunghez (Președintele Asociației Librarilor din România), Alexandru Cistelean, Mircea Martin (Președintele juriului), Dan C. Mihăilescu, Petru Poantă, Eugen Uricaru și Ion Vartic — a hotărît decernarea următoarelor premii :

1. Cea mai bună carte a anului : N. STEINHARDT, *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia. Suma cuvenită va fi folosită spre editarea unui pliant referitor la camera memorială de la mănăstirea Rohia.

2. Cel mai bun publicist literar : NICOLAE MANOLESCU, pentru treizeci de ani de cronică literară.

3. Cea mai bună revistă culturală a anului : se acordă ex aequo pentru APOSTROF (Cluj), EUPHORION (Sibiu) și INTERVAL (Brașov).

4. Editura anului : HUMANITAS.

5. Cea mai bună grafică de carte : Se acordă ex aequo pentru revista CORESI (Brașov) și VASILE SOCOLIUC (Editura Univers).

6. Cea mai frumoasă carte a anului : *Vom muri și vom fi liberi*, Editura Meridiane.

7. Cea mai prestigioasă editură particulară : ECHINOX (Cluj)

8. Cea mai elegantă revistă culturală : UNIVERSUL CĂRȚII (Ministerul Culturii)

9. Premiul special al juriului : PAUL GOMA, pentru volumele publicate după Revoluție în România.

10. Premiul „Rigoare și erudiție” : LAUDISLAU GYEMANT, pentru ediția critică Ion Budai-Deleanu : *Despre originile popoarelor din Transilvania*, Editura Enciclopedică.

11. Premiul „Memoria” : Se acordă ex aequo pentru ION IOA-

NID, *Inchisoarea noastră cea de toate zilele*, Editura Albatros (premiu acordat de Ministerul Culturii) și TEOHAR MIHADAS, *Pe muntele Ebal*, Editura Clusium (premiu acordat de Inspectoratul pentru Cultură Cluj).

12. Premiul „Poesis” : BALLA ZSOFIA, *Urmele armurii*, Editura Kriterion (premiu acordat de Inspectoratul pentru Cultură Cluj).

Prefectura județului Cluj acordă „Premiul Clujului” : ANTON DUMITRIU, *Homo universalis*, Editura Eminescu.

Juriul a hotărît acordarea unei diplome „Amenda” pentru cea mai urită carte (condiții tehnice de apariție) : COMBINATUL POLIGRAFIC BUCUREȘTI, pentru volumul *Amantul doamnei Chatterley* (ediția Cărții Românești).

Premiile au fost acordate de Ministerul Culturii și Inspectoratul pentru Cultură al județului Cluj.

Conferințe

● Marți, 11 iunie, în Sala Institutului „N. Iorga” din Bd. Aviatorilor, în colaborare cu Institutul Italian de Cultură din București, a avut loc conferința *Istoria Veneției între mit și realitate* susținută de prof. Gino Benzoani, titularul Catedrei de istoria istoriografiei a Universității din Veneția.

● Tot Institutul Italian organizează, marți, 18 iunie, ora 18, în str. Sf. Ștefan, nr. 3, conferința prof. Ion Dimitriu Snagov intitulată *Primele imigrări italiene în România*.

În librării

● Marian Papahagi — CUM PANĂ ȘI SEMN. Volum în colecția „Critică-Esuri”. (Editura Cartea Românească, București, 368 p., 55 lei).

● Costache Anton — CASTELUL DIN VIS. Schițe și povestiri. (Editura Ion Creangă, București, 252 p., 59 lei).

● Nicolae Dabija — ARIPĂ SUB CĂMAȘĂ. Versuri : selecție de Andi Andrieș. (Editura Junimea, Iași, 146 p., 45 lei).

● Iosif Sava — SONORITĂȚI AMERICANE. Jurnal de călătorie (Editura Uniunii Compozitorilor și muzicologilor, București, 312 p., 76 lei).

● Mircea Parasehivescu — PĂCĂT SOCIAL. Versuri. (Editura Litera, București, 80 p., 25 lei).

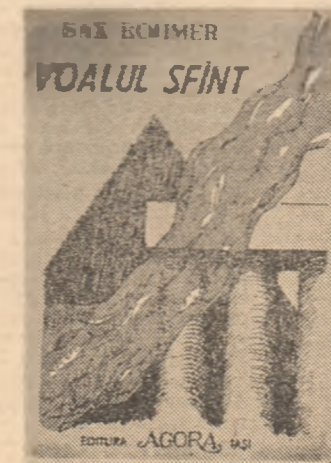
Noi apariții în Editura Univers

● JANE AUSTEN — *Epistolar*. Lady Susan, traducere, prefață și note de Virgil Leifer (304 pag., 58 lei).

● * * * — *Trepțe de jad*. Antologie de poezie chineză clasică SHI, traducere, selecție, prefață și note de Florentina Vișan (270 p., 72 lei).

● A.R. AMMONS — *Poeme (1951-1971)*, traducere de Petronela Negoșanu, prefață de Dan Grigorescu (100 p., 64 lei).

● ALLA DRABKINA — *Marina*, roman, în românește de Inna Cristea (464 p., 75 lei).

● Sax Rohmer — VOALUL SFINT. Traducere de Virgil Florescu. (Editura Agora, Iași, 102 p., 26 lei).

Calendar

● 16 Iunie. S-au născut : A.E. Baconsky (1925), Ștefan Agopian (1947). Au murit : Anta Raluca Buzinschi (1983), Gh. Catana (1983).

● 17 Iunie. S-au născut : Victor Papilian (1888), I.E. Torontiu (1888), Ion Th. Ilea (1908), Sotó András (1927), Valeriu Bucuroiu (1934).

● 18 Iunie. S-au născut : Al. Călinescu (1908), Alexandru Raicu (1914), Ion Lungu (1921), Traian Olteanu (1941).

● 19 Iunie. S-au născut : Ștefan Zeletin (1882), G. CALINESCU (1899), Vitalie Ciuc (1925), Puzstai János (1934).

● 20 Iunie. S-au născut : Miron Pompiliu (1848), Gabriel Dona (1877), Horia Furtună (1888), Al. Hodoș (1893), Aurel Baranța (1913), Janoshazy György (1922), Valentin Șerbu (1933).

● 21 Iunie. S-au născut : Al. I. Ștefănescu (1915), Silvan Iosifescu (1917), Eugen B. Marian (1921), Erika Hubner-Barth (1932). A murit George Ivașcu (1988).

● 22 Iunie. S-au născut : Petru Rezus (1913), Ion Oarcăsu (1925), Lida Istrati (1941). Au murit : I. L. CARAGIALE (1912), St. O. Iosif (1913), Horia Botca (1948).

● 23 Iunie. S-au născut : Alexandru Odobescu (1834), Ovidiu Papadima (1909). A murit Marin Iorda (1972).

● 24 Iunie. S-au născut : Ana Ioniță (1914), Petriche Dima (1932), Sânziana Pop (1939).

BORGES - SÁBATO

Cuvinte pentru mai apoi

Textul de mai jos cuprinde câteva din cele mai interesante pasaje ale unei ample conversații care a avut loc între Ernesto Sábato și Jorge Luis Borges, cu cîțiva ani în urmă, la stăruința lui Orlando Barone. El este reprodus după ABC literario din 26 mai 1990 și face parte din volumul Borges-Sábato, ieșit încă în Spania.

Sábato. Mi-ar face plăcere să stau de vorbă cu dumneata despre Quijote.

Borges. Trebuie să știi, Sábato, că mi-am schimbat mult părerea în legătură cu Quijote.

Sábato. Și ce părere ai acum?

Borges. N-ar trebui să spun, nu-mi place să-l critic, însă Bioy Casares m-a influențat mult: îmi vorbea întotdeauna cu dispreț despre cartea aceasta iar azi îmi dau seama că greșea. Cred că Cervantes a creat un personaj, pe Alonso Quijano, care rămîne de neșters în literatură. Și cred că trebuie să-l judecăm după alte criterii. Un fapt pe care l-a remarcat Coleridge îmi pare exact: el spune că aventurile lui Quijote nu au nici o importanță, adeseori cititorul simte plăcerea să recitească același capitol iar nu să continue lectura. Nu ceea ce urmează să se întâmple este important. În realitate, am avea o singură situație ce se repetă, aceea a unui individ trăind într-o lume de rind, prozaică, o lume care îl contrazice. Personajul acesta este un ins ridicol dar, în același timp, venerabil și iubit.

Cred că n-am fost nedrept cînd credeam, într-o vreme, despre Quevedo că era mai bun decît Cervantes. Quevedo poate că era scriitor mai bun judecîndu-l pagină de pagină și rînd de rînd. Dar în ansamblu îl este infinit inferior, deoarece n-a izbutit niciodată să creeze un personaj precum Quijote. Cervantes nu avea nevoie de marea iscusință a lui Quevedo, avea în schimb intuiția, genialitatea care lui Quevedo îi lipseau. De aceea, dacă pînă nu demult am fost nedrept cu Cervantes, acum aș vrea să se știe că-mi mărturisesc greșelile. Tot astfel credeam că Lugones era superior lui Darío. Cu toate acestea, știu că Lugones îi e superior lui Darío precum Quevedo lui Cervantes. Nu mă îndoiesc că Lugones ar fi putut corecta o pagină a lui Darío, dar nu ar fi fost în stare să o scrie. În acest fel îl era superior Cervantes lui Darío.

Sábato. Nu mă surprinde foarte mult ceea ce-mi spui, Borges. Cred că părerea dumitale de acum exista, în germene, în chiar primele pagini pe care le-ai scris despre Quijote. Spuneai într-un eseu că Quevedo este cel mai mare făurător de limbă. Dar adăugai numaidecît: „Însă Cervantes...”, cu foarte melancolice puncte de suspensie. Într-o lucrare pe care am scris-o despre dumneata spuneam că așa cum există doi Flaubert, există și doi Borges: unul îl admiră pe Quevedo iar celălalt se descoperă în fața lui Cervantes. Dar aș vrea să aduc o precizare și anume una referitoare la problema formei și la aventuri. Pentru mine, dacă Quijote este o operă genială, una din cele două sau trei, cele mai geniale din cite s-au produs vreodată, este pentru că Cervantes a spus ceea ce avea de spus și în forma în care trebuia s-o spună. Pentru că nu putem să separăm forma de fond. Tocmai de aceea am socotit absurdă și pedantă afirmația lui Groussac.

Borges. Eu susțin același lucru, partea a doua este mai bună.

Sábato. Bun. Dar să revenim la Coleridge și la această afirmație hazlie care cred că-i aparține: „Păcat de Quijote că nu l-a scris un englez”. Coleridge îi reproșează lui Cervantes faptul că personajul are o serie de aventuri destul de dispensabile. Eu cred însă că don Quijote este ansamblul aventurilor lui sau nu este nimic.

Borges. Dar personajul este mai important decît ceea ce i se întîmplă.

Sábato. Quijote este ceea ce i se întîmplă, e definit prin lucrurile care i se întîmplă, cum ar spune un fenomenolog. Și totuși, partea a doua este într-adevăr mai bună. Poate că pe cînd scria prima parte Cervantes era complexat de mediul literar. El știa că era un scriitor al străzii și voia să dovedească unor scriitori precum Quevedo că scrie bine.

Borges. Lumea de atunci îl vedea ca pe un sol de „best-seller”. Gracián scrie As-

cuțimea și arta minții și nu îl menționează pe Cervantes.

Sábato. Atunci insist asupra faptului de „a scrie bine”. Cum adică „a scrie bine”, ce vrea să zică acest „a scrie bine” dacă Cervantes nu a scris bine Quijotele. Dacă a izbutit să facă o operă monumentală despre care vorbim pînă în ziua de azi, aceasta se datorează faptului că scria bine și cit de bine încă! Pe de altă parte, să zicem că am admite că personajul a eșuat datorită aventurilor lui, dar atunci cine l-a împiedicat pe un alt scriitor, mai bun, să-l reia și să facă din el o mare operă? O operă mai bună nu s-a scris niciodată.

Borges. Așa e, fiindcă acel Quijote a tribuit lui Avellaneda, și pe care nu l-am citit, se zice că e prost.

Sábato. Shakespeare relua ideile ratate de scriitorii mediocri și a scris totuși marile lui drame. Și-acum vin și-l întreb pe Coleridge: cine l-a împiedicat pe vreun englez să scrie acest Quijote ratat de Cervantes?

Borges. Îmi vine în minte momentul cînd Sancho și-a recăpătat libertatea și cînd înțelege că e mai bună decît ceea ce a pierdut și începe să însire o serie de lucruri de care nu a avut parte...

Sábato. Și momentul acela în care Quijote se sanchizează, pe insula Barataria iar Sancho se quijotizează. Patețismul, tristețea grotescă a acelei șederi la castel...

Poate că eu sint mult prea sentimental. Dar te rog să-mi spui dacă nu îți s-a întîmplat uneori să lacrimezi citînd această carte.

Borges. Cum să nu, mai ales citînd partea în care se povestește întoarcerea lor în sat. Este foarte tristă. Am ținut odată o conferință la Biblioteca Națională, comentînd cu acel prilej ultimul capitol al cărții. Nepotul meu, Luis, citea cite un paragraf pe care eu apoi îl comentam. A fost un moment, mai cu seamă cînd autorul spune: „Alonso Quijano, acoperit de lacrimile și de jalea celor ce-l înconjurau, își dădu duhul, vreau să zic că muri”, care m-a umplut de tristețe. Cînd eram copil simțeam că într-o astfel de împrejurare, cînd îl murea personajul, Cervantes ar fi trebuit să scrie o frază grandioasă. Cu toate acestea, n-o face. I-a murit prietenul iar el nu scrie decît atît: „vreau să zic că muri”.

Sábato. S-ar părea că acesta ar fi înțelesul lui „a scrie bine”.

Borges. Sigur este că Cervantes nu și-a dat seama niciodată că scria bine. Dar asta nu ne privește pe noi. Important este că în această frază se află pecetluită emoția autorului. În schimb, cînd Hamlet spune: *The rest is silence* simțim la Shakespeare o intimă indiferență.

Barone. Pe lângă Quijote, care rămîne de neșters, ce alte cărți, ce scriitori te-au marcat, Borges?

Borges. Stevenson, Conrad, Flaubert..., și Cervantes deoarece eu am luptat împotriva propriei mele păreri greșite iar el a supraviețuit zadarnicelor mele încercări așa cum va supraviețui Tolstol traducerilor.

Barone. Dar pe dumneata, Sábato?

Sábato. E greu de ales cînd te-ai interesat întreaga literatură. Pe urmă, sint

autori pe care poate că-i omiți inconștient și tocmai ei te-au marcat cel mai profund. O frază, o mică frază poate avea o mare putere asupra noastră fără să ne dăm seama.

Urmează o pauză după care Borges, care a rămas gînditor, își amintește faptul că nici Quevedo nici Góngora nu l-au recunoscut pe Cervantes iar prezentul, iată, a modificat această scară de valori.

Dar nu crezi, Borges, că aici de vină era nu numai nepăsarea ci și resentimentul? Ei nu se puteau suferi. Lope, ironizîndu-l pe Góngora definea lovitură de pumn: „afirmare de pumn închis în pace opusă cu irascibilă superbie” (Risete). Nu-și vedeau nimic altceva în afară de defecte; nu-și vedeau virtuțile. Bunăoară versuri ca acesta al lui Góngora: „Calul-un vifor, cuprins e cînd zboară în colb arzător, în foc colbit”.

Borges. La Góngora totul se susține pe emoție. Cit despre găselnițele lui... Spunea Bernard Shaw despre O'Neill: „Singura noutate pe care o aduce sint noutățile, și ele sint șubrede”. Dar O'Neill aducea într-adevăr ceva. Cînd am citit *Marele dumnezeu Brown* mi-am spus că era o mască a puerilității. Dar la cîtva vreme am văzut un spectacol și am plîns. Ceea ce înseamnă că piesa era făcută pentru a fi văzută la teatru iar nu pentru a fi citită.

Sábato. Așa este. Și apoi O'Neill era mai sensibil decît Bernard Shaw.

Borges. Iar cu acesta mi s-a întîmplat tocmai pe dos: cînd l-am citit m-a emoționat, dar de la piesele lui jucate la teatru n-am ieșit cu nimic.

Borges. Știi, Sábato, mă gîndisem la o temă pentru azi. M-am gîndit că am putea să vorbim despre cum scrii dumneata un roman și cum scriu eu o povestire. Ce zici? Incepe dumneata mai bine.

Sábato. E frumoasă, e bună. Dar mie mi-e cam jenă. Nu vrei să începi dumneata, Borges? Și-apoi întotdeauna se povestește mai repede o povestire decît un roman, nu-i așa? (zîmbește, la fel și Borges). E un lucru despre care te-aș ruga să vorbești printre altele pentru că s-a făcut o întreagă literatură în jurul acestei discuții — dacă e mai greu să scrii povestire decît roman. Mie, această discuție mi se pare absolut bizantină.

Cred, în primul rînd, că delimitarea absolută între povestire și roman este cam arbitrară. Dar există deosebiri dacă avem în vedere arhetipurile: fără îndoială că *Război și pace* este un roman iar *Bartleby* este o povestire. Cit privește procesul scrierii, sint de aceeași părere cu Borges. Cred că ceea pată despre care vorbea Conrad este mai totdeauna o bună metaforă. Ceea ce descopăr eu mai întîi este un continent difuz.

Borges. Da, e mai bine să folosim cuvîntul a descoperi decît a inventa.

Sábato. Cînd vorbește despre creația literară, Bergson spune un lucru foarte adevărat. El afirmă că se pleacă de la o intuiție cu totul obscură dar globală, că după aceea ea e dezvoltată prin analiză, pentru a ajunge, la urmă, la o intuiție ultimă care este infinit mai bogată. Nu-mi amintesc întocmai cuvintele lui însă mi-a rămas întipărită această concepție, pe care am putea-o numi dialectică, a creației. Pe scurt, cred că se pleacă întotdeauna de la o intuiție a totalității.

Desigur, romanul este atît de întins comparativ cu povestirea încît ceea ce va cuprinde el între începutul și sfîrșitul acestei insule difuze, abia întrevăzută la început, este greu de pronosticat. Ar fi foarte riscant și nesigur. Ne cere Barone să ne dezvăluim propria experiență și ca atare mă văd obligat să spun ceva. Bunăoară, eu am scris un roman foarte lung care se cheamă *Despre eroi și morminte*. Nu știam, cînd l-am început, ce va cuprinde el. Dar de la bun început știam că va exista o legătură incestuoasă, deși n-o vedeam încă limpede, și nu vedeam nici dacă incestul se va produce între frate și soră sau între tată și fiică. La început el s-a produs între frați, apoi fratele a devenit tatăl, însă obsesia fraților mi-a rămas să mă apese pînă într-atît încît a răbufnit trei-sprezece ani mai tîrziu în *Abandón*. Dar mai departe: mai știam sigur un lucru — că la sfîrșit, fiica sau sora își va ucide fratele sau tatăl iar după aceea va incendia Miradorul. Fiindcă această întimplare m-a atras din prima zi. Aceste obsesii inițiale, ce-mi dădeau mie începutul și sfîrșitul romanului, trebuie respectate tocmai pentru că sint obsesii, adică viziuni profunde asupra unei realități pe care aproape că nici nu izbutim să le deslușim. După cum se poate vedea, cel puțin în cazul meu, finalul trage, ca să zic așa, totul înspre el. Cred că prin această ficțiunea e aidoma vieții deoarece și în viață ne călăuzim înspre anumite feluri obsesive.

Borges. Da, e un mecanism.

Sábato. Ca la ceasornic, determinismul care merge din urmă înaintea. La om e de-a-ndoaselea, dinspre înaintea în urmă. Fatalitatea este un am tras de un destin, fără a fi minat de vreo cauză. Dar revenind la problema creației romanești, cred că lucrul fundamental este personajul. Insula pe care o zărim la început departe e locuită de oameni și curios e că acești oameni pe care-i întîlnim pe măsură ce ne apropiem sint ipostaze ale autorului; e ca și cum fantomele lui l-ar aștepta aici. Cînd Dostoievski ajunge pe insulă, se întîlnește cu propria-i persoană în dublu și triplu exemplar: nu numai Raskolnikov, ci prostituate, generali, escroci care îl reprezintă și îl trădează în același timp. Or, în acest sens orice roman este o autobiografie, iar nu în sensul trivial și literal al cuvîntului. Personajele romanului sint tot atît de autobiografice ca și acelea ale visului, chiar dacă sint monstruoase și aparent într-atît de necunoscute încît îl sperie chiar pe visător. Cervantes nu e numai Quijote, ci și Sancho și Teresa Panza și Dulcinea și Maritornes și Ducele.

Borges. Eu îmi ziceam că întreaga carte este o pledoarie a celorlalte personaje, a înțeleptilor, împotriva lui don Quijote. Este evident că odată încheiată lectura, simpatia cititorului e de partea lui Quijote, nu de partea celorlalți.

Sábato. Da, de acord. Vrei să spui că iubim la Cervantes latura lui quijotescă. Dar autorul este cite puțin în toți.

Borges. Da, e-adevărat, dar e mai mult în Quijote. Și în Quijote se vorbește despre Cervantes, nu-i așa?

Sábato. Da, bineînțeles, e primul roman deschis care s-a scris, poate. Dacă exceptăm Biblia (ride) unde se vorbește despre Dumnezeu. Dar revenind la ceea ce mă întreba Barone, vreau să spun că am încercat și un fel de provocare, mai cu seamă acolo unde vorbesc la persoana întîi. Pentru că riscam ca cititorul superficial să considere spusele și faptele mele pur și simplu autobiografice. În realitate, cînd apar la persoana întîi, nu există aproape nici un fapt care să fie real: totul e imaginat pînă la delir. Ca atunci, de pildă, cînd mă preschimb în Iliac. Socoteam că acest gen de „fapte” ar trebui să fie o avertizare sau o cheie, însă am impresia că mulți nu și-au dat seama. Iar aici aș vrea să spun ceva în legătură cu vechea problemă a naturalismului. Am pus alături episoade strict naturaliste și episoade complet fantastice, fiind singura posibilitate de a le face demne de crezare pe cele fantastice. Aceste „fapte” naturaliste, cu toate că erau fictive, trebuie că i-au ajutat pe unii să creadă în faimoasa autobiografie. Dar era un risc pe care mi l-am asumat deplin conștient, intrucît eu cred că scriitorul este dator să facă ceea ce consideră autentic și ca urmăre să nu cedeze nici măcar în fața pericolelor celor mai probabile. Detaliile „naturale”, deci, sint puse în roman pentru a crea credința în ficțiunea întregă, mai cu seamă în părțile ei cele mai delirante.

În românește de
Angela Martin

Rinoceri jormanezi?

le publice: n-am făcut-o nici eu... Nu s-a supărat defel și am discutat seri în șir despre toate aceste tabu-uri de care nereușind să ne eliberăm, dragă Dorin, spunea el, liber cu adevărat nu va fi spiritul nostru. După o vreme, mi-a trimis *Les fantômes de la peur chez Eminescu* ou *Comment devient-on révolutionnaire de profession*. (Ausborg — München 1988): „Pentru Dorin, cu drag, de la un admirator (în fond) al lui Mihai Eminescu...”

Da, în fond...

În fond și-a iubit neamul, a fost mîndru de valorile sale, dar dragostea lui era una, aș îndrăzni să spun, eroică: noima ei o dădea scrutarea fără cruțare a tot ce-a mințat și continuă să mineze posibilele impliniri majore ale unui popor de care nu s-a lepădat. Se poate spune că Ioan Petru Culianu visa o terapie șoc pentru a vedea un bolnav iubit revenindu-și odată în fire. Dar cîți dintre noi, avut-am puterea să nu ne „revoltăm” la cititul unor asemenea rînduri?

„Românul, între alte nocive vocații evlavioase, o are în mod definit pe aceea a mințurii. Ceaușescu a pozat de la început în mintuitor al neamului; în 1968 l-au crezut, pentru scurtă vreme, mulți dintre noi: astăzi când domina lui de aproape 25 de ani a devenit una din paginile cele mai rușinoase ale istoriei României continuă să joace cartea mințurii neamului. Când nu mai poate invoca Basarabia, invocă Transilvania. A dezbinat pe toți, punînd inteligența nedezvoltată a unora dintre români să se lupte cu oarbă iubire pentru o patrie care, sub Ceaușescu, e nu numai vitregă, ci deșăntată. Nebună. [...] căci România suferă de o cronică lipsă de inteligență, iar la aceasta nu există alt medicament decît inteligența însăși. Trebuie însă administrat repede, căci altfel pacientul care de mult horcăie în agonie, sfărtecat de călăt. va succomba definitiv înainte de a intra pe masa de operație.”

Cu două luni înainte de-a fi ucis, mă suna să-mi propună un text pentru *Agora* — *Cultura română*. Mă prevenea că textul este „un scandal” și-mi mărturisea durerea ce-l împinsese să scrie acest text, din nou unul fără crutare. Cînd a fost ucis, corectura textului se afla de cîteva zile pe biroul meu. Iată nota ce însoțea textul:

„Paginile de mai jos au fost scrise în 1982 și, sunînd prea radical, nu au găsit până acum nici un loc de publicare. Dacă am hotărît să le dau publicității este pentru că mi se pare că reflectă bilanțul cultural al unei ere nimicitoare: era-lumină a lui Ceaușescu.”

Cred, într-adevăr, că distrugerea culturii române operată de comunism a fost totală. Dar am încredere nemărginită în potențialul creator al generațiilor de mâine. Dacă viitorul politic și social al României nu mi se pare de loc limpede, cred însă că în haosul actual se nasc fermenteții unei libertăți creatoare care-și va da, desigur, roadele în cultură.

De aceea public aici, nu întimplător în *Agora*, pagini scrise acum aproape zece ani, cu bucuria de a ști că dezastul cultural pe care-l semnalăm atunci nu este ireversibil.”

Printre banalitățile scrise de unii gazetari americani la moartea lui Ioan Petru Culianu este și aceea că, absorbit de munca sa științifică, marele erudit ar fi fost un spirit total apolitic, neinteresat de domeniul cu pricina. Nimic mai fals! Deși nu-și dedica timpul elaborării de analize politice, a scrutat fenomenul politic cu intensitatea unei raze laser. Rezultatul era, deseori, extraordinar — prin precizia diagnosticului, lipsă de complezențe și, nu în ultimul rînd, o excepțională capacitate de a simți viitorul, semn al unei profunde cunoașteri a trecutului și prezentului.

În vreme ce politologi de meserie, analiști politici reputați cădeau în capcana Revoluției române transmise, în direct, de televiziunea română „liberă”, nouă luni înaintea acelei memorabile transmisii live, în martie 1989, Ioan Petru Culianu publica, în volumul *La Collezione di smeraldi* (Editoriale Jaca Book spa, Milano) o proză scurtă intitulată *L'Intervento degli zorabi in Giormania*.

Ce va să zică Giormania?

„Giormania este o țară în care toate

numele majorității locuitorilor se termină în an. Și cum numele scriitorului Boba, fondatorul SLOMJ (Sindicatul liber al oamenilor muncii din Jormania) făcea excepție de la această regulă, autoritățile au insinuat că el era evreu sau baltic. După cîteva luni de prigoană, a fost expulzat din țară.”

I-am cerut lui Ioan Petru Culianu, pentru *Agora*, o variantă în limba română. Mi-a dat-o în cîteva zile. A apărut în *Agora*, Volumul 3, nr. 2, iulie 1990, sub titlul *Jormania liberă*. Nu multă vreme după aceea a început să primească amenințări cu moartea. Simplă coincidență? Nu este exclus, dar ia să ne reamintim cîteva paragrafe din *Jormania liberă*, text ce are structura unei... cronici literare:

„Majoritatea recenzițiilor au remarcat pînă acum lipsa de respect a lui Boba pentru cîteva din eroii revoluției, insinuanțele sale privind relațiile lor strănse cu Imperiul Maculist, cât și atitudinea lor deseori lingușitoare față de președintele Gologan” [...] „Oare, se întrebă Barban, are un transfug dreptul de a ne judeca pe noi, cei care am îndurat restricțiile regimului Gologan, abuzurile domniei Morțu, violențele și execuțiile sumare ale lui Jacan? Oare un întreg popor poate fi acuzat de complicitate? La aceasta, părintele trapist Lampan, amic al defunctului patriarh Ananghia, adaugă lipsa de sânge jormanian autentic în vinele lui Boba, proveniența lui dubioasă, baltică, dacă nu cumva aztecă. Numai un adevărat jormanian poate înțelege sfînta tradiție a acestui pămînt, vîrfurile albastre ale Cartanilor și alte asemenea dumnezeiești peisaje și simțăminte. (Părinții Ananghia și Lampan fuseseră membri ai Gărzii de Lemn și partizani ai politicii naționaliste a lui Gologan. Articolul lui Lampan a apărut în cotidianul European, publicat de Butan. Deși probabil coincidențe, aceste amănunte trezesc, desigur, puternice asociații între trapiști, politica sovîină a lui Gologan, Garda de Lemn, și alte asemenea dumnezeiești cuvinte și simțăminte.)”

MERGEM mai departe? De ce nu? „Să ne întoarcem la cartea lui Boba. În primul capitol, intitulat «Eroare judiciară?» (dar e vorba de o eroare pe dos, în favoarea inculpatului), îl întîlnim fără voia noastră pe căpitanul Marșan, «bestia de la Mistiș», un membru al Secanului (poliția secretă de tristă amintire) care a tras în mulțimea adunată în Piața Libertății. Boba constată că Marșan, deși condamnat la închisoare pe viață de guvernul Șarman-Maman, a fost eliberat după numai opt luni. Pensionat cu onoare (Statul oferindu-i o strîngere de mîna și o colecție legată a revistelor *Penthouse* și *Hardore*). Marșan a murit într-un accident de vîntoare, întîmplarea făcînd să fie împuscat din greșeală tocmai de un fost coleg din Secan. Pînă aici nimic nu pare alarmant. Lu-crurile se complică atunci cînd Boba publică o fotografie (din documentarul unui reporter francez), unde un personaj deghizat în păstor arată presei internaționale cadavre crîncen mutilate de Secan. (După cum știm, aceste cadavre, care serviseră pentru disecții studenților de la facultatea de medicină din Mistiș, nu erau victimele Secanului. Vederea lor a suscitât extremă oroare telespectatorilor de la *Maculburg la Malzapan* și la Paris). Boba pretinde că acest păstor nu era nimeni altcineva decît căpitanul Marșan deghizat.”

Ce de coincidențe!

Colecția revistei *Penthouse*, exact revista în care, în 1991, cunoscutul publicist american Tad Szulc avea să publice un articol consacrat Internaționalei a V-a, adică organizația internațională a foștilor securiști din Bulgaria, Cehoslovacia, RDG, Polonia și Ungaria, creată în toamna anului 1989 și dispunînd de un fond de 25 miliarde dolari!

Dar să ne întoarcem la textul lui Ioan Petru Culianu:

„Capitolul doi ne poartă către momentul cel mai exaltant al revoluției: președintele Gologan urlînd, strîmbîndu-se (și făcînd cu brațele gestul acela caracteristic de a trage apa) după obiceiul balconului Palatului regal din inima Jorjanului, întrerupt dintr-o dată de

huiduielile mulțimii. Toate televiziunile lumii au transmis această scenă, ca și apariția spontană a marilor panouri împotriva lui Gologan. Boba afirmă că doi oameni au nevoie de șase ore pentru confecționarea unui singur panou, punînd sub semnul îndoielii spontaneității lor. Și mai convingător sînd a doua supoziție a sa, anume că huiduielile împotriva lui Gologan nu erau de la mulțime, ci veneau din aceleași difuzoare de unde se înălțaseră urale cîteva secunde înainte. Într-adevăr, vreme de peste douăzeci de ani Secanul nu conta pe entuziasmul rebegit al mulțimii flămînde, înrăite și impotente, ci punea direct benzi de magnetofon cu urale care să mîngîie plăcut urechile lui Gologan și să arate simțămintele delirante ale ponorului față de Conducătorul său iubit. Evident, benzile de magnetofon fuseseră schimbate. Și Boba se întrebă: cine a schimbat benzile?”

Chiar așa, domnilor Caraman și Măgureanu, Vlad și Voican, chiar așa domnilor... Șarman și Maman, cine a schimbat benzile? Cine a declanșat simulările de foc electronic?

Iată și finalul extraordinarei satire semnate de Ioan Petru Culianu:

„Nu ne rămîne decît să încheiem cu un semn de întrebare. Dacă ipoteza lui Boba este corectă, aceasta înseamnă că poporul a fost tras pe sfoară. După cum spune însuși răposatul Șarman, fost dictator în continuare al Gologan și cunoscut pentru un anume cinism în-născut: «Dar oare nu asta e funcția esențială a poporului?»”

Unii continuă să se întrebă: „Totuși, cine și de ce l-ar fi ucis tocmai pe Ioan Petru Culianu?”

Alții, mai siguri pe el, și luînd Jormania, cuplul Șarman-Maman, Garda de Lemn și conivențele ei cu Secanul, gazeta *European* și Imperiul Maculist — ca să nu mai spun de existența tuturor acestor Barban, Jacan, Ananghia și Lampan, Butan și Marșan — drept simple ficțiuni literare, au și dat un răspuns definitiv: „Ce să-i faci? Chicago rămîne Chicago: Al Capone, Dillinger, crimă și iarăși crimă...”

CU DOUĂ ZILE înainte de a fi ucis, Ioan Petru Culianu mă suna să-mi spună că a renunțat, totuși, la a mai pleca în România, în Iunie; lăsa baltă, deci, planul de a-și revedea mama chiar și pentru cîteva zile; trebuia — și asta nu-i plăcea de loc — să-și ia înapoi promisiunea făcută sorei sale, Tereza, și cumnatului său, Dan Petrescu. Prea se întefisera, în ultimul timp, amenințările cu moartea, mai ales după interviul dat revistei „22”, amenințări pe care la început se și jena să le ia în seamă. Mă întreba, încă o dată, eu ce cred; cine ar putea fi în spatele acestor amenințări? Azi ne întrebăm deja cine se află în spatele crimei.

Mie unuia nu-mi rămîne decît să mă reamintesc un paragraf din *Jormania liberă* referitor la sfîrșitul unuia din personaje:

„La funeralul său, în 1994, a oficiat însuși patriarhul Ananghia, înconjurat de o echipă de sfinți trapiști care împreună ar fi putut lua conducerea și a Gărzii de Lemn și a partidului comunist. Nu s-a știut niciodată de ce a murit (nici Boba nu știe).”

... Tot ce știm este că sîntem în 1991, la numai zece zile de lauciderea lui Ioan Petru Culianu. E timpul să ne întrebăm, deja, ce ne va aduce anul 1994 invocat de el?

Vor mai supraviețui încă o dată rinocerii jormanezi, fie ei îndesați în spîlăhosene verzi, fie deghizați în Scufițe roșii?

Chiar vor fi existînd?

Cîți din ei sînt membri ai Internaționalei a V-a și de cînd?

Există ea, această Internațională?

Unde se termină literatura și unde începe realitatea?

Crimă. Și pedeapsă?..

Dorin Tudoran
Washington, 1 iunie 1991

MARȚI, 21 MAI, în jurul orei 13, un glonț pornit dintr-un pistol automat, calibrul 25, punea capăt — după numai 41 de ani — vieții eminentului cărturar Ioan Petru Culianu, profesor de Istoria religiilor la *University of Chicago*. Într-un ceas mai liniștit, oferind răgazul necesar bilanțurilor tragice, s-ar putea afirma că azi pare unora ușor hazardată să nu mai șocheze chiar atît de mult — „După asasinarea lui Iorga, uciderea lui Culianu reprezintă cea mai mare crimă împotriva culturii române”.

Într-adevăr, cel puțin prin erudiția coplesitoare, extrem de diverse și mereu reinnoitele domenii de interes științific, prin amplitudine spirituală, Ioan Petru Culianu s-a aflat în aceeași ligă cu cel ucis în 1940 de legionari.

Astăzi, 1 iunie, organele de anchetă continuă să „joace cu cărțile foarte aproape de piept”, nelăsînd, adică, presei nici un fel de șansă de-a afla „mai mult decît trebuie” ori „mai mult decît se știe”. Cît trebuie știut în afara cercului strîmt al organelor de anchetă și ce știu ele, de fapt, la ora la care scriu aceste rînduri, vom afla, poate, ceva mai tirziu; dacă vom afla vreodată...

Pentru a se trimite glonțul în creierul ce deranja atît de mult, a fost ales locul de naștere al creierelor celor considerați de Ioan Petru Culianu, în atîtea texte memorabile, nimic mai mult decît niște descieri: un W.C. Defecția nu se simte în largul ei decît în mediul ce o face posibilă.

PE CIT de delicat și prevenitor în viața de zi cu zi, pe atît de transant era Ioan Petru Culianu în prezențele sale publicistice. Într-un omagiu adus lui Eugen Ionescu (*Ionescu, mintuitorul*, *Agora*, Volumul 3, nr. 1, februarie 1990), disprețul pentru rinocerita de orice culoare era reafirmat cît nu se poate mai „șocant” pentru reprezentanții speței în discuție:

„Pe vremea cînd Ionescu spunea NU!, țara avea deja tot felul de mintuitori, unul mai bun decît altul: partidele politice, Garda de Fier, regele Carol, biserică ortodoxă, ba chiar Nae Ionescu ori Nichifor Crainic. Erau mai mulți mintuitori decît mintuiri. Pînă la urmă s-au omorît între ei, lăsînd să ne mîntuie armata română, apoi nemții, apoi armata sovietică. Știm cu toții cîte mintuiri au urmat pînă la mîntuirea supremă a lui Ceaușescu. Știm cu toții cum românii aplecați congenital spre mîntuire (și mulți au fost și sunt aceștia) au trecut din mîntuire în mîntuire, schimbînd culorile ca mînușile, ba înverzindu-se, ba înroșindu-se la fîp-tură. Se spune că la asta s-ar referi Rinocerii lui Ionescu... și desigur se referă la asta, și la multe altele.”

Supremul cîștig pe care-l smulsese vieții și culturii a fost de-a vorbi într-o libertate năucitoare despre orice. Inclusiv despre poporul în care se născuse. Pentru cei care înțeleg prin patriotism interminabilele fraze sfîrșitoare ori incapacitatea celor mai mulți dintre noi de-a rosti adevăruri... inconfortabile, Ioan Petru Culianu era o dovadă stînjitoare că mai avem ceva drum pînă la a fi liberi de prejudecăți. Cu un an în urmă îmi trimisese — „spre consultare” — două texte despre Eminescu. Nimeni nu a îndrăznit să i

Anul Mozart, in continuare

● Șapte stații ale metroului din Bruxelles au vibrat la 17 aprilie în sunetele muzicii lui Mozart. Cinci grupuri de muzicieni în costume de epocă au interpretat opere mozartiene, teatrul de marionete Péruchet a prezentat spectacolul **Mica poveste a lui Mozart**, iar un ansamblu dirijat de Robert Janssens, șeful de orchestră al Festivalului de la Bruxelles, a interpretat **Gran Partita**. Între 17 aprilie — 16 iunie, muzica lui Mozart va răsună și în 9 parcuri din capitala Belgiei. (LA LIBRE BELGIQUE, 17 aprilie).

● În 1781, Mozart s-a aflat la Viena, sperând în zadar o slujbă pe care

s-o obțină de la împăratul Joseph XI. În prezent la Casa Artiștilor din Viena este deschisă (până la 15 septembrie) expoziția **Tonuri magice** (după cum spunea Schubert), reflectând ultimii zece ani petrecuți la Viena și cele șapte opere majore ale sale. Milanezul G. Aulenti (arhitect de la Muzeul d'Orsay din Paris) este cel care a proiectat această expoziție care-și asumă greaua povară a istoriei și documentelor, în care vizitatorul pătrunde pentru a asculta frânturi din marea muzică. (ARTS REVIEW, 19 aprilie).

● **Mozart regăsit** de Alain Gueullette, cu o prefață de Marcel Biuwai, a fost publicat de editura Messidor. A face să retrăiască un Mozart fără pudră, în realitatea existenței sale, a-l redescoperi pe Wolfgang în spațiile imaginii sale de „maestru”, acestea sint obiectivele prezentării propuse de Alain Gueullette. O lucrare care se plasează în bibliografia bicentenarului morții lui Mozart. (În imagine: coperta acestui nou volum).

● Colecția intitulată „Studii”, care apare la Florența, a publicat o lucrare mai aparte. Ea se intitulează **Mozart in rock** și este semnată de Lore-dana Lipperini.

„Vita di Moravia”

● Acesta este titlul volumului autobiografic semnat de Alberto Moravia și Alain Elkam, apărut în traducerea lui Jean-Marie Laclavetin la editura Bourgois. „Romanul unei vieți care a traversat secolul, de la marșul asupra Romei, [...] până la umbre-

le albe ale viitorului nostru atomic. Marea ziaristică, fără fraze, fără un cuvânt de prisos”, se apreciază în L'Express referitor la acest volum despre viața și arta autorului **Indiferenților** în lumina crepusculului. (L'EXPRESS, 4 aprilie).

Distincție

● Omagiind contribuția deosebită a filosofului britanic, de origine austriacă, Karl R. Popper (în imagine) la cercetarea și dezvoltarea științelor politice, Universitatea Eichstatt din Bavaria i-a acordat venerabilului savant, în vîrstă de 88 de ani, titlul de Doctor honoris causa (NRZ 25 mai).

Confruntare peste timp

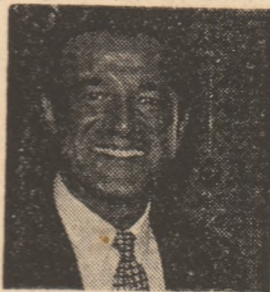
● La 71 de ani, Alida Valli, după ce a apărut în 104 filme, 28 piese de teatru și 33 adaptări pentru micul ecran, se confruntă pentru prima dată cu un personaj al lui Tennessee Williams: Violet Venable din piesa **Pe neașteptate, vara trecută**. Premiera a avut loc la teatrul Testoni, din Bologna. Este un rol dificil, pe care l-a interpretat și Katharine Hepburn, în ecranizarea realizată, în 1959, de Joseph Mankiewicz. Nu mă sperie această confruntare — a declarat Alida Valli. (PANORAMA, 10 martie).

Manet

● Editura Atlas publică volumul **Manet văzut de el însuși** de Juliet Wilson-Bareau. Prin intermediul scrisorilor pictorului și, bine-nțeles, al unei iconografii extraordinare, acest volum permite urmărirea evoluției lui Manet în Parisul anilor 1860—1883. Mallarmé, Clemenceau, Gambetta, Zola figurează printre destinatarii corespondenței sale. În cele 328 de pagini, volumul amintit reproduce și frumoase fotografii. (LE POINT, 3 iunie).

Domnul Max

● Christian de Sica, soția celebrului său tată, a fost la Paris pentru a-și căuta actriței și figuranții viitorului său film. „Va fi — a declarat el — un remake după **Domnul Max**, pe care tatăl meu l-a turnat în 1937”. La 3 iunie, fiul lui Vittorio de Sica a dat un bal la Palatul Chaillot, unde a turnat o secvență din

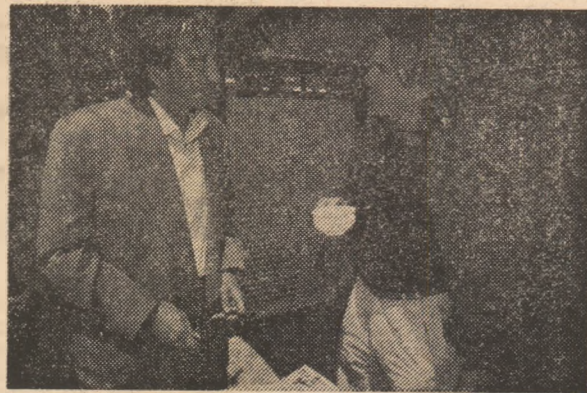

Domnul Max, în absența frumoasei Ornella Muti, protagonista filmului. (PARIS MATCH, 6 iunie).

Françoise Sagan

● **Les faux-fuyants**, noul roman al Françoisei Sagan (în imagine) este un best-seller. În prezent, cunoscuta romancieră lucrează, împreună cu prietena sa Florence Malraux, la adaptarea pentru teatru a volumului ei despre Sarah Bernhardt. Piesa va fi reprezentată la începutul stagiunii viitoare, probabil cu Jeanne Moreau (PARIS MATCH, 6 iunie)

„Am vrut să fiu regizor”

● Două din filmele în care, de-a lungul anilor, a jucat Robert De Niro, au obținut „La Palme d'Or” la Cannes — **Șofer de taxi** în 1976 și **Misiune** în 1986. Anul acesta el s-a aflat printre favoriții premiului de interpretare cu filmul **Lista neagră**, povestea lui David Merrill, un om care se bate pentru libertatea de opinie în plină vinătoare de vrăjitoare la Hollywood. Aflat la recentul festival de la Cannes, Robert De Niro a acordat un interviu lui Roger Aueque, ex-ostatec în Liban, unul dintre răpitorii săi dindu-se drept cele-

bra vedetă americană. „David Merrill apare ca un om obișnuit — explică De Niro — și aceasta mi-a plăcut, căci publicul se poate identifica cu el. Își iubește munca, dar sint sigur că dacă i s-ar fi dezvoltat personajul, i s-ar fi descoperit și alte fațete”. În curînd, Robert De Niro va produce pentru prima dată un film. „Am vrut mereu să fiu regizor — declară el — pentru a face să funcționeze și alte părți ale creierului meu”. În imagine, Robert De Niro (în dreapta) și Roger Aueque. (PARIS MATCH, 30 mai).

Frumoasa de la Cannes

● Irène Jacob — (în imagine), tînăra și frumoasa laureată a Festivalului de la Cannes cu premiul de interpretare feminină pentru dublul rol din **Viața dublă a Veronicăi** de Krzysztof Kieslowski (autorul **Decalogului**), provine dintr-o familie de oameni de știință din Geneva, unde a urmat Conservatorul de artă dramatică. Pînă în prezent, ea a turnat puțin cu regizorii Louis Malle și Jacques Rivette, în teatru a jucat cu Jean Genet și Marcel Pagnol și a lucrat pentru televiziunea elvețiană. Tînăra actriță este asaltată de propuneri ale unor noi roluri. Ea va interpreta rolul Celimène în **Mizantropul** lui Molière, pusă în scenă de Christian

Rist, realizatorul spectacolului de succes **Indrăgostiții lui Molière**. Irène Jacob va juca rolul amintit în luna octombrie la teatrul „Athénée” din Paris, după care va pleca într-un turneu prin Mexic, SUA și Canada (LE POINT 3 iunie).

SCRISOARE DIN AMERICA

Două cărți despre cer

AM ÎN FAȚA mea două cărți despre cer, și, tocmai pentru că această tematică nu e, în zilele noastre și în America, cea mai larg răspîndită m-am gândit că ar fi interesant să înșălez cîteva gânduri despre acest subiect. Intii cărțile, **Heaven. The Heart's Deepest Longing**. (Cerule: dorul cel mai adînc al inimii) (San Francisco: Ignatius Press, 1989) este o ediție largită (are acum 281 de pagini) a volumului apărut inițial în 1980, sub semnătura lui Peter Kreeft. Titlul pare cam sentimental, dar în realitate ne aflăm în fața cu un eseu destul de solid, chiar dacă orientarea (deliberată și deschis mărturisită) este cea a apologeticii creștine. Autorul se plasează în descendența nemijlocită a lui C.S. Lewis și, poate, Chesterton, cînd recurge la acest tip de combinație a genurilor. Alții, cum ar fi Sheldon Vanauken sau regretatul Malcolm Muggeridge, au practicat recent același mod de scriitură, fie de pe poziții protestante, fie de pe poziții catolice. Observăm acum cîteva luni în presa intelectuală românească o interesantă dezbateră în jurul utopiei și a utopicului, ca și a rolului acestora în cotidianul gândirii moderne: ei bine, cartea lui Kreeft, scrisă vioi și inteligibil (normalitatea colocvială a dialogului între oameni deștepți, binecercuți, familiari) se leagă nemijlocit tocmai de dezbaterile apuse despre utopie. Autorul susține că ființa umană este pregătită și schițată în chiar planul ei genetic astfel încît nu poate să nu se orienteze spre căutarea pasionată a cerului, ca locus al extazului și al bucuriei perfecte. Kreeft susține că, departe de a fi un evazionism, acceptarea acestei dimensiuni celeste largeste și adîncestre personalitatea umană: o înzestrează cu un soi de neînfricare, cu un soi de humor amical față de existență, îi îngăduie să realizeze cîștit un potențial care și-așa există în om, duce, cu alte cuvinte, la o completare a identității noastre. Mă gîndeam, răsfoind paginile cărții lui Kreeft, că e genul de carte și de atitudine care probabil i-ar fi plăcut lui Nicu Steinhardt. Fără să depășească în argumentare pe maestrul său (ca să nu mai vorbim de Pascal, Kierkegaard, Guardini sau Teilhard, din care se trage și la care se referă) Kreeft rămîne un autor pătrunzător și agreabil, iar punctul său de vedere despre utopic — și anume că este și se cuvine să rămînă o prezentă însoțitoare și constantă a omului, o valoare internalizată, mai curînd decît una exterioară și reificată — mi-e simpatic și apropiat.

Heaven. A History (Istorie a cerului) în schimb nu este de fel o lucrare de apologetică. Unul din cei doi coautori, Bernhard Lang, este profesor la universitatea nordvestgermană Paderborn, celălalt, Colleen McDannell este profesoară de istorie și de religie la Universitatea Utah și a mai scris o carte despre „cămînul creștin” în America victoriană (1840—1900). Cartea a apărut ca un frumos album în 1988 la editura universitară Yale și s-a bucurat de atita succes, încît a fost preluată de editura comercială de mare tiraj Random House și publicată în Vintage Books, o divizie a respectivei case de editură. În ediția de circulație (1990) pe care o am în față, **Istoria cerului** are 411 pagini, iar cele aproape 70 de planșe, ilustrații și figuri sunt trecut în pagină, și prezentate în alb-negru. Autorii prezintă — cum să-i zic mai bine? — o stilistică și o sociologie a cerului. Imaginile despre cer sunt prezentate în modificarea lor de la o epocă la alta. Primele capitole se ocupă de sursele iudaice, helenistice, veterotestamentare ale cerului, precum și de sugestiile schițate la Isus, la Pavel, la Ioan din Patmos. Spațiu larg se acordă atît valurilor de lumină și de iubire inchipuite de medievali, cit și splendorilor mult mai concret-senzoriale ale versiunilor renascentiste despre paradis. McDannell și Lang susțin că imagistica secolelor 18 și 19 ar decurge, în Occident, în măsură decisivă din impulsurile lui Milton și Swederborg. Ei notează un declin net al imagisticii paradisiace în epoca contemporană, pentru care propun două explicații principale. Cea dintîi este secularizarea impulsului eschatologic (prin utopiile terestre ale marilor ideologii ale secolului), a doua ar fi opțiunea teologiilor moderne (sau a multora dintre ele) pentru un „minimalism teocentric”, altfel spus inchipuirea că transcendența se cuvine a fi înțeleasă simplu și pur ca situația în prezența persoanei/persoanelor divine, fără structuri spirituale adiacente și complementare. (Sunt prea lucizi și știutori cei doi autori spre a ne ascunde faptul că o astfel de poziție teologică se interesează ușor cu scepticismul parțial sau deplin, ei dînd chiar exemple în acest sens).

Kreeft se adresează fie credincioșilor creștini, fie ateștilor dornici de controversă, în vreme ce McDannell și Lang pot fi gustați cu folos, sunt sigur, de o varietate foarte largă de cititori de tot felul, specialiști sau amatori cultivați. Lectura acestor două cărți despre cer te împinge însă să reflectezi și la anumite chestiuni mai largi, cum ar fi locul religiosului în lumea modernă.

Prima observație. Occidentul pare să fi atins un soi de toleranță, amicală relaxare în relațiile societății seculare cu religia, dar poate și ale fiecărui individ în parte cu propriile sale opțiuni și dimensiuni religioase. Percep, în contrast, în cultura română un soi de crispată intensitate. Religia (și mai cu seamă creștinătatea ortodoxă) este fie îmbrățișată cu fervoare (și nu fără conotații de intoleranță), fie ținută la dis-

tanță cu un soi de mocnită vinovăție sau cu ciudod sarcasm. Nu e nevoie să fie așa, se poate și altfel, e mai sănătos și mai normal să fie altfel. Religiozitatea mi se pare o componentă a umanului la fel de naturală, și de indispensabilă ca erotismul, să zicem: ea nu poate fi nici refuțată sau cenzurată, dar nu se cuvine să fie nici exacerbată de cei care nu sunt realmente înzestrați cu o vocație specială, cu un har.

A doua observație are de-a face cu descendența civilizației moderne, laice, secularizate, numită adesea „post-creștină”, din rădăcini biblice, iudaice, greco-latine, creștine — și, mai cu seamă, cu raportarea acestei civilizații la propriile ei surse. Și în privința asta, desprind parcă din paginile celor două cărți de mai sus o atitudine degajată, calmă, care-mi face plăcere. Religiozitatea modernă apuseană nu respinge modernitatea, ci o vede ca o nouă fază în drumul lung, pelerinajul lung, al omului pe pămînt. Modernitatea nu e un adversar, ci încă un imbold, cum va fi fost la vremea sa și cutare altă matcă stilistică, cum vor fi fost atitea alte efemere circumstanțe istorice, deci un imbold nou, o provocare alta pentru a răspunde în chip creator și a zămislî noi forme de interacțiune între spiritual și terestru. Poate că aveau dreptate Bulgakov, Florensky, Blaga numind întreaga civilizație apuseană o „civilizație a lui filioque”. Poate, dar de partea refuzului modernității vîd astăzi mai cu seamă Islamul fundamentalist (șiit), iar între aceste două poziții o ortodoxie ezitantă, ambivalentă, deși, zic eu, nu fără latente capacități de angajare constructivă în cultură și în prezent. Îmi pun întrebarea: de ce pot în Occident funcționa normal — și chiar înflori — comunitățile creștine într-un cadru post-creștin? Răspunsul, zic eu, nu poate fi decît acela că post-creștin nu înseamnă de fel anti-creștin, dimpotrivă. O societate post-creștină înțelege și acceptă faptul că este dedusă din structurile și din valorile mentale ale civilizației creștine, că fără acestea ar fi fost cu totul altceva, sau nu ar fi fost de loc. Desprindere, poate, dar nu neapărat și ingrătitudine. La rîndul lor, eclesiasticul sau intelectualul religios, sau pur și simplu credinciosul încep să înțeleagă mai larg și mai pașnic propria lor „paternitate”: datorită de a concede societății seculare o firească autonomie și libertate, de a-i admite legitimitățile proprii. Nu e nevoie să decurgă de aici nici măcar o totală separare și reciprocă indiferență: ca orice raport între generații, se bazează și acesta pe o sumedenie de fricțiuni, de afecțiuni și de negocieri dialectice.

Complicat? Poate că da. Numai că tocmai complicația, spre deosebire de simplificările tăioase ale ideologiilor, este cea care ne semnalează adevărul în lume și binele moral din fiecare dintre noi.

Virgil Nemoianu
Washington DC

Premiul Artur Brauner

● Promovarea toleranței între oameni de religii, culturi, rase sau origini sociale și etnice diferite constituie scopul Fundației Artur-Brauner, recent constituită la Berlin. Anul viitor, în timpul Festivalului cinematografic din metropola de pe Spree, va fi decernat pentru prima oară Premiul pentru film Artur-Brauner unei pelicule în limba germană. Distincția este însoțită de o subvenție de 50.000 mărci. (DIE WELT, 27 mai)

Jubileu

● Academia vieneză de arte se pregătește să sărbătorească anul viitor împlinirea a 300 de ani de existență. Înființată în 1692 de împăratul Leopold I, ca o replică la atotputernicia barocului italian, academia a devenit căminul artiștilor plastici austrieci. De existența ei sint legate nemijlocit nume precum Paul Tröger, Georg Waldmüller, Egon Schiele, Otto Wagner, Fritz Wotruba. Festivitățile ocazionate de anul jubilar se vor încheia cu o mare expoziție Rene Block. (DIE PRESSE, 27 mai).

Columb și Depardieu

● O lovitură de „teatru” l-a îndepărtat de Oscaruri pe Gérard Depardieu, acuzat de imoralitate de o prea morală ligă. Pătându-i astfel numele. De obicei americanii găsesc noduri în papură pentru vedetele lor, ceea ce-l face pe Depardieu să declare: „Cristofor Columb a fost foarte atacat fiindcă nu se știa dacă este evreu, francez sau spaniol... El spunea că este originar din Genova. Era mai comod să scape de întrebări afirmând: „Încerc să îndepartez asemenea acuzații absurde și grotesci. Cît e de greu să separi adevărul de minciună!”. La asta m-am gândit după cele petrecute. Poate că este nevoie să descopăr America încă o dată”. (PREMIERE, mai).

Doamna din Wuppertal

● Zeiță a dansului, doamna din Wuppertal, Pina Bausch, a revoluționat spectacolul viu și a marcat profund creația anilor '80 în acest domeniu. Opera radicală și neoexpressionistă a acestei mari artiste lansa gestul frust către emoțiile unui teatru crud și necruțat. Astfel este prefațată prezența, între 16-23 mai, la Anvers, a colectivului de la Tanztheater condus de Pina Bausch, care va prezenta spectacolele Nelken creat în 1982 și Palermo, Palermo, cea mai recentă operă a sa, datînd din 1989. Cu un an înainte de demolarea zidului de la Berlin, Pina Bausch insera în acest spectacol momentul premonitory al prăbușirii unui zid-simbol al izolării și necomunicării. (LA LIBRE CULTURE, 28 martie).

O comedie a cinismului

● Astfel își intitulează Le Figaro informația privind punerea în scenă, pentru prima oară în Franța, a unei piese de Teodor Maziu. Este vorba de Somnoroasa aventură a cărei premieră a avut loc la 13 martie la teatrul Lucernaire în regia lui Virgil Tănase care, după cum scrie ziarul, o prezintă ca „o piesă a cinismului sincer”. Dumitru Furdui, Silvia Mordheim, Ioana Crăciunescu, Olivier Periguy și Pascal Salaun vor fi personajele „stupide și rele și mindre că așa sint”. (LE FIGARO, 10 martie).

Wilhelm Kempff

● Wilhelm Kempff, nestor al artei pianistice germane, a încetat din viață la 95 de ani, în localitatea Positano din Italia. Fiu al unui cunoscut organist din Potsdam, Kempff s-a născut la Jüterborg, în apropiere de Berlin. Patria lui adevărată a devenit însă lumea muzicii. Decenii de-a rândul el a susținut concerte cu orchestre și dirijori de renume mondial. A găsit însă timp să compună, să scrie cărți și să predea tinerilor muzicieni. De zece ani Kempff s-a retras de pe podiumul de concerte. (NRZ, 25 mai)

Kevin Kostner – Robin

● După succesul recent, incunutat cu șase Oscaruri, Kevin Kostner este din nou pe platourile de filmare. Noul film este Robin des bois în care joacă rolul principal. Regizorul Kevin Reynolds este pregătit pentru realizarea acestei legende nemuritoare în pădurea Sherwood. (PREMIERE, mai).

În laboratoarele lui Jacques Lang

● Ministrul francez al culturii, Jacques Lang, a prezentat presei și specialiștilor roadele cercetărilor științifice efectuate de peste 10 ani în laboratoarele diverselor muzee din Franța, în Universități sau la CNRS (Centrul Național de Cercetări Științifice), menite a ameliora, moderniza și transforma unele activități plasate sub egida ministerului său. Printre aceste inovații, unele considerate remarcabile: instrumente muzicale cu corzi din materiale ce nu vor fi influențate nici de umiditate, nici de transport; un laser pulsant care curăță operele de artă fără a le deteriora, un disc compact care va putea dura mai mult de un secol etc. (L'EXPRESS, 4 aprilie)

Jeanne Moreau, bătrînă perversă

● Aflată la Cannes printre vedetele Festivalului, ca protagonistă a filmului Pasul suspendat al berzei realizat de Theo Angelopoulos, Jeanne Moreau va începe filmările, pe Coasta de Azur, alături de Michel Serrault, la Bătrîna care mergea în mare. Realizator — Laurent Heyneman. Inspirat din romanul omonim al lui Frédéric Dard, filmul oferă actriței partitura unei bătrîne doamne cinice și perverse, soția infidelă a unui diplomat uzat. (LE QUOTIDIEN DE PARIS, 24 aprilie).

Premiul Henri Cartier-Bresson

● Josef Kudełka, fotograf de origine cehă, a fost distins la Paris, cu „Grand Prix International Henri Cartier-Bresson”. (NRZ, 25 mai).

Lautner – 39

● Cu Triplex, Georges Lautner semnează regia celui de al treizeci și nouălea film al său, în treizeci și doi de ani de carieră. Cu discreție, Lautner a obținut nenumărate succese, avînd printre actorii gloriei ale cinematografului: Paul Meurisse, Bernard Blier, Lino Ventura, Jean-Paul Belmondo, Jean Gabin, Alain Delon, Victor Lanoux. „Fiecare film este o etapă a carierei mele. Cînd îmi recapitulez viața, îmi recapitulez de fapt filmele. În ziua cînd nu voi mai lucra...” (PREMIERE, mai)

American Cinema – 50

● După ce cu ani în urmă Jean-Pierre Coursodon și Bernard Tavernier au semnat volumul 30 de ani de cinema american, de mult epuizat, au revenit acum cu o nouă carte, 50 de ani de cinema american (1939-1989), două volume, apărute la ed. Fernand Nathan. Autorii declară că au „lucrat într-o stare de exaltare” și „totul s-a datorat entuziasmului”. Tavernier este un cunoscut realizator iar Jean-Pierre Coursodon este un gazetar de specialitate, foarte avizat, care de douăzeci și ceva de ani trăiește în Statele Unite, colaborînd la revistele Positif și Présence du cinéma français. (PREMIERE, mai).

Jim Morrison

● De curînd a avut loc premiera filmului semnat de Oliver Stone. The Doors, dedicat grupului muzical cu același nume și mai ales idolului lor, Jim Morrison. Filmul este considerat drept un omagiu adus „celui care după Sinatra și Presley a electrizat America anilor 65-70”. La douăzeci de ani după moarte, mitul Morrison există încă, un film, o nouă biografie, scrisă de Hervé Muller, care l-a cunoscut la Paris în ultimele luni de viață, două albume. (PREMIERE, mai)

Premiul Michel Simon

● În cadrul celui de al cincilea festival „Actorii pe ecran”, premiul Michel Simon pe anul 1991 dedicat tinerilor actori francezi a fost decernat Marieanne Groves și actorului de culoare Alex Descas. Premiul s-a acordat de către Consiliul General din Seine Saint-Denis. (PREMIERE, mai).

Acum 25 de ani pe platouri

● Marguerite Duras începea filmările la La Musica, debutul ei ca regizoare. În rolurile principale: Delphine Seyring și Robert Hossein.

● Jean-Paul Sartre, împreună cu Serge Roulet, începea filmările la adaptarea pe care a făcut-o după Zidul. (PREMIERE, mai).

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

The Times Literary Supplement (mai 1991)

● LA RUBRICA intitulată Literatura rusă, pagină semnată de Simon Franklin, apar recenziile a două cărți referitoare la Mihail Bulgakov, și anume: A Critical Biography de Lesley Milne și Manuscripts Don't Burn — Mihail Bulgakov — A Life in Letters and Diaries (colecție de scrisori și fragmente de jurnal) de J.A.E. Curtis. Astfel, aflăm că în 1932 Bulgakov scria unui prieten: „Soba a devenit de multă vreme cel mai bun editor al meu” și se pare că nu glumea deloc; în 1929 și-a pus pe foc chiar jurnalul din tinerețe (luat de securitate și apoi returnat scriitorului), iar în 1930 îl anunța pe Stalin că el „cu mina lui l-a ars. Suferind de „piromanie literară”, soba era „mai imparțială și mai puțin capricioasă”. Dar, ironie a soartei, în 1989-1990 s-a putut publica jurnalul ars de el, după o copie făcută de securitate și care a apărut pur și simplu din arhiva... K.G.B.-ului. Bună la ceva arhiva K.G.B.-ului — noroc că n-a ars și ea! Și, încheie recenzentul „nici un alt scriitor rus nu a fost atât de transformat prin publicațiile sale postume”. Aflăm din același număr al revistei că la Londra a avut loc în luna mai, la Royal Festival Hall, expoziția lui Vladimir Sulyagin cu titlul The Revolution of the Word: Writers under Stalin, expoziție cuprinzînd portrete-colaje ale scriitorilor ruși de la începutul secolului, printre care și cel al lui Bulgakov. Și, de asemenea, aflăm că la Cottesloe Theatre se joacă piesa Black Snow — adaptarea lui Keith Dewhurst după romanul lui M. Bulgakov (început în 1936 și publicat de-abia în 1965) intitulat Un roman teatral. Și, pentru că ne aflăm pe tărîmul teatrului, ne-au atras atenția prezentările făcute în paginile revistei TLS asupra noilor puneri în scenă: Shakespeare la Stratford upon-Avon; este vorba despre piesele: A douăsprezecea noapte la Royal Shakespeare Theatre, Cei doi tineri din Verona la Swan Theatre și Henric al IV-lea (prima parte) la Royal Shakespeare Theatre. Și după opinia lui Peter Porter producțiile au „alt suflet și alte costume”.

Dintre biografii, semnalăm apariția primului volum: Goethe: The Poet and the Age de Nicolas Boyle, foarte temerar în întreprinderea sa, nelăsîndu-se impresionat de abundența și amplitudinea datelor interferente.

Se face recenția celui mai recent roman semnat de Julian Green, The Distant Lands, roman de 900 de pagini, scris la optzeci de ani, și Journal du voyageur de același autor.

Ne-a atras atenția recenția cărții lui Milan Kundera — Immortality, recent tradusă în limba engleză de Peter Kussi, carte care este „mai degrabă un roman de idei sau un inventar de opinii mai mult sau mai puțin stimulativ”. Și, de asemenea, recenția cărții lui Milorad Pavić — Landscape painted With Tea (Peisaj pictat cu ceai) „un fel de roman al trandafirului trans-Adriatic”. Curînd se va recita traducerea engleză a romanului Solaris de Stanisław Lem. Încă nu vedem în paginile TLS recenziile vreunei cărți românești traduse în limba engleză.

A apărut și The private world of Daphne du Maurier de Martyn Shallcross, carte care se vrea biografie, dar care, după părerea recenzentei TLS, nu este prea reușită.

Dintre cărțile avînd ca subiect învățămîntul, ne-au reținut atenția două: cea semnată de Jacques Barzun — renumit critic și profesor american, intitulată Begin Here: The forgotten conditions of teaching and learning, precum și cea semnată de Anthony O'Hear — din Marea Britanie, intitulată Education and Democracy. Ambii autori consideră că investițiile în educație ar trebui să se facă mai mult pentru profesori și bibliotecile școlare, decît pentru computere și manuale pe ecran TV și că egalitarismul în învățămînt nu duce la nimic bun.

Ne oprim puțin și asupra cărții intitulate Guerilla Prince de Georgie Anne Geyer — ziaristă cu experiență și care pune mult preț pe istoria „orală”, adeptă a psihistoriei. Și, după multe intervenții precum și cu ajutorul lui Max Weber, ajunge la concluzia că Fidel Castro este un conducător „charismatic, dominat de setea de putere, care a transformat fascinația pe care o exercită asupra populației cubaneze într-un instrument politic care i-a permis să conducă țara timp de patruzeci de ani”.

Iar în articolul intitulat The Light That Failed, Again (Lumina care s-a stins, din nou) dl. David Selbourne

(autorul cărților Left Behind: Journeys into British politics și Death of the Dark Hero: Eastern Europe 1987-1990) face o analiză a Stîngii britanice, care ar fi trebuit să învețe din înfrîngerea socialismului din Europa de Est și Uniunea Sovietică și să recunoască faptul că „simpla opoziție față de Dreapta nu este o condiție suficientă pentru acțiunea politică a Stîngii”. Autorul recomandă înfrîngerea de Stînga să mai învețe ceva din ceea ce este „nou în istoria europeană, religie și natura umană”. (M.G.)

„Theatre” (Helsinki)

● PRIMIM, de la Helsinki, revista mensuală „Theatre” (nr. 4/1991) a Centrului finlandez al Institutului Internațional de Teatru, remarcabilă publicație de teorie, informație și comentariu, admirabil ilustrată. Un scurt editorial afirmă că anul trecut viitorul teatrului finlandez părea sumbru: numărul spectatorilor era în scădere,

critica pretindea că nu mai există virfuri artistice, artiștii se plîngeau că n-au ambianța creatoare necesară. Din toamnă însă ceva a început să se schimbe: au apărut premiere interesante, s-au ivit piese autohtone ce au fost introduse cu plăcere în repertoriul, pentru că vorbesc despre actualitate, despre omul modern și universul său. Se mișcă acum pe scenă agenți imobiliari, oameni ai bursei, cercetători geneticieni, prezentatori de revistă, psihiatri. Ca dovadă, se publică un fragment din piesa nouă a Railei Leppakoski, Conversație pentru cinci actori.

Sintem incredințați, în articolul Noua dramă finlandeză, că aceasta nu-și mai pierde timpul nici cu filozofia, nici cu ideologia, ci ironizează mizeriile morale, lipsa de ideal, pierderea sensului timpului. S-a ridicat o nouă generație de autori — tineri și foarte tineri. Interesant e că majoritatea pieselor se ocupă de condiția femeii. Un alt articol, intitulat Femeile, femei bune, analizează creația autoarelor dramatice, bineînțeles, cu un spirit critic pronunțat. O pledoarie ardentă pentru O nouă lege a teatrelor aduce argumente și sugestii, amendînd aspru pozițiile obstructioniste ale Ministerului de Finanțe și solicitînd Parlamentului „o discuție de urgență”. Cîte similitudini cu situația noastră! (V.S.).

Virginitate ziaristică

● A reapărut SĂPTĂMINA! E tot... hebdomadară (titlul obligă!), are aceeași paginare și cam aceleași rubrici. Diferă conducerea (Director: dl. Dumitru Dragomir, red-șef: dl. Dan Claudiu Tănăsescu) și, într-o anumită măsură, colaboratorii. Din fotografia de pe pagina a opta, dl. Andrei Pleșu privește în zare, ținându-și bărbia cu mina și părind a zice: „Asta îmi mai lipsea“. Dar nouă?! ● A propos de fotografia: în pagina a opta, ultima a revistei PHOENIX, o fotografie în care dl. Răzvan Theodorescu pare a rosti cuvintele lui Lăpușneanu: „Dacă voi nu mă vreți...“ Asta cam așa e! ● Ne-a căzut în mină al doilea număr din CUVINTUL DE AMBE SEXE (pe primul l-am scăpat), care ni s-a părut foarte amuzant și bine scris. Printre autorii textelor, Ioan Grosan, George Arun, Marius Oprea, Gh. Iova, George Țara. ● O scrisoare nostimă îi adresează dlui Vadim Tudor trei fete (de alea) care semnează cu pseudonimele de lucru: Nelly, Tuși și Roșcata. E vorba, firește, de o plingere contra unor bosghiori care le-au plătit munca lor cinstită și serioasă cu forinți devalorizați. „Noi, dragă dle Vadim — scriu fetele — niciodată n-am lucrat pe relația cliring cu țările socialiste, că n-am fost în C.A.E.R.“. Așa că auzind ele de lupta dlui Vadim contra bosghiorilor, i se adresează cu încredere ca să-i depisteze pe nemernici. Faceți, zău, ceva, dle Vadim, nu le dezamăgiți și dv. pe bietele noastre compatriote! ● Dl. Cristian Pavel relatează în FLACĂRA (nr. 23) principalele luări de poziție și de cuvânt de la recenta Conferință Națională a Uniunii Vatra Românească. Printre protagoniști, citiva buni cunoscuți ai noștri. Înainte de orice, dl. Iosif Constantin Drăgan, ales președinte de onoare. Despre ce fel de onoare poate fi vorba, când te gîndești că dl. Drăgan a fost legionar și colaboraționist notoriu, vă dați și dv. seama, fără să vă mai spunem noi. Printre membrii de onoare ai Vetrei, a fost propus (țineți-vă bine!) Emil Cioran. „Fără comentarii“, zice potrivit autorul relatării. ● Semnalăm în același număr al revistei Flacăra articolul dlui Bălogh Iozsef despre reducerea fondurilor alocate bibliotecilor. Articolul se încheie patetic: „Domnilor, să nu ne furăm căciula! Bibliotecile nu produc în mod direct valori materiale, dar ele produc informații, le pun în mișcare, le răspîdesc. Iar informația, după cum se știe, este o mare putere“. Subscriem. Ne gândim că poate tocmai de puterea informației se teme o putere care nu cheltuieste cu bibliotecile, cu cartea. ● „Pe lângă aceasta, România Mare se află condusă de oameni de valoare ca E. Barbu și C. V. Tudor. Energia neobosită și spiritul viu al acestor oameni au știut să polarizeze în jurul lor idei și condeie care deschid perspective neașteptate în cultura noastră actuală [...]. Deprinși să lupte, cei din fruntea revistei și-au continuat netulburată datoria patriotică pe care o aveau de îndeplinit. Revista și-a asigurat un succes neatins de nici o altă publicație, din partea a milioane de oameni din toată țara, setoși să afle adevărul...“ Cine credeți că este autorul acestui elogi adus revistei dnilor Barbu și Vadim, neprihăniți cavaleri ai dreptății și cinstei? N-o să vă vină a crede: este domnul... domnul Edgar Papu. Cum noi continuăm a nutri respect pentru învățatul profesor, nu putem crede, în răitul capului, că d-sa, care se laudă a fi colaborator României Mari, a citit măcar

unul singur din hidoasele articole ale celorlalți colaboratori, în care ațiția dintre scriitorii și intelectualii de vază ai țării au fost calomniați, injuriați, murdăriți. Nu, nu putem crede că dl. Papu le-a citit și apoi a scris urarea intitulată **La mulți ani!** de pe pagina întâi a numărului 52 din ROMÂNIA MARE. Și, venind vorba de colaboratorii gazetei, să numim citiva din chiar numărul jubiliar: Mircea Mușat, D. Bălăeș, Gabriel Iuga, Iulian Neacșu, Radu Theodoru, Florian Popa Micșan, Ilie Grainea, Marilena Tutilă, Mircea Cancelariu. Unii, celebri de pe vremea lui Ceaușescu, alții, obscuri din vremea de astăzi. „Colegii“ dlui Papu, cum s-ar zice. Tristă companie! ● AZI din 4 iunie ne aduce știrea stupefiantă că o ziaristă, pe numele ei Valeria Georgescu, devenită șefa biroului de presă al președinției, l-a... confiscat pe dl. Iliescu, nemaipermițînd ziaristilor să obțină știri despre activitatea primului personaj politic al țării. Mă rog, așa o fi. Te pui cu femeile, când li se trezește spiritul protector! Partea proastă este că nimeni nu-și amintește să fi citit un rînd în presa românească de ieri sau de azi semnat de dna Valeria Georgescu. Virginitatea ziaristică a șefei biroului de presă prezidențial este incontestabilă. Gurile rele n-au nici o șansă de a măcina vreo birfă.

Poetul marilor sedii

● Dl. Jean Daniel, directorul săptămînalului francez **Le Nouvel Observateur**, a acordat un scurt interviu săptămînalului român ZIGZAG (nr. 63), în care s-a referit, printre altele, la profesiunea de ziarist: „Ziaristii sînt un fel de detectivi particulari, pentru că trebuie să ancheteze toate cazurile care se situează în afara normelor. Iată ce m-a determinat să scriu o carte despre președinte. Revenind la jurnaliști, aceștia, sub nici o formă, nu trebuie să ajungă la compromisuri cu puterea. Profesionalismul unui gazetar rezidă tocmai în refuzul său de a se supune capriciilor unei puteri care nu are todeauna intenția de a spune lucrurilor pe nume. Vă rog să rețineți, esențial ca ziaristii să nu accepte niciodată să fie supuși unor restricții pentru că atunci nu se mai poate vorbi de libertatea presei“. ● Un număr bogat al revistei VATRA (aprilie) de la Tg. Mureș. Semnalăm, mai întâi, paginile consacrate Ioanei Em. Petrescu. Este reprodus un text postum despre Macedonski, al regretatei noastre colege. Scriu articole despre personalitatea și activitatea ei, așa de brusc curmată, dnii Cornel Moraru și Virgil Podoabă. Cităm din ultimul, o succintă caracterizare a unuia din seminarele profesoarei la Universitatea clujeană: „Seminarul Eminescu a reprezentat un adevărat model paideic, de inițiere li-

terară, poate nu mai puțin semnificativ decît cel de la Păltiniș, dar complet diferit de acesta. Spre deosebire de sophos-ul de la Păltiniș care acționa asupra discipolilor într-o manieră oarecum clasică, indicîndu-le calea și impunîndu-le propriul punct de vedere, diotima noastră literară lucra cu noi, neofii, în virtutea unei paideici indirecte, elegante și rafinate“. În același număr, poezii de Angela Marinescu și Ioan Moldovan. Gh. Grigurescu publică mai multe poeme inedite ale lui Florin Mugur, care sînt un soi de „recenzii“ în versuri la poezii ale criticului însuși din volumul **Coldiene**. Mircea Zăciu e prezent cu fragmente de jurnal (1980). Două interviuri, cu Dinu Flămînd și Virgil Tănase (care își amintește cu mindrie că a prevăzut victoria F.S.N. în alegeri, fiindcă a „simțit ce voiau oamenii!“). Pe prima pagină, o poezie a lui Ștefan Baciu, trimisă revistei tocmai din Hawaii. ● Din opera dlui Ion Gheorghe, poet oficial al P.S.M., ziarul **Socialistul** publică număr de număr versuri însuflite de nobile sentimente comuniste. Reproducem și noi o strofă, dar nu direct după ziar, intruvabil, ci după CAȚAVENCU (nr. 22), cu precizarea că, dată fiind reputația de mari glumeți a redactorilor săi, nu băgăm mina în foc că strofa este autentică: „Din cite palate și case mari am zidit, / Ne-a mai rămas un sediu insalubru, umilitor / Scoaterea noastră din marile sedii / A înlesnit vînzarea patriei, la masa verde“. Ei, Doamne, ce decădere să ajungi de la clădirea știută la un sediu insalubru! Și cînd te gîndești că pină și sediul acesta aparține P.D.M. și e revendicat prin justiție. ● În **CONTRAPUNCT** nr. 23 continuă publicarea celebrului eseu al lui Dorin Tudoran, intitulat **Frig sau frică — despre condiția intelectualului român de azi**. Două pagini consacrară revista **Clubului literar** de la Facultatea de Litere din București, un cnaclu studențesc fondat în martie 1990 de către Fevronia Novac, Ara Șepilici, Ion Manolescu, Vlad Pavlovici, Alexandru Pleșcan și Andrei Zlătescu. Particularitatea cnaclului — așa cum rezultă chiar din scurtele texte explicative publicate în **Contrapunct** — rezidă, după un început tatonant, în încercarea conștientă și coordonată de a propune tinerilor participanți un anumit model poetic. De va da rezultate, tentativa aceasta ar putea face din promoția actuală de poeți de la Litere o grupare omogenă sub raportul „temelor“, „metodei“ și „formulei“ artistice.

Gura păcătosului...

● Dl. Tudor Bălțeanu, editoria-rist la AZI, scrie într-un articol intitulat **De ce criticăm opoziția** (vineri 7 iunie): „Și apoi, ca să respectăm adevărul istoric, opoziția noastră nici măcar nu e așa de «fragilă». Ea deține monopolul puterii în cultură“. Dacă dl. T.B. crede ce spune, atunci d-sa s-ar cuveni să fie extrem de îngrijorat, nu atît de soarta culturii încapută pe mîinile opoziției (mîini bune, mîini curate!), cît de soarta F.S.N. rămas fără cultură. Am observat și noi ceva, în sensul acesta, dar nu ne-a venit s-o spunem așa, oblu, ca dl. T.B. Gura păcătosului... ● Începem cu un citat: „La aniversarea a 2500 de ani de atestare arheologică și a 2250 de ani de menționare a Tomisului doresc să exprim cele mai calde urări locuitorilor acestor străvechi meleaguri de civilizație — loc de etnogeneză a poporului nostru — odată cu dorința de a vedea înflorind noua civilizație modernă în mereu tinăra Constanța, principala poartă maritimă a țării“. Autorul

salutului este președintele României. Și pentru cei care s-ar îndoi de autenticitatea acestei mostre de limbă de lemn, precizăm că am reprodus-o după CUGET CLAR de marți, 4 iunie, Ținutul cotidian fesenist al Constanței. ● TINE-RAMA (7—13 iunie) ne aduce, într-un articol al dlui Lucian Tudorancea, informația că putem adăuga laudătorilor cunoscuți ai foștilor dictatori (din țară și de peste hotare) și pe Prea Fericitul Teoctist. În revista Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul a publicat în decursul deceniilor articole despre... Stalin, Dej și Ceaușescu. Și, pentru ca vocația... politică a Prea Fericitului să nu rămînă nefolosită după revoluție, el a fost auzit la o slujbă recentă de la Patriarhie îndemnînd pe credincioși să fie supuși (mă rog, asta e creștinește explicabil) și să se... înscrie în societățile agricole. Ce legătură o fi avînd Biserica Ortodoxă cu legea fondului funciar, nu știm. Dar ce legătură este între articolele de ieri și îndemnul de azi ale Prea Fericitului, bănuim! ● Dna Georgeta Horodincă a acordat un interviu revistei orădene FAMILIA (nr. 5), în care numește citeva dintre romanele clasice românești apărute în traducere franceză în ultima vreme. Aflăm, astfel, nu fără plăcută surprindere, că a apărut, grație lui Maurice Nadeau, proza lui Blecher (1989). Urmează să apară la **Jacqueline Chambon** romanul **Adela** (traducere Georgeta Horodincă). Aceași editură a publicat **Patul lui Procust** sub titlul **Madame T** și a vîndut 4500 de exemplare. Vînzarea aceasta neașteptat de bună s-a datorat unui articol din **Le Monde** care avea un supratitlu răsunător, deși fără legătură cu cartea: **Manuscrisul descoperit la București**. Supratitlul a garantat succesul romanului lui Camil Petrescu, chiar dacă nu avea legătură nici măcar cu articolul de sub el. „Niciodată o reclamă mai mincinoasă n-a fost mai binevenită!“, exclamă dna Horodincă. ● EUPHORION de la Sibiu a consacrat numărul pe martie aniversării poetului Mircea Ivănescu. Pe lângă articole semnate de Dan C. Mihăilescu, Vladimir Munteanu, Justin Panța, Radu Țurcanu, Ion Drăgănoiu, D. Chioaru, Simona Popescu, Denisa Comănescu și Liviana Dan, revista publică un amplu și foarte interesant interviu cu poetul sexagenar. ● Am publicat în nr. 23 al revistei noastre o poezie a dlui Mihai Ursachi, intitulată **Ex profundis**, și pe care o promisem cu citeva zile înainte. Sosindu-ne ulterior la redacție numărul pe mai al **CONVORBIRILOR LITERARE**, am descoperit poezia și în paginile revistei ieșene. N-avem nici o idee de ce poezia a fost oferită în același timp de către autor ambelor reviste. Ne cerem scuze cititorilor și regretăm gestul dlui Ursachi.

Cronicar

Director: Nicolae Manolescu; Redactor-șef: Gabriel Dimisianu; Secretar general de redacție: Mihai Pascu

Secretariat: Andriana Fianu, Magda Groza (telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 interioare 1001, 1230). Critică: Alex Ștefănescu (interior 2602). Poezie: Constanta Buzea (interior 1736). Proză și reportaj: Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu, C. Joiu (interior 1736). Arte: Valentin Silvestru, Eugenia Voădă (interior 1736). Externe: Adriana Bittel, Mihai Minculescu (18 41 01 și interior 2602). Secretariat de redacție: Olga Andronache, Mihai Grecu (interior 2529). Fotoreporter: Ion Cucu (18 41 01). Corectură: Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu (interior 2024), Stenodactilografie: Elena Mares, Ioana Niculescu (interior 1159). Curier: Maria Micu (interior 1159). TELEFAX: (400) 184101. CORESPONDENȚI: Mircea Iorgulescu (Paris), Dorin Tudoran (Washington)